

РАЙКІВСЬКИЙ
Ігор Ярославович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
XIX – початку XX ст.

Навчально-методичний посібник
для студентів предметної спеціальності
“Середня освіта
(Історія та громадянська освіта)”

Івано-Франківськ
2025

Райківський Ігор Ярославович

Історія України XIX – початку XX ст.

Навчально-методичний посібник

для студентів предметної спеціальності

014.03 «Середня освіта (Історія та громадянська освіта)»

Івано-Франківськ – 2025

Історія України XIX – початку XX ст. Навчально-методичний посібник для студентів предметної спеціальності 014.03 “Середня освіта (Історія та громадянська освіта)”. Івано-Франківськ, 2025. 143 с.

Укладач:

Райківський Ігор Ярославович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України і методики викладання історії Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензенти:

Добржанський Олександр Володимирович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Мудрий Мар’ян Михайлович – кандидат історичних наук, доцент кафедри новітньої історії України імені Михайла Грушевського Львівського національного університету імені Івана Франка.

Затверджено на засіданні Вченої ради факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (витяг з протоколу № 6 від 23 січня 2025 р.).

Зміст

Зміст.....	3
Вступ.....	4
1. Структура і система оцінювання навчальної дисципліни	8
2. Тематика лекцій	
для студентів денної форми навчання	13
для студентів заочної форми навчання	14
3. Плани семінарських занять	15
<i>Частина перша. Історія України кінця XVIII – першої половини XIX ст.</i>	
<i>(4 семестр)</i>	15
<i>Частина друга. Історія України другої половини XIX – початку XX ст.</i>	
<i>(5 семестр)</i>	60
4. Тематика семінарських занять для студентів заочної форми навчання	108
5. Самостійна робота	109
6. Список рекомендованої літератури	113
7. 120 найважливіших дат з історії України XIX – початку XX ст.	115
8. Програмові вимоги на екзамен:	
4 семестр	132
5 семестр	138

Вступ

Період XIX – початку XX ст. є важливою складовою частиною історії України, що вивчається в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) в 9 класі. *Нижня хронологічна межа курсу* – важливі політичні й соціальні зміни та перетворення на етнічних українських землях в останній третині XVIII ст. (ліквідація російським царизмом української козацької автономії на території колишньої Гетьманщині, на Лівобережжі й Слобожанщині та закріпачення селянства; колонізація, тобто заселення та освоєння Південної (Степової) України; кінець існування Речі Посполитої і приєднання українських земель, якими вона володіла, до Російської та Австрійської імперій). Вивчення пропонованого курсу передбачає ознайомлення студентів з найважливішими концепціями істориків “українського XIX ст.”, досягненнями в дослідженні національного відродження (модерного націотворення), що становило стрижень тодішнього історичного процесу в усіх його проявах: національно-етносоціальному, соціально-економічному, політичному, духовно-культурному¹. По-іншому цей період в історії України нерідко називають імперським з огляду на перебування етнічних українських земель під імперською владою Росії та Австрії (Австро-Угорщини). Верхня межа курсу – 1914 р., початок Першої світової війни. “Нова історична епоха – XIX століття”, за словами діаспорного історика Івана Лисяка-Рудницького, “як окремих період української історії ... тривало приблизно від 1780–1790-х років до 1914 року”².

Центральною проблемою в тогочасній українській історії стало формування модерної української нації, в основі якої лежала національна самосвідомість, тобто усвідомлення себе частиною єдиної національної спільноти. Це було частиною загальноєвропейського процесу, що характеризувався поступовим переходом від середньовічного, аграрно-ремісничого до індустріального, освіченого і мобільного суспільства, з

¹ Сарбей В. Національне відродження України // Україна крізь віки: У 15-ти т. Київ, 1999. Т. 9. С. 4, 18.

² Лисяк-Рудницький І. Проблеми термінології і періодизації в українській історії // Історичні есе: У 2-х т. Київ, 1994. Т. 1. С. 43.

широкими національно-політичними правами та економічною свободою для всього населення (а не лише для панівної верстви). Загальна тенденція розвитку обох імперій – і Романових, і Габсбургів – у XIX – на початку XX ст., за словами російського історика Миколи Троїцького, автора курсу лекцій з історії Росії XIX ст., “незмінно залишалася висхідною: від самодержавно-кріпосницького свавілля через всі перешкоди до початків законності, свободи, демократії”³. Водночас можна погодитися з львівським істориком Мар’яном Мудрим, редактором навчального посібника “Час народів. Історія України XIX століття” (співавтори – О.Аркуша, К.Кондратюк, О.Сухий), що XIX ст. не правильно описувати “крізь призму історичних поглядів двадцятого століття”, періоду численних воєн і кривавих конфліктів на знищення, з мілітарно-політичним відтінком, жертвовної національної героїки і т. п. У процесі вивчення курсу з історії України XIX ст. студенти будуть вивчати лише дві війни, що безпосередньо стосувалися етнічних українських земель, і то лише невеликої їх частини – наполеонівської кампанії проти Російської імперії 1812–1814 рр. та Кримської (Східної) війни 1853–1856 рр. Отже, XIX ст. в історії України було досить мирним у військово-політичному аспекті.

Водночас упродовж XIX ст. в історії України тривали запеклі “азбучні війни”, суперечки за літературну мову і правопис українців, яку назву (етнонім) вживати для означення свого народу тощо. В інтелектуальній площині XIX ст. – це був “час великих мрій і великих мрійників, які намагалися скинути з себе тягар традиційної реальності, вірили в те, що добрі філософські ідеї самі по собі здатні змінити світ на краще ...”. Процес “національного відродження” не був наперед визначений ні за ідеями, ні за результатами, а національна єдність народжувалася з багатьох відмінностей. Модерна українська національна ідентичність була швидше за все результатом перехресної взаємодії кількох національно-політичних орієнтацій та багатьох індивідуальних ідентичностей, гострих дискусій про суспільні ідеали, що їх приватно й публічно вели представники тогочасної інтелектуальної еліти. [...] Творцями тогочасної

³ Троицкий Н.А. Россия в XIX веке. Курс лекций. Москва, 1997. С. 6.

історії були конкретні люди, які дуже різнилися поглядами на минуле, теперішнє й майбутнє русько-українського простору, часто були захоплені месіанськими ідеями, але відчували величезну любов до своєї “малої” батьківщини⁴. При вивченні пропонованого курсу студенти мають усвідомити, з одного боку, регіональні відмінності (“регіоналізм”, за висловом І.Лисяка-Рудницького, був однією з найбільш характерних рис тогочасної історії України), а з другого, – чому всупереч імперським поділам, численним розбіжностям у ментальності, історичному уявленні, політичній культурі та ін., відбувалася консолідація української нації.

Викладач курсу буде намагатися постійно наголошувати на *взаємозалежності підросійської та підавстрійської частин України* (а не протиставляти їх, як це довгий час робилося в українській історичній дидактиці), перенести акценти з політичної історії на історію суспільства. Бо, справді, *ідея національної єдності (соборності) України в XIX ст.* “розвивалася не стільки в політичній площині (на перешкоді цьому стояли імперські поділи), скільки в чуттєвій сфері, у площині формування в кожного, хто називав себе українцем, почуття “моральної відповідальності” за стан українського суспільства в цілому”⁵. Водночас промисловий переворот в Україні, запровадження машинного виробництва, на зміну ручному, мануфактурному, не лише значно прискорили соціально-економічний розвиток, відкрили шлях для ринкового розвитку, по якому вже рухалися передові країни світу, а й докорінно змінили соціальну структуру суспільства і викликали до життя нові суспільно-політичні рухи. В умовах ринкових відносин, що робили людей більш ініціативними і динамічними, забите, неписьменне українське населення перетворювалося на модерну українську націю. На зламі календарного XIX і XX століть по обидва боки австро-російського кордону виникли перші українські політичні партії, що відкрито поставили за мету боротьбу за самостійну соборну Українську національну державу. Кінець XIX і, відповідно,

⁴ Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. Львів, 2016. С. 9, 10, 11.

⁵ Там само. С. 12.

початок XX ст. в історичному (а не календарному) сенсі поклала Перша світова війна. За словами історика Ярослава Грицака, “XX було століттям воєн і революцій”, які знищили імперії, стару монархічну владу і започаткували республіканську форму правління, період боротьби за українську національну державність⁶. Історія України XX ст. (з 1914 р.) вивчатиметься студентами на 4 курсі.

Навчальний курс “Історія України XIX – початку XX ст.” зорієнтований на застосування студентами предметної спеціальності 014.03 “Середня освіта (Історія та громадянська освіта)” набутих знань, умінь і навичок у майбутній професії – вчитель історії і громадянської освіти. *Мета викладання дисципліни* – дати студентам знання про розвиток українського національного руху в контексті європейської історії XIX – початку XX ст. *Ключова проблема* – “перетворення етносоціальної спільноти на модерну європейську націю” (І. Лисяк-Рудницький). Студент повинен усвідомити особливості становлення новочасного українського суспільства, що проявилися в адміністративно-територіальному, економічному, етносоціальному та культурно-інтелектуальному аспектах, призвели до розриву зі старими, побудованими на аграрному традиціоналізмі цінностями, та формування модерної української нації. Крім того, ставиться мета ознайомити студентів з головними напрямками наукових досліджень з історії України в XIX – на початку XX ст., дискусійними питаннями в історіографії, що стосуються проблематики курсу, а також застосовувати знання, уміння і навички з даного предмету в роботі вчителя.

⁶ Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. К., 1996. С. 102.

1. Структура і система оцінювання навчальної дисципліни

Структура нормативного курсу.

Денна форма навчання

Вид заняття	Загальна кількість годин
4 семестр	
лекції	20
семінарські заняття	30
самостійна робота	40
5 семестр	
лекції	18
семінарські заняття	22
самостійна робота	50

Заочна форма навчання

Вид заняття	Загальна кількість годин
4 семестр	
лекції	10
семінарські заняття	6
самостійна робота	74
5 семестр	
лекції	6
семінарські заняття	8
самостійна робота	76

Система оцінювання курсу.

Вид контролю	поточний контроль	контрольна робота № 1	контрольна робота № 2	індивідуальне завдання (конспект і захист монографії або презентацій семінарських занять)	сума балів за модулями	екзамен	підсумкова оцінка у 100-бальній шкалі
Максимальна кількість балів, яку може набрати студент	20	10	10	10	50	50	100 (50+50)

Семестровий підсумковий контроль є обов'язковою формою контролю навчальних здобутків студента. Він проводиться відповідно до навчального

плану у вигляді семестрових екзаменів (4 і 5 семестри) в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни. Загальна оцінка виставляється студенту за сумою кількох показників.

1. *Поточний контроль* – до **20 балів** включно. Оцінювання знань та умінь студентів на *семінарських заняттях*, у т. ч. як усних відповідей, так і коротких письмових та тестових робіт, відбувається за стобальною шкалою. Пропущене заняття або негативну оцінку студент зобов'язаний “відпрацювати” у формі, визначеній викладачем. Як правило, студент упродовж семестру отримує не менше трьох-чотирьох оцінок. У кінці семестру після останнього заняття вони переводяться в 20-бальну систему в журналі дисципліни автоматично.

2. Виконання однієї або двох *контрольних робіт* (за погодженням із студентами, в тестовій або/та розгорнутій письмовій формі) – по 10 балів, максимум – **20 балів** включно. Це передбачає контроль засвоєння навчального матеріалу, відповідних знань та умінь, що базуються, в основному, на опрацюванні лекційного матеріалу. Тестування в наперед визначений час, однаковий для всіх студентів, проводиться в системі дистанційного навчання Прикарпатського університету. Шкала оцінювання студентів – університетська стобальна, при виставленні в журнал у системі АСУ-ПНУ автоматично переводиться в 20-бальну.

3. Виконання і захист *індивідуального завдання*, що включає в себе перевірку навичок роботи з науковою літературою, вміння аналізувати доступні матеріали, робити висновки та узагальнення, готувати мультимедійні презентації. Студенти повинні підготувати розгорнуті презентації до двох семінарських занять, на вибір кожного, з урахуванням опрацювання основних першоджерел і сучасної фахової літератури до обраних тем, максимум **10 балів**.

Індивідуальне завдання оцінюється у стобальній системі АСУ-ПНУ: «відмінно» А (90–100 б.), «добре» В (80–89 б.), «добре» С (70–79 б.), «задовільно» D (60–69 б.), «задовільно» Е (50–59 б.). У кінцевому підсумку, «вага» підсумкової оцінки індивідуального завдання визначена на рівні 10

балів, тобто, по суті, оцінка у 100-бальній шкалі отримується на основі 10-бальної: «відмінно» А (10 б.), «відмінно» А (9 б.), «добре» В (8 б.), «добре» С (7 б.), «задовільно» D (6 б.), «задовільно» Е (5 б.).

На загальну оцінку індивідуальної роботи студента впливають, насамперед, глибина опрацювання, розуміння авторських концепцій, знання фактичних даних, на яких будуються висновки, вміння доступно пояснювати матеріал і т. п. Крім того, враховується самостійна робота студента упродовж семестру, що пропонується в силабусі навчальної дисципліни (графік – “завдання”).

50 балів (максимум) – *семестровий екзамен*, причому виставляються оцінки від 1 до 50 балів у *два етапи*:

1) *тестування* – проводиться обов’язково в аудиторії та оцінюється за університетською 100-бальною шкалою. Тестові питання (як правило, одне на 1-у хвилину) в системі дистанційного навчання університету, оцінені за стобальною шкалою, при виставленні викладачем оцінки в журналі АСУ-ПНУ автоматично переводяться максимум у **30 балів**;

2) *письмова частина* на основі програмових вимог, із включенням питань, що розглядалися на лекційних і семінарських заняттях (виставляється за 10-бальною системою за кожне з двох питань), у сумі – максимум **20 балів**.

Отриманий на екзамені бал (*до 50-ти*) додається до оцінки, отриманої як *допуск до іспиту* в термін, визначений графіком навчального процесу в університеті та в обсязі матеріалу, що передбачається силабусом і робочою програмою дисципліни, *максимально – 50 балів*, мінімум – 25 балів. Якщо балів менше, але студент відвідував заняття або відпрацював їх, то необхідно переписати (перездати) контрольну роботу або здати індивідуальне завдання на більш високий бал.

Критерії оцінювання на семінарських заняттях, вимоги до письмових робіт вказуються в силабусі навчальної дисципліни.

У Карпатському національному університеті навчальний процес побудований на основі дотримання принципів академічної доброчесності,

прозорості та законності роботи. Як викладач, так і студент(-ка) повинні дотримуватися «Положення про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника» та Кодексу честі ПНУ (тут і далі див. посилання в силабусі).

Для навчання здобувачів вищої освіти в рамках ОП, які мають поважні причини, що регулюються законодавством України і відповідним Положенням університету, надається індивідуальний графік. У випадку негативної оцінки на третьому талоні або не допуску до екзаменів внаслідок не виконання навчального плану студент має право на повторне вивчення курсу, що регулюється університетським Положенням про порядок повторного вивчення дисциплін (кредитів) в умовах ECTS.

Відвідування занять та активна участь у семінарах є обов'язковою умовою успішного складання іспиту з пропонованого курсу. Участь у семінарських заняттях може проходити в таких формах: виступ, доповнення, рецензія, участь у дискусії тощо. За умови відсутності студента(-ки) на лекції чи семінарському занятті без поважних причин (довідки, виданої лікарською установою, заяви, підписаної в деканаті і т. п.), отримання негативної оцінки або невчасного виконання студентами індивідуальних робіт у визначений день має відбутися відпрацювання. Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань у встановлений термін. Пропущене заняття студент(ка) може «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем та кафедрою. Як правило, «відпрацювання» проходить в усній формі (в окремих випадках, коли є поважні причини, – онлайн) або шляхом вирішення тестових завдань на сайті дистанційного навчання.

Політика курсу передбачає перездачу невиконаних завдань у рамках навчальної програми, зокрема пропущених занять без поважних причин (підтверджена довідкою хвороба, інші, як правило, документально засвідчені серйозні обставини). За умови відсутності студента на аудиторному занятті без

поважних причин, отримання негативної оцінки або невчасного виконання індивідуальних робіт у визначений день має відбутися відпрацювання. У випадку запозичених робіт, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) студент повторно виконує необхідний вид роботи.

Під час занять забороняється користування мобільним телефоном.

Неформальна освіта: можливість зарахування результатів неформальної освіти регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника»: https://efund.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/172/2023/05/02-07.33_2022-polozhennia-pro-vyznannia-rezultativ-navchannia-zdobutykh-shliakhom-neformalnoi-osvity-v-prykarpatskomu-natsionalnomu-universyteti-imeni-vasylia-stefanyka.pdf

2. Тематика лекцій

для студентів денної форми навчання

4 семестр – 20 год.	
№ лекції, год.	Тема
Лекція 1. 2 год.	Інкорпорація українських земель до складу Російської та Австрійської імперій в останній третині XVIII ст.
Лекція 2. 2 год.	Україна під владою Російської та Австрійської імперій на переломі XVIII–XIX століть
Лекція 3. 2 год.	Українське національно-культурне відродження першої половини XIX ст.
Лекція 4. 2 год.	Українське національно-культурне відродження на західних землях України першої половини XIX ст.
Лекція 5. 2 год.	Соціально-економічний розвиток України в першій половині XIX ст. Криза кріпосництва
Лекція 6. 2 год.	Громадська опозиція російському царизму на Наддніпрянській Україні першої третини XIX ст.
Лекція 7. 2 год.	Кирило-Мефодіївське братство – перша українська таємна політична організація
Лекція 8–9. 4 год.	Україна в європейській демократичній революції 1848–1849 рр.
Лекція 10. 2 год.	Скасування кріпацтва та буржуазні реформи 1860–1870-х рр. на підросійській Україні
5 семестр – 18 год.	
Лекція 1. 2 год.	Промисловий переворот і становлення капіталізму на підросійській Україні в другій половині XIX ст.
Лекція 2. 2 год.	Соціально-економічний розвиток західноукраїнських земель під владою Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.
Лекція 3. 2 год.	Український національний рух на підросійській Україні в 1850–1880-х рр. Част. 1
Лекція 4.	Український національний рух на підросійській Україні в 1850–1880-х рр. Част. 2
Лекція 5. 2 год.	Український національний рух на західноукраїнських землях у 1850–1880-х рр.
Лекція 6. 2 год.	Політизація українського національного руху під владою Австро-Угорщини (90-і рр. XIX – початок XX ст.)
Лекція 7. 2 год.	Політизація українського національного руху у складі Російської імперії (90-і рр. XIX – початок XX ст.)
Лекція 8. 2 год.	Росіяни, поляки і неслов'янське населення України та їх

	участь у громадському житті другої половини XIX ст.
Лекція 9. 2 год.	Модернізація українського суспільства на початку XX ст.: приклад підросійської України
Лекція 10. 2 год.	Модернізація українського суспільства на початку XX ст.: приклад австрійської Галичини

**Тематика лекцій
для студентів заочної форми навчання**

4 семестр – 10 год.	
№ лекції, год.	Тема
Лекція 1. 2 год.	Інкорпорація українських земель до складу Російської та Австрійської імперій в останній третині XVIII – на початку XX ст.
Лекція 2 (3). 2 год.	Українське національно-культурне відродження першої половини XIX ст.
Лекція 3 (4). 2 год.	Українське національно-культурне відродження на західних землях України першої половини XIX ст.
Лекція 4 (5). 2 год.	Соціально-економічний розвиток України в першій половині XIX ст. Криза кріпосництва
Лекція 5 (6). 2 год.	Громадська опозиція російському царизму на Наддніпрянській Україні першої третини XIX ст.
5 семестр – 6 год.	
Лекція 1 (1). 2 год.	Промисловий переворот і становлення капіталізму на підросійській Україні в другій половині XIX ст.
Лекція 2 (3, 4). 2 год.	Український національно-культурний рух на підросійській Україні в 1850–1880-х рр.
Лекція 3 (5). 2 год.	Український національний рух на західноукраїнських землях у 1850–1880-х рр.

(крім того, студенти заочної форми мають обов'язково ознайомитися в системі дистанційного навчання з лекціями, що не читалися стаціонарно, в рамках самостійної роботи).

Плани семінарських занять.

Частина перша. Історія України кінця XVIII – першої половини XIX ст.

(4 семестр)

Тема 1. Інкorporація українських земель до складу Російської та

Австрійської імперії наприкінці XVIII ст. Поняття

“українського XIX століття” (2 год.)

1. Остаточна ліквідація російським царизмом автономії на Лівобережній і Слобідській Україні в 1760–1780-х рр.
2. Переселенські мандри запорозьких козаків та їхніх нащадків після ліквідації Січі (1775 р. – XIX ст.).
3. Колонізація Південної (Степової) України.
4. Входження українських земель до складу Росії та Австрії за поділами Речі Посполитої. Зміст поняття “українське XIX століття” в науковій літературі.

Література.

1. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали.* – К., 1997. – Т. 1.
2. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.* / Упоряд.: О.А.Бевзо, М.М.Лисенко, Д.І.Мишко, Г.І.Підлуцький. – К., 1959.
3. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
4. Бачинський А.Д. Січ Задунайська. 1775–1828: Історико-документальний нарис. – Одеса, 1994.
5. Білий Д. Українці Кубані в 1792–1921 роках. Еволюція соціальних ідентичностей. – Львів – Донецьк, 2009.
6. Борисенко В. Курс української історії: З найдавніших часів до XX ст. – Київ, 1998. (лекція 18)
7. Грибовський В. Запорожці на Кубані. – К., 2008.
8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.

9. Донік О. Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст. – К., 2011.
10. Когут З. Російський централізм і українська автономія. Ліквідація Гетьманщини 1760–1830. – К., 1996.
11. Кабузан В.М., Заселение Новороссии (Екатеринославской и Херсонской губерний) в XVIII – первой половине XIX века. – М., 1976.
12. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
13. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
14. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.
15. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
16. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
17. Яковенко Н. Нарис історії України. З найдавніших часів до кінця XVIII ст. – К., 1997. – С. 280–296.

Додаткова література.

18. Апанович О. Кубанське козацтво // Молодь Україна. – 1994. – 12 липня. – С. 3–4.
19. Горобець В.М., Струкевич О.К. Українсько-російські політичні вимоги другої половини XVII–XVIII ст.: тенденції, характер, етапи // Український історичний журнал. – 1997. – № 1. – С. 22–43.
20. Дружинина Е. Южная Украина в 1800–1825 гг. – Москва, 1970.
21. Кабузан В. Заселення і освоєння земель запорозького козацтва в 1775–1782 рр. // Архіви України. – 1969. – № 3. – С. 37–45.
22. Кабузан В.М. Заселення і освоєння Таврійської губернії у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. // Український історичний журнал. – 1969. – № 12. – С. 85–90.
23. Мільчев В. Запорозжці на військовому кордоні Австрійської імперії наприкінці XVIII ст. // Пам'ять століть. – 2003. – № 2. – С. 50–56.

24. Олійник О.Л. Ще раз про причини ліквідації Запорозької Січі // Український історичний журнал. – 1992. – № 2. – С. 33–39.

25. Петренко Є. Переселення українського козацтва на Кубань у першій половині XIX ст. // Історія України. – 1997. – № 17. – С. 6, 7.

26. Случанко Б. Запорожець на Тамані. Як починалося кубанське козацтво // Наука і суспільство. – 1993. – № 11–12. – С. 38–40.

27. Слободян В. Січ на Дунаї // Літопис Червоної Калини. – 1991. – № 1. – С. 64–68.

Контрольні запитання.

1. Розкрийте рубіжні події в процесі ліквідації автономного статусу на Лівобережній і Слобідській Україні в 60–80-х рр. XVIII ст.

2. Які губернії були створені російським царизмом на території Лівобережжя і Слобожанщини в кінці XVIII ст.?

3. Назвіть козацькі формації в XIX ст., що вели своє походження від запорізького козацтва, виникли після ліквідації Запорозької Січі в 1775 р.

4. Коли була ліквідована Задунайська Січ? Хто очолював частину задунайців, що відкрито перейшла на бік російського уряду?

5. Що означає термін “колонізація”?

6. З’ясуйте суть селянської і поміщицької колонізації на Півдні України.

7. Назвіть міста, що виникли в Південній Україні в останній третині XVIII ст.

8. Катеринославська, Херсонська і Таврійська губернії – це були адміністративні одиниці, створені російським царизмом (в якій частині Наддніпрянщини, завершіть речення).

9. Коли Правобережна Україна увійшла до складу Російської імперії?

10. Яке місто було адміністративним центром Волинської губернії?

Тема 2. Адміністративно-територіальний устрій та політична система Наддніпрянської України та західноукраїнських земель у кінці XVIII – першій половині XIX ст. (2 год.)

1. Адміністративно-територіальний устрій Наддніпрянської України у складі Російської імперії. Російське самодержавство як політична система.
2. Адміністративно-територіальний поділ українських земель під владою монархії Габсбургів. Організація австрійської державної влади на території Галичини, Буковини і Закарпаття.
3. Реформи “освіченого абсолютизму” австрійських цісарів у 70–80-х рр. XVIII ст. Українське австрофільство.
4. Етнічний (національний) і соціальний склад населення Наддніпрянщини та західноукраїнських земель.

Література.

1. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали.* – К., 1997. – Т. 1.
2. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.* / Упоряд.: О.А.Бевзо, М.М.Лисенко, Д.І.Мишко, Г.І.Підлуцький. – К., 1959.
3. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
4. Верменич Я. Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування: У 2 част. – К., 2009. – Ч. 1. – С. 248–328 [Розділ 4. Імперські форми управління Україною (XVIII – початок XX ст.)].
5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.
6. Донік О. Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст. – К., 2011.
7. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад / Пер. з нім. Х.Назаркевич; наук. ред М.Крикун. – Львів, 2005.

8. Качараба С. Етнодемографічний розвиток Галичини за умов австрійського панування // Галичина: етнічна територія. Тематичний збірник статей / Відп. ред. С.Макарчук. – Львів, 2008. – С. 116–129.

9. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.

10. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.

11. Мудрий М. Австрорусинство в Галичині: спроба окреслення проблеми // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип.35–36. – С.571–604.

12. Полещук Т. Історія Росії XIX – початку XX ст. / Наук. ред. М.Г.Крикун. – Львів, 2008.

13. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.

14. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

15. Шандра В. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX століття. – К., 2005.

Додаткова література.

16. Аркуша О. Губернатори Галичини (1772–1849) // Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa. – Kraków. 2010. Т. VII: Urzędy, urzędnicy, instytucje / Pod red. K.Karolczaka i Ł.T.Sroki. – S.226–264.

17. Бородич Л. Військово-охоронна система Російської імперії на території України у XIX – на початку XX ст. // Історія України. – 1999. – № 6. – С. 1–3; № 7. – С. 3–4.

18. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці, 1999. – С. 57–113 [Розділ 2. Соціальне та політико-правове становище українців Буковини].

19. Зайончковский П.А. Правительственный аппарат России в XIX в. – М., 1978.

20. Козирев В. Матеріали до історії адміністративного устрою Південної України (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). – Запоріжжя, 1999.

21. Чайковський А.С. Адміністративна система і поліцейсько-жандармські установи Російської імперії в Україні у XIX ст. // Історія України. – 1998. – № 46 (грудень). – С. 1–3.

22. Шандра В. Адміністративні установи Правобережної України кінця XVIII – початку XX ст. в російському законодавстві: Джерелознавчий аналітичний огляд. – К., 1998.

23. Шандра В. Київське генерал-губернаторство (1832–1914): Історія створення та діяльності, архівний комплекс і його інформативний потенціал. – К., 1999.

24. Шандра В. Малоросійське генерал-губернаторство, 1802–1856: Функції, структура, архів. – К., 2001.

Контрольні запитання.

1. Охарактеризуйте адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій у XIX ст.

2. Які губернії входили до Малоросійського генерал-губернаторства?

3. Чому австрійський уряд об'єднав історичну Галичину з етнічними польськими землями в одну адміністративну одиницю – Королівство Галичини і Лодомерії (Володимирії) з центром у Львові?

4. Який регіон підросійської України був найбільш українським за етнічним (національним) складом свого населення на зламі XVIII–XIX ст.?

5. В якому регіоні Наддніпрянщини першої половини XIX ст. була найбільша концентрація єврейського населення в містах і невеликих містечках?

6. Розкрийте національну (етнічну) і соціальну структуру населення в австрійській Галичині.

7. З'ясуйте зміст теорії “офіційної народності” – державної ідеології Російської імперії в XIX ст.

8. У чому полягала особливість російської моделі абсолютизму в XIX ст.?

9. Які сфери суспільного життя охопили реформи австрійського уряду в дусі освіченого абсолютизму в 70–80-х рр. XVIII ст.?

10. Коли і з якою метою був заснований Руський інститут (“Studium ruthenum”) у Львові?

Тема 3. Українське національно-культурне відродження кінця XVIII – першої половини XIX ст.: Наддніпрянська Україна (2 год.)

1. Витоки, зміст та етапи українського національного відродження (модерного націотворення) кінця XVIII – початку XX ст. в європейському контексті.

2. Фольклорно-етнографічні та мовознавчі дослідження на Наддніпрянській Україні.

3. Історична наука Наддніпрянщини в процесі утвердження української національної самосвідомості.

4. Роль нової української літератури в національному відродженні на східноукраїнських землях.

Література.

1. Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К., 1993.

2. Історія Русів / укр. пер. І. Драча. – 2-ге вид. – К., 2003.

3. Максимович М. Вибрані твори / упоряд. і вст. ст. В. Короткого. – К., 2004.

4. Максимович М. Киевъ явился градомъ великимъ... Вибрані українознавчі твори. – К., 1994.

5. Маркевич М. Історія Малоросії; відп. ред. і автор передм. Ю. Шемшученко. – К., 2003.

6. Українські пісні, видані М. Максимовичем. Фотокопія з видання 1827 р. / підгот. вид. і розвідка член.-кор. АН УРСР П. Попова. – К., 1962.

7. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ століття. – Львів, 2016.
8. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. – К., 1996.
9. Скељчик С. Історія України. Становлення модерної нації. – К., 2011.
10. Іванова Л.Г. Роль інтелігенції України у формуванні етносоціальної свідомості у 30-ті – 40-ві роки ХІХ ст. // Український історичний журнал. – 1991. – № 8. – С. 83–94.
11. Іванова Л. Україна між Сходом і Заходом: до проблеми становлення національної ідеї в українській суспільно-політичній думці в контексті східноєвропейського розвитку (І половина ХІХ ст.). – К., 2007.
12. Лисяк-Рудницький І. *Роля України в новітній історії* // Історичні есе: В 2-х т. – К., 1994. – Т. І. – С. 145–171; *Інтелектуальні початки нової України* // Там само. – С. 173–191; *Структура української історії в ХІХ ст.* // Там само. – С. 193–202; *Українці в Галичині під австрійським пануванням* // Там само. – С. 413–450.
13. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
14. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
15. Райківський І. Концептуальні засади українського національного відродження ХІХ століття // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. ХІІ–ХІІІ. – С. 3–14; Івано-Франківськ, 2008. – Вип. ХІV. – С. 3–17.
16. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини ХІХ століття. – Івано-Франківськ, 2012.
17. Райківський І. Ідея української соборності в підавстрійській Галичині (ХІХ – початок ХХ століття). – Івано-Франківськ, 2016.

18. Райківський І. Ідея соборності України в працях наддніпрянських науковців кінця XVIII – першої половини XIX ст. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2006. – Вип. X–XI. – С. 3–17.

19. Райківський І. Українське національне відродження кінця XVIII – початку XX ст. в європейському контексті: витоки, зміст, періодизація // Галичина. – 1999. – № 3. – С. 4–23.

20. Райківський І. Уявлення наддніпрянських науковців про Галичину в першій половині XIX ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – Львів, 2008. – С. 127–142.

21. Сарбей В. Етапи формування української національної самосвідомості (кінець XVIII – початок XX ст.) // Український історичний журнал. – 1993. – № 7–8. – С. 3–16.

22. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9. Серія “Україна крізь віки”.

Додаткова література.

23. Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму. – К., 1999.

24. “Історія русів” у сучасних інтерпретаціях // Кравченко В. Україна, імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. – К., 2011.

25. Історія України в особах: XIX–XX ст. – К., 1995. (Бантиш-Каменські. Іван Котляревський. Михайло Максимович. Микола Гоголь. Ізмаїл Срезневський. Микола Костомаров. Пантелеймон Куліш. “Руська трійця”).

26. Кравенко В.В. Д.М.Бантиш-Каменський // Український історичний журнал. – 1990. – № 8. – С. 88–94; № 9. – С. 72–80.

27. Крижанівський В.П. “Історія Русів”: Хто ж автор? // Українська ідея. Перші речники. – К., 1994. – С. 167–183.

28. Магочий П. Українське національне відродження. Нова аналітична структура // Український історичний журнал. – 1991. – № 3. – С. 97–107.

29. Мельник Л. Вплив ідей Просвітництва та Французької революції на Україну (кін. XVIII ст.) // Історія України. – 2001. – № 18. – С. 1–3.

30. Оглобин О. До питання про автора “Истории Русов” // Київська старовина. – 1997. – № 6. – С. 69–95; 1998. – № 1. – С. 100–132.

31. Райківський І. Питання етнічної єдності Галичини й Наддніпрянської України в суспільних поглядах Платона Лукашевича // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – Івано-Франківськ, 2006–2007. – № 12–13. – С. 282–290.

32. Шпорлюк Р. Українське національне відродження в контексті європейської історії кінця XVIII – початку XIX ст. // Україна. Наука і культура. – 1991. – Вип. 25. – С. 159–168.

33. Ясь О.В. Дослідницький інструментарій та інтелектуальні засади “Истории Малороссии” Миколи Маркевича // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 27–42.

34. Ясь О. В. “Свій” серед “чужих”, “чужий” серед “своїх”. “История Малой России” Д.Бантиша-Каменського у світлі українсько-російського культурного перехрестя (до 220-річчя Д.Бантиша-Каменського) // Український історичний журнал. – К., 2009. – № 2. – С. 160–194.

Контрольні запитання.

1. Що становило головний зміст українського національного відродження XIX століття. Відповідь обґрунтуйте.

2. Які Ви знаєте об’єктивні та суб’єктивні ознаки існування новочасної української нації?

3. Обґрунтуйте нижню і верхню межу українського національного відродження кінця XVIII – початку XX ст. Які ідейні чинники мали вплив на початок відродження?

4. З’ясуйте періодизацію українського національного відродження XIX ст. у працях українських і зарубіжних дослідників. Вкажіть події, що були рубіжними для переходу від першого до другого і третього етапів відродження?

5. Назвіть колыску українського національного відродження на зламі XVIII–XIX ст. Які українські регіони і чому були центрами національного відродження в першій половині XIX ст.?

6. Проаналізуйте перші народознавчі праці в галузі історії України. Ким вони були написані?
7. Назвіть авторів перших праць з української фольклористики та етнографії. Що Ви знаєте про їх біографії?
8. Хто був автором першої граматики української мови? Коли вона вийшла друком?
9. Першу спробу виробити єдиний український правопис здійснив М.Максимович. Що Ви знаєте про “максимовичівку”?
10. З’ясуйте основні риси нової української літератури на Наддніпрянщині. Чим вона відрізнялася від “старої”?

Тема 4. Українське національно-культурне відродження кінця XVIII – першої половини XIX ст.: західноукраїнські землі (2 год.)

1. Перша хвиля національного відродження (модерного націотворення) в Галичині в 1810–1830-х рр.
2. Діяльність “Руської трійці” – переломна подія в західноукраїнському національному русі. Послідовники “Трійці” в Галичині.
3. Наукова стадія в національному відродженні на Буковині й Закарпатті.
4. “Українське питання” в баченні російської та австрійської влади й громадськості.

Література.

1. *Галицькі приповідки і загадки / зібрані Григорієм Ількевичем: Репринтне відтворення з вид. 1841 р. / ред. Н. Бічуя ; авт. післямови Р. Кирчів. – Львів, 2003.*
2. *Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни / упоряд. В. Пилипович. – Перемишль – Львів, 2002.*
3. *Зубрицький Д. Хроніка міста Львова; пер. з пол. мови І. Сварника, наук. коментар М. Капралю. – Львів, 2002.*

4. Кобзарь Т. Шевченка / Відтворено з видання 1840 р. (С. Пб. : Вь типографіи Е. Фишера, 1840. – 114 с.). – К., 1974.
5. Котляревський І. Енеїда. – К., 1994.
6. Лірвак з-над Сяну. Перемиські друки середини ХІХ століття / упоряд. В. Пилипович. – Перемишль, 2001.
7. Лозинський Й. Українське весілля / опрац. тексту, упорядкув. і вступ. ст. Р. Кирчіва. – К., 1992.
8. Могильницький І. Вѣдомѣсть о Рускомъ Языцѣ / підготовка до друку, вступ. ст. і приміт. В. Грещука. – Івано-Франківськ, 2003.
9. Письменники Західної України 30–50-х років ХІХ ст. / упоряд., підгот. текстів І. Пільгука та М. Чорнописького. – К., 1965.
10. Русалка Дністровая / вступ. ст., приміт., підготовка текстів М. Шалати. – К., 1987.
11. “Русалка Дністрова”. Документи і матеріали / упоряд. Ф. Стеблій та ін., відп. ред. Ф. Стеблій. – К., 1989.
12. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ століття. – Львів, 2016.
13. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. – К., 1996.
14. Зашкільняк Л. Іван Вагилевич на тлі свого часу та історіографії // Багатокультурне історичне середовище Львова в ХІХ і ХХ ст. / За ред. Л.Зашкільняка і Є.Матерніцького. – Львів – Жешув, 2006. – Т. IV. – С. 146–153.
15. Історія української літератури ХІХ ст.: У трьох томах. – К., 1995. – Кн. 1.
16. Каппелер А. Національний рух українців у Росії та Галичині: спроба порівняння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 1. – К., 1992. – С. 104–119.
17. Кирчів Р. Етнографічно-фольклористична діяльність “Руської трійці”. – К., 1990.

18. Кирчів Р. Маркіянове сузір'я. Ті, хто пробудив, “воодушевив” і повів за собою Маркіян Шашкевич. – Львів, 2012.
19. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
20. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
21. Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.). – Львів, 2000.
22. Орлевич І. Денис Зубрицький: штрихи до портрета історика і громадського діяча // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип. 9. – Львів, 2001. – С. 281–299.
23. Петраш О. “Руська трійця” (М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький та їхні літературні послідовники). – 2-е вид. – К., 1986.
24. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. – Івано-Франківськ, 2012.
25. Райківський І. Ідея української соборності в підавстрійській Галичині (XIX – початок XX століття). – Івано-Франківськ, 2016.
26. Райківський І. Розвиток українського народознавства в Галичині у першій третині XIX ст. // Українознавчі студії. – Івано-Франківськ, 2007–2008. – № 8–9. – С. 278–295.
27. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
28. Стеблій Ф. Початки українського національного руху в Галичині // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність // К., 1995. – Вип. 2. – С. 59–70.
29. Стеблій Ф. Предтеча “Руської Трійці”: Перемишльський культурно-освітній осередок першої половини XIX ст. – Львів, 2003.
30. Шалата М. Маркіян Шашкевич. – К., 1969.

Додаткова література.

31. Демкович-Добрянський М. Українсько-польські стосунки у XIX сторіччі. – Мюнхен, 1969.

32. Кирчів Р. Український фольклор у польській літературі (період романтизму). – К., 1971.
33. Лесюк М. Становлення і розвиток української літературної мови в Галичині. – Івано-Франківськ, 2014.
34. Митрополит Михайло Левицький та його доба / Відп. ред. Ф.Стеблій, упоряд. І.Орлевич. – Львів, 2010.
35. Панасенко Т. Іван Котляревський. – Харків, 2012.
36. Райківський І. Зв'язки Ізмаїла Срезневського з Галичиною в 1840–1850-х рр. // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2016. – Вип. 28. – С. 3–10.
37. Райківський І. Ізмаїл Срезневський та Галичина // Дриновський збірник [Дриновски сборник]. – Харків – Софія, 2013. – Т. VI. – С. 42–46.
38. Райківський І. “Руський з руським повітався...”. Взаємини українських діячів Галичини і підросійської України в XIX – на початку XX ст. // Проект “Україна”. Австрійська Галичина / автор-упорядник М.Р.Литвин. – Харків, 2016. – С. 161–190.
39. Райківський І. Взаємини галицьких і наддніпрянських діячів у 1830–1840-х рр. // Український історичний журнал. – К., 2009. – № 1. – С. 39–55.
40. “Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987.
41. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті). – Львів, 2003.
42. Шашкевичіана. Нова серія / відпов. ред. М. Ільницький. – Львів; Броди; Вінніпег, 1996. – Вип. 1–2: Маркіян Шашкевич і українське національне відродження; “Руська трійця”, її оточення, послідовники і дослідники.
43. Шашкевичіана: Нова серія : зб. наук. праць / відпов. ред. М. Ільницький. – Львів; Броди; Вінніпег, 2000. – Вип. 3–4: “Руська трійця” і Прикарпаття; “Руська трійця” і культура слов'янського світу.

44. Шашкевичіана: Нова серія : зб. наук. праць / відпов. ред. М. Ільницький. – Львів; Броди; Вінніпег, 2004. – Вип. 5–6: “Русалка Дністрова” у всеукраїнському та світовому вимірі; “Руська трійця” у контексті визвольних змагань і нової української літератури.

Контрольні запитання.

1. Які були особливості наукової стадії в українському національному відродженні Галичини перших десятиліть XIX ст. порівняно з підросійською Україною?

2. “Піп і селянин – це руський народ”. Поясніть суть цього вислову, що набув поширення серед поляків на початку XIX ст.

3. Що Ви знаєте про Товариство греко-католицьких священиків у Перемишлі? У чому полягало його значення в українському національному відродженні?

4. Назвіть найбільш відомі мовознавчі розвідки з “руської” (української) мови в Галичині в першій половині XIX ст. та їх авторів.

5. Хто став автором першої на західних землях України граматики “руської”, тобто української мови? Коли вона була написана?

6. Які були дослідження в галузі фольклористики та історичної науки в Галичині першої половини XIX ст.? Назвіть їх авторів.

7. Хто був автором брошури польською мовою “Азбука і abecadło”, виданої в Перемишлі 1836 р. Яке вона мала значення в “азбучній війні” в Галичині, в чому суть цієї війни?

8. Яку збірку І.Франко назвав “першою ластівкою нашого народного пробудження”?

9. Розкрийте заслуги діячів “Руської трійці” в українському національному відродженні?

10. Назвіть перших представників українського національно-культурного відродження на Закарпатті й Буковині до середини XIX ст.

Тема 5. Україна у війні Російської імперії з наполеонівською Францією (1812–1814 рр.) (2 год.)

1. Україна в завойовницьких планах Наполеона І та ставлення до нього верхівки українського суспільства.
2. Воєнні дії 1812 р. на території України. Формування козацького і земського ополчення.
3. Українці на фронтах бойових дій та в партизанській війні проти французької армії (1812–1814 рр.).
4. Репресії російського царизму щодо українців-учасників війни. Режим аракчєєвщини. Військові поселення.

Література.

1. *Народное ополчение Отечественной войне 1812 года. Сборник документов.* – М., 1962.
2. *Український народ у Вітчизняній війні 1812 року. Збірник документів.* – К., 1948.
3. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.* – К., 1959. – С. 580–587.
4. Абаліхін Б.С. Герой-партизан 1812 р. (До 190-річчя від дня народження Є.В.Четвертака) // Український історичний журнал. – 1971. – №12. – С. 126–127.
5. Абаліхін Б. Український народ у Вітчизняній війні 1812 р. – К., 1962.
6. Абаліхін Б.С. Участь народних мас України у війні: До 175-річчя Вітчизняної війни 1812 р. // Український історичний журнал. – 1987. – №10. – С. 61–69.
7. Ададуrow В. “Наполеоніда” на Сході Європи: уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX століття. – Львів, 2007.
8. Ададуrow В. Львів у наполеонівську епоху // Львів: місто-суспільство-культура. Зб. наукових праць. – Т. 3. – Львів, 1999. – С. 209–231.

9. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ століття. – Львів, 2016.
10. Борщак І. Наполеон і Україна. З невідомих документів із тогочасними ілюстраціями. – Львів, 1937.
11. Захарчук О. Сучасна українська історіографія про ставлення Наполеона І до південно-західних окраїн Російської імперії в 1812 р. // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. – С. 169–187.
12. Захарчук О. Україна в планах Наполеона Бонапарта // Київська старовина. – 1995. – №3. – С. 73–77.
13. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку ХІХ ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
14. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
15. Скрипник А.Ю. Диверсійно-розвідувальні заходи наполеонівської агентури в південно-західних губерніях Російської імперії (1806 – 1814) // Український історичний журнал. – 2015. – №5. – С. 103–111.
16. Україна. Українці: Ще кілька довідок про героїв Вітчизняної війни 1812 року // Україна. – 1994. – № 4, 5.

Додаткова література.

17. Бескровный Л.Г. Отечественная война 1812 г. – М., 1982.
18. Буцик А.К. Вітчизняна війна 1812 р. і крах наполеонівської імперії. – К., 1959.
19. Варварцев М. Україна в оцінках і свідченнях Заходу: Французькі інтерпретації першої половини ХІХ ст. // Вісник НАН України. – 1996. – № 3–4. – С. 91–100.
20. Галайко В. Він завжди прагнув бою, або Василь Костенецький, якого ми мало знаємо (Про героя Вітчизняної війни 1812 року, українця) // Україна. – 1990. – № 16–19.
21. Жилин П.А. Отечественная война 1812 года. – М., 1988.
22. Липовская Т.Д. Социально-экономическое положение военных поселян на Украине (1817–1857 гг.). – Днепропетровск, 1982.

23. Савичев М. Чугуєвське повстання військових поселенців у 1819 р. // Архіви України. – 1969. – № 6. – С. 41–47.

24. Тарле Е.В. Нашествие Наполеона на Россию. 1812 год. – М., 1992.

25. Україна у завойовницьких планах Наполеона і французькій політиці XIX століття // Світ про Україну. – 1993. – 31 березня.

Контрольні запитання.

1. Що Вам відомо про плани французького імператора Наполеона щодо України?

2. Розкажіть про ставлення української шляхти та інтелігенції до політики Наполеона.

3. Якими мотивами керувалися українці-“малороси”, йдучи в козаچه і земське ополчення для поповнення російської армії?

4. Опишіть воєнні дії 1812 р. на території України. Чому шлях наполеонівських військ не пролягав безпосередньо через українські землі (за винятком окремих повітів на Волині)?

5. Що Ви знаєте про участь українських ополченських сил у війні з наполеонівською Францією 1812–1814 рр.?

6. Розкажіть про легендарних героїв війни, що були вихідцями з України.

7. З'ясуйте участь українців-“малоросів” у закордонному поході російської армії проти наполеонівських військ у 1813 і 1814 рр.

8. Зробіть аналіз реакційного курсу царського уряду після розгрому наполеонівської армії, відомого в літературі як “аракчєєвщина”, жертвами якого стали учасники війни з України.

9. Яким було становище військових поселенців на Україні?

10. Назвіть найбільший виступ військових поселенців на Україні. Що Вам про нього відомо?

Тема 6–7. Соціально-економічний розвиток України в умовах феодално-кріпосницьких відносин першої половини XIX ст. (4 год.)

1. Особливості феодально-кріпосницької системи на Наддніпрянській Україні. Зародження ринкових елементів у сільському господарстві.
2. Початок промислового перевороту. Розвиток капіталізму в промисловості.
3. Міста і торгівля Наддніпрянщини в умовах становлення ринкових відносин.
4. Формування нових соціальних груп та зміни в структурі населення Наддніпрянської України.
5. Соціально-економічне становище західноукраїнських земель – Галичини, Буковини і Закарпаття – у складі Габсбурзької монархії (до 1848 р.).
6. Масова антикріпосницька боротьба на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях: причини і наслідки. Легендарні селянські ватажки. Устим Кармелюк.

Література.

1. *Зародження робітничого класу на Україні. Середина XVIII ст. – 1861 р. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1982.
2. *Класова боротьба селянства Східної Галичини (1772–1849). Документи і матеріали.* – К., 1974.
3. *Селянський рух на Україні: середина XVIII – перша чверть XIX ст. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1978.
4. *Селянський рух на Україні: 1826–1849 рр. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1985.
5. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст. / Упоряд.: О.А.Бевзо, М.М.Лисенко, Д.І.Мишко, Г.І.Підлуцький.* – К., 1959.
6. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
7. Господарство України в XIX – на початку XX ст. // Лановик Б., Матисякевич З., Матейко Р. Економічна історія України і світу: Підручник. – К., 1999. – С. 463–595.

8. Господарство України в XIX – на початку XX ст. // Україна і світ. – К., 1994. – С. 233–295.
9. Гуржій І. Зародження робітничого класу України (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). – К., 1958.
10. Гуржій І. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні. (З XVIII ст. до 1861 р.). – К., 1962.
11. Гуржій І. Розклад феодально-кріпосницької системи в сільському господарстві України першої половини XIX ст. – К., 1954.
12. Донік О.М. Купецтво як стан в Україні (XIX ст.) // Український історичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 16–42.
13. Задорожний В. Товарне виробництво і торгівля на західноукраїнських землях (кінець XVIII – перша половина XIX ст.). – Львів, 1989.
14. Мельник Л.Г. Міста України за всеросійським переписом 1840 р. // Український історичний журнал. – 1989. – № 12. – С. 49–56.
15. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
16. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

Додаткова література.

17. Герасименко М. Аграрні відносини в Галичині в період кризи панщинного господарства. – К., 1959.
18. Гордуновський О.М. Розвиток промислового виробництва у поміщицьких господарствах Правобережної України першої половини XIX ст. // Український історичний журнал. – 2000. – № 1. – С. 61–71.
19. Гуржій І. Боротьба селян і робітників України проти феодально-кріпосницького гніту. (З 80-х років XVIII ст. до 1861 р.). – К., 1958.
20. Дружинина Е. Южная Украина в период кризиса феодализма. 1825–1860 гг. – Москва, 1981.
21. Дружинина Е. Южная Украина в 1800–1825 гг. – Москва, 1970.

22. Задорожний В.Є. З історії торговельних зв'язків Галичини із Східною Україною і Росією у першій половині XIX ст. // Український історичний журнал. – 1978. – № 12. – С. 82–87.

23. Крижановська О. Соціальні настрої та уявлення селян Правобережної України у 20–50-х рр. XIX ст. // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 130–143.

24. Лазанская Т. Государственные крестьяне Украины в период кризиса феодально-крепостнической системы. – К., 1989.

25. Любченко В.Б. Кармалюк чи Карманюк? // Український історичний журнал. – 1997. – № 1. – С. 122–127.

26. Машкін А. Ставлення російського уряду до селянства України (на прикладі імперського законодавства 1796–1861 рр.) // Історія в школі. – 2007. – № 7–8. – С. 4–10.

27. Молчанов В. Рівень життя селян України у першій половині XIX ст. (до 1861 р.) // Історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 80–94.

28. Нестеренко О. Розвиток промисловості на Україні: У 2 ч. – К., 1959. – Ч. 1.

29. Попова Р. Социально-экономическое положение и борьба помещичьих крестьян южных губерний Украины в пореформенный период (1801–1860 гг.). – Днепропетровск, 1980.

30. Рудакова Ю.К. Основні аспекти аграрної політики уряду Павла I на території Правобережної України // Український історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 101–111.

31. Слабеев І. З історії первісного нагромадження капіталу на Україні. – К., 1965.

32. Стеблій Ф. Боротьба селян Східної Галичини проти феодального гніту в першій половині XIX ст. – К., 1961.

33. Стеблій Ф.І. Східна Галичина і селянське повстання 1846 р. // Український історичний журнал. – 1971. – № 5. – С. 21–29.

34. Устим Кармалюк // Історія України в особах: XIX–XX ст. – К., 1995.

35. Устим Кармелюк // Котляр М., Смолій В. Історія і життєписах. – К., 1994. – С. 302–309.

Контрольні запитання.

1. Що таке урок, урочна система? З якою метою вона застосовувалася?
2. Назвіть найбільш легендарного ватажка антикріпосницького селянського руху на Правобережній Україні в першій половині XIX ст.
3. Розкрийте основні ознаки капіталістичної еволюції в сільському господарстві Наддніпрянської України першої половини XIX ст.
4. Яка була основна товарна культура на підросійській Україні в дореформений період (до 1861 р.)? Вирощуванням яких культур займалися селяни?
5. З'ясуйте зміст термінів “спеціалізація”, “товаризація”.
6. Коли почався промисловий переворот на Наддніпрянщині? Що мається на увазі під цим терміном?
7. Які галузі промисловості підросійської України набули найбільшого розвитку в першій половині XIX ст.?
8. Що Ви знаєте про ярмарки як основну форму торгівлі на Наддніпрянській Україні?
9. Назвіть основні продукти і товари, що відправлялися на експорт з підросійської України.
10. З яких соціальних прошарків формувалася буржуазія? Назвіть відомих українських підприємців-буржуа, коротко розкрийте їх біографії.

Тема 8. Громадська опозиція російському царизму на Україні в другій половині 1810–1830-х рр. (2 год.)

1. Опозиційність масонських лож. “Малоросійське товариство”.
2. Опозиційна та революційна діяльність декабристів на Україні.

3. Польський визвольний рух на Правобережній Україні. Листопадове 1830 р. повстання.

4. “Українське питання” в діяльності опозиційних та революційних організацій на Україні.

Література.

1. *Восстание декабристов. Документы / Под ред. М.В.Нечкиной. Т. VII. “Русская правда” П.И.Пестеля и сочинения, ей предшествующие. – Москва, 1958.*

2. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст. / Упоряд.: О.А.Бевзо, М.М.Лисенко, Д.І.Мишко, Г.І.Підлуцький. – К., 1959.*

3. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.

4. Бовуа Д. Російська влада та польська шляхта в Україні / Пер. з франц. З.Борисюк. – Львів, 2003.

5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.

6. Іванова Л. Україна між Сходом і Заходом: до проблеми становлення національної ідеї в українській суспільно-політичній думці в контексті східноєвропейського розвитку (I половина XIX ст.). – К., 2007.

7. Казьмирчук Г.Д., Латиш Ю.В. Рух декабристів: дискусійні питання та спроба їх розв’язання (до 180-річчя повстання) // Український історичний журнал. – 2005. – № 6. – С. 50–65.

8. Калугін Ю. Декабристи на Україні. – К., 1971.

9. Коляда І., Куриленко О. Вожді декабристів в Україні: Павло Пестель, Сергій Муравйов-Апостол (історичні есе) // Історія в школі. – 2006. – № 2. – С. 16–20.

10. Коляда І. Повстання чернігівського полку (1825–1826 рр.): погляд через два століття // Історія в школі. – 2006. – № 1. – С. 7–12.

11. Крижанівська О. Масонство в Україні в другій половині XVIII–XIX ст. // Історія в школах України. – 1997. – № 1. – С. 2–4.
12. Крижановська О. Таємні організації в Україні. Масонський рух у XVIII – на початку XX ст. – К., 1998.
13. Крижановська О. Таємні організації: масонський рух в Україні.– К., 2009. (Сер. “Невідома Україна”).
14. Лисенко М. Декабристський рух на Україні.– К., 1954.
15. Лисенко М. Повстання Чернігівського полку. – К., 1956.
16. Масонство // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Перевид. В Україні. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1486–1488.
17. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
18. Римаренко І. Виникнення і формування масонства в Україні // Історичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 71–76.
19. Савичев М. Первые благовестители свободы. (О деятельности декабристов на Украине). – К., 1990.
20. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
21. Сергієнко Г. Декабристи та їх революційні традиції на Україні. – К., 1975.

Додаткова література.

22. Баженов Л.В. Лозунг “За нашу і вашу свободу!” у польському повстанні 1830–1831 рр. на Правобережній Україні // Український історичний журнал. – 1974. – № 8. – С. 92–98.
23. Белодед В.Д. Декабристы на Украине // Философская культура Украины и отечественная общественная мысль XIX–XX вв. – К., 1990. – С. 9–53.
24. Борисенко В. Культурно-освітня діяльність масонів, декабристів і кирило-мефодіївців в Україні у першій половині XIX ст. // Хроніка 2000. – 2007. – № 71. – С. 552–570.

25. Буцик А. Суспільно-політичний рух в Росії 30–50-х років XIX ст. – К., 1964.
26. Гузар Л. Українські масони // Універсум. – Львів, 1994. – № 1. – С. 34–36.
27. Декабристи в Україні: дослідження й матеріали / Наук. редактор Г.Казьмирчук. – К., 2007. – Т. 5; К., 2009. – Т. 6.
28. Латиш Ю. Декабристи в Україні. Історіографічні студії. – К., 2014.
29. Лисенко М.М. До питання про Малоросійське товариство // Український історичний журнал. – 1967. – № 4. – С. 66–75.
30. Медведська Л. Павло Іванович Пестель. – К., 1964.
31. Медведська Л. Сергій Іванович Муравйов-Апостол. – К., 1961.
32. Ольшанский П. Декабристы и польское национально-освободительное движение. – Москва, 1959.
33. Пінчук Ю, Яблунівська Т. Масонство в Україні // Пам'ять століть. – 1997. – № 6. – С. 131–136.
34. Революційний тероризм у XIX ст. // Політичний терор і тероризм в Україні XIX–XX ст. Історичні нариси / Відп. редактор В.А.Смолій. – К., 2002. – С. 30–72.
35. Руднєв Є. Іван Котляревський: знане й незнане // Слово і час. – 1997. – № 1. – С. 59–68. *(про зв'язки І.Котляревського з “Малоросійським товариством” і декабристами).*
36. Савичев М.П. Вітчизняна війна і зародження декабристського руху // Український історичний журнал. – 1987. – № 10. – С. 70–75.
37. Сергієнко Г. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів. 1826–1850. – К., 1971.
38. Федоров В. Декабристы и их время. – Москва, 1992.
39. Історичне минуле України в творчості декабристів // Український історичний журнал. – 1975. – № 12. – С. 85–93.

Контрольні запитання.

1. Що означає термін “опозиція”? Чому вона була змушена існувати нелегально в XIX ст. у Російській імперії?
2. Які ідеї мали безпосередній вплив на зародження громадської опозиції російському царизму на Наддніпрянській Україні першої третини XIX ст.?
3. Звідки походить слово “масон”? Розкрийте ідейні впливи масонів, їх структуру.
4. Назвіть масонські ложі в Україні кінця XVIII – першої чверті XIX ст.
5. Що Ви знаєте про “Малоросійське товариство”? Чому були забороні масонські ложі в Росії?
6. Яку назву мала перша опозиційна царизму організація офіцерів, що виникла в Кам’янці-Подільському? Коли це відбулося?
7. Назвіть найбільш відомі декабристські організації на Наддніпрянщині та їх лідерів.
8. З’ясуйте ставлення декабристів до українського питання. Як більш правильно казати: “українські декабристи” чи “декабристи в Україні”?
9. Розкрийте історичне значення руху декабристів в Україні.
10. Проаналізуйте діяльність польських революціонерів на Правобережній Україні під час Листопадового повстання 1830–1831 рр. Чому вона зазнала поразки?

Тема 9. Початок політизації українського національного руху.

Кирило-Мефодіївське братство (1846–1847 рр.) (2 год.)

1. Історичні передумови і чинники політизації українського національного руху.
2. Утворення і склад Кирило-Мефодіївського братства. Аналіз програмних документів.
3. Практична діяльність кирило-мефодіївців і репресії проти них царизму. Історичне значення товариства.
4. Тарас Шевченко та його роль в українському національному русі.

Література.

1. *Кирило-Мефодіївське товариство* / Упоряд. М.І.Бутич, І.І.Глизь, О.О.Франко. – К., 1990. – Т. 1, 2, 3.
2. Костомаров М. “Закон Божий”. (Книга буття українського народу). – К., 1991.
3. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Документи і матеріали.* – К., 1997. – Т. 1.
4. Т.Г.Шевченко. *Документи та матеріали до біографії (1814–1861).* – К., 1975.
5. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.* / Упоряд.: О.А.Бевзо, М.М.Лисенко, Д.І.Мишко, Г.І.Підлуцький. – К., 1959.
6. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
7. Возняк М. Кирило-Методіївське Братство. – Львів, 1921.
8. Гончарук П. Провісники української ідеї (до 160-річчя Кирило-Мефодіївського товариства) // Київська старовина. – 2006. – № 1. – С. 3–31.
9. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.
10. Грушевський М. В сімдесяти роковини Кирило-Методіївської справи // Український історик. – 1984. – № 1–4. – С. 219–225. (Грушевський М.С. Твори: у 50 т. / Редкол.: П. Сохань (голов. ред.), Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – Львів, 2007. Т. 4. Кн. 1. – С. 51–55).
11. Зайончковский П. Кирилло-Мефодиевское общество (1846–1847 гг.). – Москва, 1959.
12. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – 3-є вид. – К., 2006.
13. Козак С. Концепція слов'янської федерації у програмі Кирило-Мефодіївського братства // Золоті ворота. – 1992. – Вип. 2. – С. 72–83.

14. Райківський І. Тарас Шевченко і Галичина (XIX – початок XX ст.) // Прикарпатський вісник НТШ. Слово. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 2 (22). – С. 85–101.

15. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.

16. Сарбей В. Апостоли народної свободи (до 150-річчя Кирило-Мефодіївського товариства) // Слов'янське віче. – 1996. – № 3. – С. 134–139.

17. Сарбей В. Зачинателі політичної боротьби за українську державність і слов'янську єдність (До 150-річчя створення та діяльності Кирило-Мефодіївського товариства) // Історія України. – 1996. – № 1. – С. 1–4.

18. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

19. Сергієнко Г.Я. Кирило-Мефодіївське товариство: утвердження ідеї національного відродження України в слов'янському світі // Український історичний журнал. – 1996. – № 1. – С. 14–28.

20. Сергієнко Г. Т.Г.Шевченко і Кирило-Мефодіївське товариство. – К., 1983.

21. Сергієнко Г. Яскрава сторінка визвольного руху (До 125-річчя Кирило-Мефодіївського товариства). – К., 1971.

Додаткова література.

22. Барабаш Н. Життєвий проект Василя Білозерського від Кирило-Мефодіївського братства до “Основи” // Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Збірник наукових статей. – К., 2005. – Вип. IX. – С. 290–303.

23. Бойко М. Роздуми членів Кирило-Мефодіївського товариства про розвиток народної освіти // Практична філософія. – 2004. – № 2. – С. 54–61.

24. Грабович Г. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / пер. з англ. С. Павличко. – 2-ге вип. й авторизоване вид. – К., 1998.

25. Дудченко Г. Кирило-Мефодіївське товариство в публіцистичній та науковій спадщині М.Драгоманова // Український історичний журнал. – 2003. – № 3. – С. 82–89.

26. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К., 1994.
27. Іванова Л. Україна між Сходом і Заходом: до проблеми становлення національної ідеї в українській суспільно-політичній думці в контексті східноєвропейського розвитку (І половина XIX ст.). – К., 2007.
28. Історія української літератури XIX ст. : У трьох книгах. – К., 1995. – Кн. 2.
29. Кратко М. “Пізнайте істину, і вона зробить вас вільними”. До 160-річчя від часу заснування Кирило-Мефодіївського братства // Світогляд. – 2007. – № 2. – С. 4–11.
30. Левенець Ю.А. Василь Білозерський // Український історичний журнал. – 1994. – № 2–3. – С. 84–93.
31. Левенець Ю. В.Білозерський: “Жоден із слов’янських народів не може так прагнути до самобутності..., як ми, українці” (Речники української ідеї) // Віче. – 1994. – № 11. С. 106–119.
32. Левенець Ю.А., Томенко М.В. Наукові пошуки шляхів національного відродження // Українська ідея. Історичний нарис. – К., 1995. – С. 63–79.
33. Лисенко Л.Г. Розробка Кирило-Мефодіївським товариством ідеї слов’янської федерації (1846–1847 рр.). Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. – К., 1996.
34. Міяковський В. 100 років Кирило-Мефодіївського братства (1846–1847) // Хроніка-2000. – 1998. – Вип. 23–24. – С. 131–137.
35. Охримович Ю. Розвиток української національно-політичної думки // Вишкільний курс. Матеріали до історії розвитку суспільно-політичної думки в Україні XIX–XX століть. Ч. 3. – Брюссель – Мюнхен – Нью-Йорк – Торонто, 1977. – С. 77–170.
36. Пінчук Ю. М.І.Костомаров. – К., 1992.
37. Пінчук Ю.А. М.І.Костомаров у Києві (1844–1847 рр.) // Український історичний журнал. – 1992. – № 5. – С. 3–15.

38. Салтовський О.І. Призабуте ім'я: кирило-мефодіївець Г.Андрузький та його проект конституції // Вісник КНУ: Філософія. Політологія. – 2002. – № 38–41. – С. 234–240.

39. Свобода В. Шевченко і Белінський // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т. 221. – С. 93–107.

40. Симоненко Р. “Кирило-Мефодіївське” чи “україно-слов'янське”?! // Київ. – 1996. – № 3–4. – С. 119–128.

41. Тарас Шевченко // Історія України в особах: ХІХ–ХХ ст. – К., 1995. – С. 63–69.

Контрольні запитання.

1. Хто був першим дослідником історії Кирило-Мефодіївського товариства? Назвіть найбільш відомих істориків, які займалися вивченням діяльності кирило-мефодіївців.

2. Які Ви знаєте програмні документи братчиків.

3. Розкрийте суспільно-політичні ідеї, що мали визначальний вплив на формування ідеології Кирило-Мефодіївського братства.

4. Дайте аналіз соціального складу товариства. Скільки в ньому було членів? Вкажіть їх прізвища.

5. З'ясуйте основний зміст “Книги буття українського народу”. Яка була головна ідея цього твору?

6. Охарактеризуйте практичну діяльність кирило-мефодіївців.

7. Визначте історичне значення життя і творчості Т.Шевченка в українському національному русі та розвитку новочасної літератури. Чому вони стали переломними для українства?

8. Коли і де вийшло перше видання збірки поезій Т.Шевченка “Кобзар”?

9. Поясніть, чому покарання для кирило-мефодіївців з боку царизму було значно м'якшим, ніж декабристів. Порівняйте політичні вимоги двох політичних організацій (спільне і відмінне).

10. Яке було ставлення до Кирило-Мефодіївського братства з боку російських урядових кіл і громадськості? Відповідь мотивуйте.

Тема 10. Україна в період європейської “весни народів”

1848–1849 рр. (2 год.)

1. Ідейні передумови революції 1848 р.
2. Політичне відродження галицьких русинів-українців у 1848 р. та польсько-українська конфронтація. Головна руська рада. “Руський собор”.
3. Здобутки галичан у культурно-освітній діяльності періоду “весни народів”. Пробудження національної свідомості на Буковині й Закарпатті.
4. Селянський рух і скасування панщини на західноукраїнських землях.
5. Європейська революція та підвладна Російській імперії Наддніпрянська Україна.

Література.

1. *Визначна пам'ятка української політичної думки середини XIX століття – “Слово перестороги” Василя Подолинського // Записки НТШ. – Т. ССХХVIII. Праці історично-філософської секції. – Львів, 1994. – С. 434–482.*
2. *Подолинський Василь Слово перестороги / Упоряд. Ф. Стеблій. – Львів, 2001.*
3. *Селянський рух на Буковині в 40-х рр. XIX ст. Збірник документів. – К., 1949.*
4. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
5. Богачевська М. 1848 рік у Східній Галичині // *Сучасність. – Мюнхен, 1964. – №6. – С. 98–108.*
6. Гречило А. Відродження українських національних символів у Галичині в 1848 р. // *Знак. Вісник Українського геральдичного товариства. – Львів, 1998. – №16 (червень). – С. 1–2.*
7. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.

8. Дашкевич Я. “Весна народів” 1848 року та її передісторія в Україні // Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки. – Вип. 3. – Львів, 2000. – С. 5–13.

9. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці, 1999.

10. Іванова Л. Україна між Сходом і Заходом: до проблеми становлення національної ідеї в українській суспільно-політичній думці в контексті східноєвропейського розвитку (I половина XIX ст.). – К., 2007.

11. Історія України в особах: XIX–XX ст. – К., 1995. – С. 53–58. (*Лук’ян Кобилиця*).

12. Кріль М. Питання національної самобутності українців Галичини на Слов’янському з’їзді 1848 р. у Празі // Славістичні студії. – Т. 1. Матеріали V-го славістичного колоквиуму (Львів, 14–16 травня 1996 р.). – Львів, 1997. – С. 132–138.

13. Пилипчук Р. Український аматорський театр у Коломиї (1848–1850) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9. – Львів, 2001. – С. 238–253.

14. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. – Івано-Франківськ, 2012.

15. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

16. Стеблій Ф. “Весна народів” // Історико-культурні та краєзнавчі нариси. Львівщина. – Львів, 1998. – С. 165–182.

17. Турій О. Українське духовенство і національно-політична боротьба в Галичині під час революції 1848–1849 років // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9. – Львів, 2001. – С. 159–180.

18. Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині // Зібр. творів у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 47. – С. 7–122.

Додаткова література.

19. Баран С. “Весна народів” в австро-угорській Україні // Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. – 1998. – № 23–24. – С. 165–187.

20. Дробчак Г.Ю. До біографії селянина-вільнодумця С.М.Олійничука (1798–1852) // Український історичний журнал. – 1973. – № 8. – С. 120–126.
21. Косачевская Е.М. Восточная Галиция накануне и в период революции 1848 г. – Львов, 1965.
22. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців. 1848–1914. – Львів, 1926.
23. Мацьків Т. У 150-ліття галицького національного відродження 1848–1998 // Визвольний шлях. – 1999. – № 2. – С. 187–192.
24. Райківський І. Перше виконання українських пісень-гімнів у Галичині “Мир вам, браття” (1848 р.) та “Ще не вмерла Україна” (1865 р.) // Україна – Європа – Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль, 2015. – Вип. 15. – С. 54–62.
25. Сергієнко Г.Я. Відгомін революції 1848 р. в суспільно-політичному житті України // Український історичний журнал. – 1968. – № 3. – С. 31–38.
26. Созанський І. До історії участі галицьких русинів у Слов’янській конгресі в Празі 1848 р. // Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. – 1998. – № 25–26. – С. 186–191.
27. Стеблій Ф.І. Революції 1848–1849 років у Європі і Україна. – К., 1973.
28. Стеблій Ф.І. Селянський рух у Східній Галичині під час революції 1848–1849 рр. // Український історичний журнал. – 1973. – № 6. – С. 28–38.
29. Турій О. Національне і політичне полонофільство серед греко-католицького духовенства Галичини під час революції 1848–1849 років // Записки НТШ. – Т. 228. – Львів, 1994. – С. 183–206.
30. Франко І. Задушні дні у Львові 1848 р. // // Зібр. творів у 50-ти т. – К., 1985. – Т. 46, кн. 1. – С. 528–537.

Контрольні запитання.

1. Як Ви розумієте термін “весна народів”?
2. З’ясуйте ідейні передумови революції 1848 р. на західноукраїнських землях.

3. Охарактеризуйте національно-політичні течії серед галицьких русинів-українців за “Словом перестороги” В.Подолинського. Яка з них виявила себе в умовах революції 1848–1849 рр. найбільш сильно і чому, а які – слабше?

4. Проаналізуйте діяльність Головної руської ради – першої української політичної організації в Галичині.

5. Назвіть причини протистояння між русинами-українцями і поляками в Галичині під час революції. Як Ви вважаєте, чи можливо було взагалі досягти українсько-польського компромісу і висунути спільні вимоги до австрійської влади? Відповідь обґрунтуйте.

6. Визначте напрямки діяльності українських депутатів у віденському парламенті.

7. Перечисліть досягнення галицьких русинів-українців у культурно-освітній сфері в 1848 р.

8. Коли і на яких умовах було скасовано кріпосне право в Галичині, Буковині і на Закарпатті?

9. Що Ви знаєте про селянський рух на західноукраїнських землях в 1848–1849 рр.? Охарактеризуйте постать Л.Кобилиці.

10. Зробіть аналіз історичного значення революції 1848–1849 рр. у розвитку українського національного руху.

Тема 11. Кримська (Східна) війна 1853–1856 рр. та Україна (2 год.)

1. Передумови, привід і початок війни. Напад англо-французького флоту на Одесу.

2. Воєнні дії в Криму та оборона Севастополя. Поразка Російської імперії.

3. Піднесення антикріпосницького руху під час Кримської війни.

Література.

1. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст.* – К., 1959. – С. 652–659.

2. *Селянський рух на Україні. 1850–1861 рр. Збірник документів і матеріалів.* – К., 1988.
3. *Пирогов Н.И. Севастопольские письма и воспоминания.* – М., 1950.
4. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ століття. – Львів, 2016.
5. Волковинський В., Реєнт О. Україна у Кримській війні 1853–1856 рр. (до 150-річчя Східної війни). – К., 2006.
6. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. – К., 1996.
7. Гуржій І. Селянський рух на Україні в 1856 р. – К., 1956.
8. Кожекін А. Севастополь 1854–1855 рр. – чия слава? // Український історичний журнал. – 1995. – №3. – С. 153–154.
9. Кримська війна 1853–1856 рр. та Україна // <http://www.litopys.com.ua/encyclopedia/krimska-v-yna-1853-1856-rr-ta-ukra-na/krimska-v-yna-1853-1856-rr-ta-ukra-na-3/>
10. Кульчицький С. Кримська війна 1853–1856, Східна війна 1853–1856 // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. – К., 2008.
11. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку ХІХ ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
12. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
13. Соколюк С. Українці у Кримській (Східній) війні 1853–1956 років // Воєнна історія. – 2009. – № 2 (44).
14. Токарежєвський-Карашевич І. Велика річниця (Кримська війна 1853–1856 рр.) // Визвольний шлях. – Лондон, 1954. – Кн. 12. – С. 53–61; 1955. – Кн. 1. – С. 24–29.

Додаткова література.

15. Бестужев И.В. Крымская война 1853–1856 гг. – М., 1956.
16. Равлюк М. Ратники Синопської баталії. Українці в Синопській битві (1853) // Літературна Україна. – 1992. – № 25. – С. 2.

17. Семин Г.И. Оборона Севастополя. 1854–1855 гг. – М., 1962.
18. Тарле Е.В. Крымская война: В 2-х т. – Москва – Ленинград, 1950.
19. Терембовельський В.Т. З історії селянського повстання 1855 р. на Київщині // Український історичний журнал. – 1980. – № 3. – С. 118–122.

Контрольні запитання.

1. Розкажіть про передумови, Привід і початок Кримської війни.
2. Що Ви знаєте про напад англо-французького флоту на Одесу в 1854 р.?
3. Опишіть події в Криму на початку воєнних дій.
4. Скільки днів тривала оборона Севастополя?
5. Кого Ви знаєте з українців-“малоросів”, що уклалися в обороні Севастополя?
6. Героїчна оборона Севастополя в 1854–1855 рр. – чия слава?
7. З'ясуйте внесок М.Пирогова в розвиток медичної справи під час Кримської війни. Що Вам відомо про його біографію?
8. Назвіть найбільші антикріпосницькі виступи на Наддніпрянщині під час Кримської війни. Який вони мали вплив на підготовку і проведення аграрної реформи 1861 р.
9. Розкрийте причини воєнної поразки Російської імперії.
10. Що Вам відомо про участь у Кримській війні на боці союзних сил військових підрозділів, сформованих із залишків задунайських козаків.

Тема 12. Українська культура в першій половині XIX ст. (2 год.)

1. Загальна характеристика розвитку української культури. Стан освіти і науки.
2. Музичне, театральне й образотворче мистецтво.
3. Традиційно-побутова культура і звичаї українського народу.
4. Роль Церкви й духовництва в національному відродженні.

Література.

1. *Історія української культури. Збірник документів і матеріалів / За редакцією С.М.Клапчука, В.Ф.Остафійчука. – К., 2000. – С. 157–186 (розділ V).*
2. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст. – К., 1959. – С. 683–706.*
3. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
4. Затенацький Я. Українське мистецтво першої половини XIX ст. – К., 1965.
5. Історія української культури: у 5 т. – Т. 4, кн. 1: Українська культура першої половини XIX століття / ред. кол. Г.А. Скрипник (гол. ред.) [та ін.]. – К., 2008.
6. Історія української літератури XIX ст.: У 3-х книгах / за ред. М.Т. Яценка. – К., 1995. – Кн. 1.
7. Історія Української РСР: у 8 т., 10 кн. – Т. 3: Україна в період розкладу і кризи феодально-кріпосницької системи. Скасування кріпосного права і розвиток капіталізму (XIX ст.) / відп. ред. А. Г. Шевелєв. – К., 1978.
8. Кондратюк К. Портрети видатних українських митців XIX – початку XX ст. – Львів, 1995.
9. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
10. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
11. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998.
12. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
13. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
14. Степовик Д. Українське мистецтво першої половини XIX століття. – К., 1982.

Додаткова література.

15. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті роки XX ст.). – К., 1993.
16. Греченко В., Чорний І., Кушнерук В., Режко В. Історія світової та української культури. Підручник. – К., 2006.
17. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
18. Кисіль О.Г. Український театр. – К., 1968.
19. Миклашевський Й.М. Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII – першої половини XIX ст. – К., 1967.
20. Нариси історії української музики: У 2-х ч. – К., 1964. – Ч. 1.
21. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації / пер. з нім. Х. Николин. – Львів, 2014.
22. Письменники Західної України 30–50-х років XIX ст. – К., 1965.
23. Шип Н.А. Русско-украинское культурное сотрудничество в XVIII – первой половине XIX в. – К., 1988.
24. Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.

Контрольні запитання.

1. Проаналізуйте стан освіти в Україні першої половини XIX ст.
2. Порівняйте, якою була політика російської та австрійської імперської влади в освітній сфері на українських землях у першій половині XIX ст.?
3. Охарактеризуйте досягнення науковців України в різних галузях наук. Назвіть характерні риси нової української літератури.
4. Зробіть аналіз творчості наддніпрянських і західноукраїнських письменників першої половини XIX ст.
5. Розкажіть про театральне життя в Україні до середини XIX ст. та роль у процесі становлення національного театру І.Котляревського і М.Щепкіна.
6. З'ясуйте місце в культурному житті України музичного фольклору? Що Ви знаєте про розвиток українського професійного музичного мистецтва?
7. Визначте особливості розвитку української архітектури в першій половині XIX ст.

8. Назвіть українських художників першої половини XIX ст. Які їхні картини Вам відомі? Згадайте про творчість Т.Шевченка як художника.

9. Опишіть характерні риси традиційно-побутової культури і звичаїв українського народу.

10. Проаналізуйте роль Церкви і духовництва в українському національному відродженні.

Тема 13. Україна XIX століття в уявленнях чужинців (2 год.)

1. Німецькі мандрівники і вчені про Україну (*Йоганн Крістіан фон Енгель, Йоганн Георг Коль, Йоганн Генріх Блазіус, Август Гакстгаузен, Едуард Гартман та ін.*).

2. Французькі зацікавлення Україною (*Вольтер, Жан-Бенуа Шерер, Проспер Меріме, Каміль Делямар та ін.*).

3. Україна очима англійців (*Джозеф Маршалл, Вільям Кокс, Едвард Даніель Кларк, Джордж Раффалович, Роберт Вільям Сітон-Вотсон та ін.*).

4. Російська громадськість про Україну-“Малоросію”. Погляди науковців і громадських діячів у Росії на Галичину (*Петро Кеппен, Михайло Погодін, Василь Кельсієв, Михайло Раєвський та ін.*).

Література.

1. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.

2. Ададуrow В. “Наполеоніда” на Сході Європи: уявлення, проекти та діяльність уряду Франції щодо південно-західних окраїн Російської імперії на початку XIX століття. – Львів, 2007.

3. Брицький П., Бочан П. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVIII–XIX століттях. – Чернівці, 2011.

4. Вулф Л. Винайдення Східної Європи. Мапа цивілізації у свідомості епохи Просвітництва / Пер. з англ. Х.Назаркевич; наук. ред. М.Мудрий. – Львів, 2015.

5. Вьоллер Б. Галичина як проблема географічної інтеграції: місце коронного краю на ментальних картах у німецькій та австрійській географії XIX – початку XX ст. // Ейдос: Альманах теорії та історії історичної ануки. – К., 20112012. – Вип. 6. – С. 269–287.

6. Захарчук О. Сучасна українська історіографія про ставлення Наполеона I до південно-західних окраїн Російської імперії в 1812 р. // Український історичний журнал. – 2014. – № 1. – С. 169–187.

7. Із австрійсько-німецької україніки 18–19 століть / Упоряд., пер., комент. Б.Гавришкова. – Львів, 2008.

8. Кураєв О. Український чинник у системі політичних інтересів Відня та Берліна (1843–1914) // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 43–61.

9. Луняк Є. “Історія козаків” Шарля-Луї Лезюра (1814) в контексті козацьких зацікавлень у наполеонівській Франції // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2013. – Вип. 21. – С. 234–250.

10. Миллер А. “Украинский вопрос” в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.). – Санкт-Петербург, 2000. (2-ге вид., доповн.: Украинский вопрос в Российской империи. – К., 2013).

11. Панчук І. Історія України очима іноземців: Довідник-хрестоматія. – Тернопіль, 2011.

12. Січинський В. Чужинці про Україну. – К., 2011. (6 розділ).

13. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті). – Львів, 2003.

14. Швагуляк М. “Східна криза” і зовнішньополітичні альтернативи Пруссії: українські “пунктири” (1853–1854) // Швагуляк М. Історичні студії: Українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії (друга половина XIX – перша половина XX ст.), – Львів, 2013. – С. 594–614.

15. Швагуляк М. Бісмарк і українське питання // Швагуляк М. Історичні студії: Українці на роздоріжжях та крутих поворотах історії (друга половина XIX – перша половина XX ст.), – Львів, 2013. – С. 615–642.

Контрольні запитання.

1. Як бачили Україну німецькі вчені й політики? Розкрийте їхнє уявлення про український історико-етнографічний простір та “цивілізаційний” рух на схід у XIX ст.

2. Розкрийте “українське питання” у світлі німецько-російської політичної напруги в кінці XIX – на початку XX ст.

3. З’ясуйте уявлення французької еліти XIX століття про Україну. Які були плани Наполеона щодо України? Що таке “наполеоніда”?

4. Проаналізуйте козацьку тему в творчості французьких авторів у XIX ст. – Жана-Бенуа Шерера, Проспера Меліме та ін.

5. Чому зацікавлення французів Україною відчутно зменшилося в останній третині XIX – на початку XX ст.?

6. Охарактеризуйте Україну очима англійців у XIX ст. Зверніть увагу на господарський інтерес до українських територій, думку про “злиття” з Росією, руйнування ментальних кордонів у переддень Першої світової війни.

7. Розкрийте зацікавлення українським питанням у Великобританії напередодні світової війни. Чому Україна в уявленнях англійських інтелектуалів, підприємців і політиків фактично повністю в XIX ст. злилася з Росією?

8. З яких джерел російська громадськість черпала інформацію про Галичину в першій половині XIX ст.? Наведіть приклади.

9. З’ясуйте погляди на Галичину професора Михайла Погодіна, його зв’язки з краянами.

10. Опишіть образ Галичини в російській громадській і науковій думці в другій половині XIX – на початку XX ст. Чому русько-українські землі під австрійською владою розглядалися у світлі ідеологеми “всеруськості”? Якою

була політика російської влади і загалом ставлення громадської думки до національного руху в Галичині?

Тема 14. Повсякденне життя населення України в “довгому” ХІХ столітті

(2 год.)

1. Історія повсякдення як науковий підхід для вдосконалення досліджень історії України ХІХ – початку ХХ ст.
2. Світогляд і соціальна поведінка українських селян: домашній побут, традиційна весільна обрядовість та ін.
3. Повсякденне життя української світської і духовної інтелігенції.
4. Особливості повсякдення міських жителів України – буржуазії та робітництва.

Література.

1. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ століття. – Львів, 2016.
2. Баран О. Матеріальне становище галицького сільського духовенства наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія. – 2009. – Вип. ХV. – С. 44–54.
3. Баран О. Українська сільська інтелігенція Галичини (кінець ХІХ ст. – 1939 р.): спроби ідентифікації // Галичина. – 2005. – № 11. – С. 307–313.
4. Вільшанська О. Повсякденне життя міст України кін. ХІХ – початку ХХ ст.: європейські впливи та українські національні особливості. – К., 2009.
5. Ганусин О. Матеріально-побутове становище галицької творчої інтелігенції на зламі ХІХ–ХХ століть // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. – Тернопіль, 2013. – Вип. 1. Част. 1. – С. 20–25.
6. Ганусин О. Повсякденне життя української інтелігенції Галичини в другій половині ХІХ – на початку ХХ століття. Дис. на здобуття наук. ступеня ... канд. іст. наук. – Львів, 2018.

7. Ганусин О. Формування української інтелігенції Галичини у другій половині XIX – на початку XX століття: соціальне походження та родинне виховання // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: історія. – Тернопіль, 2017. – Вип. 2. Част. 1. – С. 64–72.

8. Дрогобицька О. Роль галицької сільської інтелігенції у розбудові місцевої системи охорони здоров'я (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2013. – Вип. 23 – 24. – С. 64–71.

9. Дрогобицька О. Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). – Івано-Франківськ, 2014.

10. Кизченко В. Культурный облик пролетариата Украины в период империализма. – К., 1990.

11. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. – Харків, 2008.

12. Коляструк О. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці // Український історичний журнал. – 2007. – № 1. – С. 174–184.

13. Лазаренко В., Крохмаль С. Від роду до роду: Громадське життя і побут українського селянства у другій половині XIX ст. – Черкаси, 2004.

14. Молчанов В. Житєвий рівень міського населення Правобережної України (1900–1914 рр.). – К., 2005.

15. Петрова І. Повсякденне життя українських селян за матеріалами військово-топографічних описів XIX ст. // Краєзнавство. – 2010. – № 3. – С. 123–131.

16. Прищепя О. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. – Рівне, 2010.

17. Поріцький А. Побут сільськогосподарських робітників України в період капіталізму. – К., 1964.

18. Присяжнюк Ю. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст. – Черкаси, 2007.

19. Присяжнюк Ю. Українське селянство XIX–XX ст.: еволюція, ментальність, традиціоналізм. – Черкаси, 2002.

20. Шандра В., Крижанівська О., Вільшанська О. Історія повсякдення як науковий підхід для вдосконалення досліджень історії України XIX – початку XX століття // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2006. – № 11. – С. 28–39.

21. Чорний Д. Повсякденне життя міст України на початку XX ст. (за матеріалами анкет міст Російської імперії 1904–1910 рр.) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. Серія: історія. – Харків, 2011. – № 982, вип. 44. – С. 114–120.

22. Чорний Д. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.). – Харків, 2007.

23. *Підручники з історії України для 9 класу ЗЗСО.*

Контрольні запитання.

1. Розкрийте тематику наукових досліджень з історії повсякдення. Чому вони стали популярними серед істориків у незалежній Україні?

2. Який був світогляд і соціальна поведінка українських селян у XIX ст., з'ясуйте динаміку їх змін у зв'язку з розвитком товарно-грошових, ринкових відносин.

3. Що Ви знаєте про домашній побут і традиційну весільну обрядовість українського селянства в XIX ст.

4. Визначте особливості повсякденного життя української світської інтелігенції. Як змінювався її соціальний склад в умовах промислового перевороту і розвитку капіталізму із середини XIX ст.

5. Розкрийте характерні риси повсякденного життя української духовної інтелігенції в XIX ст.

6. В якому регіоні України греко-католицькі священики відіграли найбільш важливу роль у національному русі упродовж XIX ст. Відповідь обґрунтуйте.

7. З'ясуйте особливості повсякденного міських жителів України, наскільки воно змінилося в XIX ст. і чому.

8. Розкрийте відмінності повсякдення містян в залежності від регіону: Лівобережжя і Слобожанщина, Правобережжя, Південь на підросійській Україні, Галичина, Буковина і Закарпаття під владою Австрії (Австро-Угорщини).

9. Дайте аналіз процесу зародження соціальних прошарків буржуазії і промислового робітництва на Наддніпрянщині в 1830–1840-х рр. Чим відрізнялося їх повсякденне життя.

10. Визначте розбіжності в повсякденному житті українських робітників і селян у різних регіонах України.

Тема 15. Колоквіум. Узагальнююче заняття (2 год.)

Контрольні питання для обговорення.

1. Поняття “новітньої історії України” та “українського XIX століття”. Загальна періодизація історії України “довгого” XIX ст.

2. Українське “національне відродження” чи “модерне націотворення”: відмінності в концептуальних підходах до вивчення історії України імперського періоду.

3. Вплив ідей Французької революції та німецького Романтизму на розвиток українського національного руху. Особливості наукового етапу національного відродження на підросійській Україні та західноукраїнських землях.

4. Ідея слов'янської взаємності та «український месіанізм». «Руська трійця». Кирило-Мефодіївське братство.

5. “Українське питання” в політиці російської та австрійської влади першої половини XIX ст.: спільне і відмінне.

**Частина друга. Історія України другої половини XIX –
початку XX ст.
(5 семестр)**

**Тема 1. Скасування кріпацтва та буржуазні реформи 1860–1870-х рр.
на підросійській Україні (2 год).**

1. Історичні передумови і підготовка скасування кріпосного права.
2. Законодавчі акти аграрної реформи 1861 р. та особливості проведення її на підросійській Україні.
3. Реформи адміністративно-політичного управління 1860–1870-х рр. (судова, земська, міська, військова, фінансова, освітня і цензурна).
4. Вплив буржуазних реформ 1860–1870-х рр. на соціально-економічний розвиток і політичне становище Наддніпрянщини до початку XX ст. (загальна оцінка).

Література.

1. *Виступи селянства України проти грабіжницького характеру реформи 1861 р. (Добірка документів) // Архіви України. – 1986. – № 2. – С. 42–47.*
2. *Законодательные акты аграрной реформы 1861 г. – М., 1962.*
3. *Отмена крепостного права на Украине. Сб. док. и мат. – К., 1961.*
4. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
5. Литвак Б. Переворот 1861 г. в России: почему не реализовалась реформаторская инициатива. – М., 1991.
6. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
7. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
8. Реєнт О. До проблеми скасування кріпосного права 1861 р. // Український історичний журнал. – 2011 – №1. – С. 34–51.
9. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.

10. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку ХІХ ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
11. Сарбей В. Національне відродження України. – К, 1999. – Т. 9.
12. Теплицький В. Реформа 1861 р. і аграрні відносини на Україні (60–90-ті роки ХІХ ст.). – К., 1959.
13. Шевченко В. Реформи 1860–1890-х рр. у Російській імперії: сучасне трактування // Український історичний журнал. – 2013. – № 5. – С. 117–123.
14. Шевченко В.М. Скасування кріпосного права у 1861 році: спроба нетрадиційного аналізу. – К., 2008.
15. Эльдельман Н. “Революция сверху” в России. – М., 1959.

Додаткова література.

16. Економічна історія України і світу. Підручник / За ред. Б.Д.Лановика. 7-ме вид. – К., 2005.
17. Зайончковский П. Отмена крепостного права в России. – М., 1968.
18. Козиренко М. Введення Положень 19 лютого 1861 р. на Правобережній Україні // Нариси соціально-економічної історії України дожовтневого періоду. – К., 1963. – С. 142–167.
19. Лазанська Т. Історія підприємництва в Україні (на матеріалах торгово-промислової статистики ХІХ ст.). – К., 1999.
20. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Історія господарства: Україна і світ. – К., 1995.
21. Мельник Л. Про розвиток капіталізму у великих поміщицьких господарствах Правобережної України (60-90-ті роки ХІХ ст.) // Український історичний журнал. – 1974. – № 10. – С. 73–79.
22. Паршин П. Аграрная революция в России: В 2-х кн. – М., 1966. – Кн. 1.
23. Реєнт О. Велика реформа 1861 р.: погляд із ХХІ ст. // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – Вип.ХVІІІ. – С. 7–24.
24. Смолій В. Велика реформа 1861 р.: сучасне бачення // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – К., 2011. – Вип. ХVІІІ. – С. 4–6.

25. Темірова Н. Поміщики України у 1861–1917 рр.: соціально-економічна революція. – Донецьк, 2003.

26. Щербина П. Судебная реформа 1864 года на Правобережної Україні. – Львов, 1974.

Контрольні запитання.

1. З'ясуйте історичні передумови і причини аграрної реформи 1861 р. у Росії.

2. Які були особливості проведення аграрної реформи 1861 р. на Наддніпрянській Україні.

3. Поясніть, чому аграрна реформа 1861 р. була половинчастою, непослідовною, захищала, в основному, інтереси дворянства.

4. Що таке “відрізки”, викупна операція. Докажіть, що селяни, по суті, викупували не тільки землю, а й особисту волю.

5. У якому регіоні України не було відрізків за умовами реформи на початку 1860-х рр. Поясніть, чому так сталося.

6. Чому російський царизм із запізненням оприлюднив документи аграрної реформи, підписані царем Олександром II 19 лютого 1861 р.

7. Порівняйте умови проведення аграрної реформи на підросійській Україні та в Галичині під австрійською владою 1848 р., що розглядалися в минулій лекції.

8. Охарактеризуйте зміст і значення на підросійській Україні земської реформи 1864 р. та реформи міського самоврядування 1870 р.

9. Чи погоджуєтеся Ви з твердженням, що судова реформа була найбільш послідовною з буржуазних перетворень 1860–1870-х рр. Відповідь обґрунтуйте.

10. Розкрийте вплив реформ 1860–1870-х рр. на соціально-економічний розвиток і політичне становище підросійської України. Чому аграрну реформу сучасники називали Великою.

Тема 2. Соціально-економічний розвиток Наддніпрянської України в пореформений період. Індустріалізація господарства (2 год.)

1. Розвиток капіталістичної промисловості на Наддніпрянській Україні в 60–90-х рр. XIX ст. Залізничне будівництво.
2. Капіталістична еволюція сільського господарства Наддніпрянщини в пореформений період.
3. Міста і торгівля підросійської України в 1860–1890-х рр.
4. Зростання населення Наддніпрянщини і зміни в його соціальній та національній (етнічній) структурі.
5. Соціальна боротьба селян і робітників проти залишків кріпосництва та капіталістичної експлуатації на Наддніпрянщині.

Література.

1. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і мат.* – К., 1997. – Т. 1.
2. *Робітничий рух на Україні (Становище та боротьба робітничого класу) 1861–1884 рр. Зб. док. і мат.* – К., 1986.
3. *Робітничий рух на Україні (1885–1894 рр.). Зб. док. і мат.* – К., 1990.
4. Терещенко М. Перший олігарх: Михайло Іванович Терещенко (1886–1956): Надзвичайна історія життя мого діда, як її розповіла моя бабуся / Пер. з фр. Т. Цимбала. – К., 2015.
5. *Хрестоматія з історії Української РСР. – Т. II. 1861–1917 / Упоряд. Я. Дашкевич, М. Кравець, С. Ктитарєв та ін.* – К., 1961. – С. 12–58.
6. Аркуша О. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
7. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.
8. Донік О. Промислове підприємництво дворянства в Україні (1861–1900 рр.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Збірник наукових статей. – К., 2006. – Вип. XII. – С. 103–118.

9. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна історія України і світу. – К., 1999. – С. 463–595. (Розділ “Господарство України в ХІХ – на початку ХХ ст.”).
10. Литвак Б. Переворот 1861 г. в России: почему не реализовалась реформаторская инициатива. – М., 1991.
11. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
12. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
13. Машкін А. Ставлення російського уряду до селянства України (на прикладі імперського законодавства 1796–1861 рр.) // Історія в школі. – 2007. – № 7–8. – С. 4–10.
14. Мельник Л.Г. Деякі аспекти промислового перевороту в Донецькому басейні у 60–90-х роках ХІХ ст. // Український історичний журнал. – 1980. – № 7. – С. 86–94.
15. Москалюк М. Технічний переворот на Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. // Київська старовина. – 2007. – № 6. – С. 42–53.
16. Присяжнюк Ю.П., Горенко Л.М. Ринкова еволюція аграрних відносин в Україні (друга половина ХІХ ст. – 1905 р.) // Український історичний журнал. – 2000. – № 5. – С. 88–97.
17. Реєнт О. Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ ст.). – К., 2003.
18. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку ХІХ ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
19. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9. Серія “Україна крізь віки”.
20. Теплицький В.П. Реформа 1861 р. і аграрні відносини на Україні (60–90-і роки ХІХ ст.). – К., 1959.
21. Шевченко А. Розбудова залізничного транспорту в Південній Україні та його роль у поширенні зернового експорту в другій половині ХІХ ст. //

Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Збірник наукових статей. – К., 2006. – Вип. XI. – С. 179–186.

22. Шевченко В. Обезземелення селянства в ході скасування кріпосного права у 1861 році: міфи та реалії // Сіверянський літопис. – 2007. – № 5. – С. 95–101.

23. Якименко М.А. Становлення селянського (фермерського) господарства в Україні після скасування кріпосного права (1861–1918 рр.) // Український історичний журнал. – 1996. – № 1. – С. 3–14.

Додаткова література.

24. Бакуев Г.Д. Развитие угольной промышленности в Донецком бассейне. – М., 1955.

25. Боднар В., Присажнюк Ю. Сучасна історіографія пореформеного селянства // Український історичний журнал. – 2011. – № 2. – С. 180–201.

26. Гуржій О. Україна в системі всеросійського ринку 60–90-х років XIX ст. – К., 1968.

27. Дерев'янкін Т.І. Промисловий переворот на Україні. Питання теорії та історії. – К., 1975.

28. Довжук І. Зовнішня торгівля підросійської України у післяреформений період // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2006. – Вип. 11. – С. 142–153.

29. Донік О. Купецьке промислове підприємництво в Україні (XIX – початок XX ст.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2006. – Вип. 11. – С. 154–168.

30. Донік О. Промислове підприємництво дворянства в Україні (1861–1900 рр.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2006. – Вип. 12. – С. 103–118.

31. Донік О. Чисельність та етнічно-конфесійний склад купецтва України в XIX – на початку XX ст. // Український історичний журнал. – 2009. – № 5. – С. 71–96.

32. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: У 2 т. / Ред. рада: В.М. Литвин (гол.), Г.В. Боряк, В.М. Геєць та ін.; відп. ред. В.А. Смолій. – К., 2011. – Т. 1–2.
33. Історія українського селянства: Нариси в 2 т. / Відп. ред. В.А. Смолій. – К., 2006. – Т. 1. – С. 357–412 (Українське пореформене село).
34. Кругляк Б. Торговельна буржуазія в Україні (90-і роки ХІХ ст. – 1914 р.) // Український історичний журнал. – 1994. – № 6. – С. 72–80.
35. Лазанська Т. Соціальне походження промислової буржуазії України в ХІХ ст. // Український історичний журнал. – 1996. – № 2. – С. 65–73.
36. Лещенко М. Класова боротьба в українському селі в епоху домонополістичного капіталізму (60–90-ті рр. ХІХ ст.). – К., 1970.
37. Лещенко Н. Крестьянское движение на Украине в связи с проведением реформы 1861 г. (60-е годы ХІХ в.). – К., 1959.
38. Литвин В. Історія України: У 3 т. – К., 2005. – Т. II: Кінець ХVІІІ–початок ХХ ст. – С. 57–98 (Розділ 2. Соціальна структура українського суспільства), с. 227–301 (Розділ 6. Модернізація економіки в українських землях), с. 302–371 (Розділ 7. Модернізаційні процеси в соціальній сфері).
39. Лось Ф. Формування і розвиток робітничого класу на Україні в другій половині ХІХ ст. // Український історичний журнал. – 1974. – № 5. – С. 54–66.
40. Москалюк М. З історії розвитку цукрової промисловості в Україні у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. // Український історичний журнал. – 2008. – № 2. – С. 75–85.
41. Нестеренко А.А. Очерки истории промышленности и положения пролетариата Украины в конце ХІХ и начале ХХ вв. – М., 1954.
42. Парасунько О. Положение и борьба рабочего класса Украины в 60–90-е годы ХІХ в. – К., 1963.
43. Пашук В. Заробітчани Правобережної України (друга половина ХІХ ст.). – Львів, 2001.

44. Поліщук Т. Зміни в соціальній та національній структурі населення Правобережної України в середині – другій половині XIX ст. // Історія України. – 1999. – № 36. – С. 10.

45. Присажнюк Ю. Ментальність і соціальна поведінка українських селян у пореформений період (друга половина XIX – початок XX ст.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37/1. – С. 213–228.

46. Присажнюк Ю. Українське селянство Наддніпрянської України: соціоментальна історія другої половини XIX – початку XX ст. – Черкаси, 2007.

47. Шандра В. Переселення українських селян до Сибіру у 1861–1917 рр.: чинники та наслідки // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2011. – Вип. XIX. – С. 228–240.

48. Шевченко М. Проблема ринкових аграрних відносин в Україні другої половини XIX – початку XX ст. в історіографії // Український історичний журнал. – 2007. – № 5. – С. 188–205.

49. Чорний Д. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.). – Харків, 2007.

50. Якименко М., Краснікова О. Торгівля землею в Україні та її соціально-економічні наслідки (1861–1918 рр.) // Економіка України. – 1999. – № 8. – С. 65–74.

Контрольні запитання.

1. З'ясуйте особливості промислового перевороту на Наддніпрянській Україні в пореформений період.

2. Чому розвиток транспорту став провісником модернізації економіки? Назвіть роки будівництва найбільш важливих залізниць в Україні.

3. Вкажіть основні галузі капіталістичної промисловості Наддніпрянщини в 1860–1890-х рр.

4. Чи була Наддніпрянська Україна колонією Російської імперії в останній третині XIX ст.? Відповідь обґрунтуйте.

5. Охарактеризуйте роль іноземного капіталу в розвитку економіки

Наддніпрянщини.

6. Проаналізуйте розвиток товарного виробництва в українському селі після аграрної реформи 1861 р.

7. Розкрийте суть відробіткової системи і системи вільного найму. Яка з них економічно була більш ефективною і чому?

8. Назвіть найбільші міста підросійської України. Які з них мали інші назви, ніж тепер? Що Ви знаєте про особливості міського життя досліджуваного періоду?

9. Розкрийте нові явища в розвитку внутрішньої торгівлі Наддніпрянщини в 1860–1890-х рр. Яке місце займали українські землі в зовнішній торгівлі імперії?

10. З'ясуйте зміни в структурі населення Наддніпрянської України в пореформений період.

Тема 3. Капіталістична еволюція західноукраїнських земель у складі монархії Габсбургів другої половини XIX ст. (2 год.)

1. Розвиток фабрично-заводської промисловості.
2. Капіталістична еволюція сільського господарства. Кооперативний рух.
3. Зростання міст, торгівлі і транспорту.
4. Соціальне становище селян і робітників. Початок масової трудової еміграції з Галичини, Буковини і Закарпаття.

Література.

1. *Хрестоматія з історії Української РСР. – Т. II. 1861–1917 рр. – К., 1960. – С. 80–103, 137–218, 246–269.*
2. Ботушанський В. Сільське господарство Буковини (друга половина XIX – початок XX ст.). – Чернівці, 2000.
3. Ковальчак Г. Економічний розвиток західноукраїнських земель. – К., 1988. – С. 140–189 (Розділ VI. Розвиток капіталістичної економіки західноукраїнських земель у другій половині XIX – на початку XX ст.).

4. Савчук Б.П. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX – 30-х роках XX ст. – Івано-Франківськ, 2001.

5. Свежинський П.В. Аграрні відносини на Західній Україні в кінці XIX – на початку XX ст. – Львів, 1966.

6. Сьомочкін І. Народження індустріальної ери // Історико-культурні та краєзнавчі нариси Львівщини. – Львів, 1998. – С. 183–204.

Додаткова література.

7. Заярнюк А. Ідіоми емансипації. “Визвольні” прєкти і галицьке село в середині XIX століття. – К., 2007.

8. Історія українського селянства: Нариси в 2 т. / Відп. ред. В.А. Смолій. – К., 2006. – Т. 1. – С. 413–470 (Західноукраїнське селянство у XIX – на початку XX ст.).

9. Коропецький І.-С. Австрія та українське підприємництво в Галичині // Записки НТШ. – Львів, 2006. – Т. ССІІ: Праці Історично-філософської секції. – С. 368–396.

10. Кравець М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. – Львів, 1964.

11. Кукурядзяк М.Г. Робітничий рух на Північній Буковині наприкінці XIX – на початку XX століття. – Львів, 1982.

12. Яцкевич Є. Становище робітничого класу Галичини в період капіталізму (1848–1900). – К., 1958.

Контрольні запитання.

1. Скільки міст було на Наддніпрянщині за переписом 1897 р.? Назвіть чотири найбільші з них.

2. Проаналізуйте розвиток товарного виробництва в українському селі Наддніпрянщини. Наскільки поширеним було використання машин і вільнонайманої праці в сільському господарстві?

3. Розкрийте нові явища в розвитку внутрішньої торгівлі Наддніпрянської України в 1860–1890-х рр. Яке місце вона займала в зовнішній торгівлі Російської імперії?

4. Охарактеризуйте особливості формування на Наддніпрянщині нових соціальних груп у пореформений період.
5. Визначте особливості формування фабрично-заводської промисловості на західноукраїнських землях.
6. Конкретизуйте, які галузі промисловості становили основу промислового розвитку Галичини, Буковини і Закарпаття?
7. Проаналізуйте основні тенденції розвитку сільського господарства на Західній Україні в другій половині XIX ст.
8. Які зміни відбулися в становищі західноукраїнських міст, розвитку торгівлі і транспорту після ліквідації кріпацтва.
9. Чому виникло аграрне перенаселення західноукраїнських земель і почалася масова трудова еміграція? Коли це відбулося і в яких напрямках було спрямовано?
10. У чому виявлявся залежний характер економіки України? Доведіть, що вона була колонією Російської або Австро-Угорської держави “європейського” типу (аграрно-сировинний придаток).

Тема 4. Український національний рух на просвітницькому етапі національного відродження в 1850–1880-х рр.:

Наддніпрянська Україна (2 год.)

1. Українські гуртки-громади в кінці 1850-х – 1870-х рр.: структура, ідейні основи, діяльність.
2. Репресивні заходи російського царизму щодо українства. Емський акт 1876 р.
3. Культурницько-аполітична діяльність наддніпрянських громадівців-українофілів у кінці 1870-х – в 1880-х рр.
4. “Громадівський соціалізм”. Діяльність М.Драгоманова та його прихильників в еміграції.

Література.

1. Антонович В. *Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори* / Упоряд. О. Тодійчук, В. Ульяновський; вступ. ст. та комент. В. Ульяновського. – К., 1995.
2. Драгоманов М. П. *Вибране* (“... мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні”) / упоряд. та автор історико-біографічного нарису Р. С. Міщук. – К., 1991.
3. Костомаров Н. *Две русские народности* / обраб. текста и ред. А. Ковалевой; авт. предисл. В. Дорошенко. – К.; Х., 1991.
4. Михайло Драгоманов. *Документи і матеріали. 1841–1994* / упоряд. Г. Болотова, І. Бутич, Н. Грабова, О. Купчинський [та ін.]. – Львів, 2001.
5. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і мат.* – К., 1997. – Т. 1. – С. 260–289.
6. *Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914): Збірник документів і матеріалів* / Відп. ред. Г. Боряк; упоряд. Г. Боряк, В. Баран, Л. Гісцова та ін. – К., 2013 (2-ге вид. / Упоряд. Г. Боряк. – К., 2015).
7. *Син України: Володимир Боніфатійович Антонович: у 3 т.* / упоряд. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 1997. – Т. 1, 2.
8. Антонович М. *З історії громад на рубежі 1850–1860-х років* // Київська старовина. – 1998. – № 2. – С. 28–49.
9. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. *Час народів. Історія України ХІХ століття.* – Львів, 2016.
10. Грицак Я. *Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття.* – К., 1996.
11. Венгерська В. *Українські проекти та націотворення в імперіях Романових та Габсбургів (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.).* – Житомир, 2013.
12. Єсельчик С. *Історія України. Становлення модерної нації.* – К., 2011.
13. Єсельчик С. *Українофіли. Світ українських патріотів другої половини ХІХ століття.* – К., 2010.

14. Замлинський В., Палієнко М. Журнал “Киевская старина” під царською цензурою // Український історичний журнал. – 1993. – № 10. – С. 62–76.
15. Зашкільняк Л. Михайло Драгоманов, соціалізм і польський соціалістичний рух // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля. – Львів, 2001. – С. 420–436.
16. Іванова Л., Іванченко Р. Громадівський рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: проблеми, ідеологія. – К., 1999.
17. Іванова Л., Іванченко Р. Суспільно-політичний рух 60-х рр. XIX ст. в Україні: до проблеми становлення ідеології. – К., 2000.
18. Історія української літератури. XIX століття / за ред. М. Яценка: у 3 кн. – К., 1996. – Кн. 2: 40-ві – 60-ті роки XIX ст. – 384 с.; 1997. – Кн. 3: 70–90-ті роки XIX ст.
19. Катренко А. Національно-культурна та політична діяльність Київської громади (60–90-і рр. XIX ст.), – К., 2003.
20. Катренко А. Одеська громада 70–90-х років XIX ст. // Київська старовина. – К., 1998. – № 2. – С. 84–95.
21. Колесник М. Історичне товариство Нестора-літописця та його вклад у розвиток історичної науки в Україні // Український історичний журнал. – 1995. – № 5. – С. 28–37.
22. Круглашов А. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова. – Чернівці, 2000; 2-ге вид. – Чернівці, 2001.
23. Лисяк-Рудницький І. Михайло Драгоманов // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2-х т. – К., 1994. – Т. I. – С. 281–287.
24. Лисяк-Рудницький І. Перша українська політична програма “Переднє слово” до “Громади” Михайла Драгоманова // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2-х т. – К., 1994. – Т. I. – С. 349–374.
25. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.

26. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
27. Міллер О. Засвоюючи логіку націоналізму: Ставлення владних кіл імперії та громадської думки її столиць до українського національного руху в перші роки царювання Олександра II // Україна модерна. – Львів, 1999. – Чис. 2–3 за 1997–1998 рр. – С. 76–102.
28. Міллер О. Емський указ // Україна модерна. – Львів, 2000. – Ч. 4–5. – С. 9–49.
29. Наріжний С. Історичне товариство Нестора літописця в Києві // Український історик. – 1976. – № 1–4. – С. 56–71.
30. Палієнко М. “Кієвская старина” у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.). – К., 2005.
31. Палієнко М. Київська стара громада у суспільному та науковому житті України (Друга половина XIX – початок XX ст.) // Київська старовина. – К., 1998. – № 2. – С. 49–84.
32. Побірченко Н. Короткий біографічний словник членів Київської Старої громади (друга половина XIX – початок XX ст.). – К., 1999.
33. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. – Івано-Франківськ, 2012.
34. Райківський І. Ідея української соборності в підавстрійській Галичині (XIX – початок XX століття). – Івано-Франківськ, 2016.
35. Райківський І. Українське національне відродження кінця XVIII – початку XX ст. в європейському контексті: витоки, зміст, періодизація // Галичина. – 2000. – № 4. – С. 25–48.
36. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.
37. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
38. Світленко С. Народництво в Україні 60–80-х рр. XIX ст.: Теоретичні проблеми джерелознавства та історії. – Дніпропетровськ, 1999.
39. Світленко С. Світ модерної України кінця XVIII – початку XX століття: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2007.

40. Світленко С. Українські громади другої половини XIX – початку XX ст. (Особливості ідеології та діяльності) // Київська старовина. – К., 1998. – № 2. – С. 9–28.

41. Чорновол І. Політичні концепції київської “Старої Громади”: від проросійського народництва до “нової ери” (друга пол. XIX ст.) // Сучасність. – 2000. – № 12. – С. 145–154.

Додаткова література.

42. Бернштейн М. Журнал “Основа” і український літературний процес кінця 50–60-х рр. XIX ст. – К., 1959.

43. Бойко Ю. До століття Емського указу // Український історик. – 1976. – № 1–4.

44. Венгерська В. Інтелектуали в XIX ст.: феномен множинних лояльностей // Інтелігенція і влада. Серія: Історія. – Одеса, 2011. – Вип. 21. – С. 17–27.

45. Коляда І. Цензурна політика російського самодержавства в “українському” питанні (до історії відносин М.Коцюбинського з органами цензури) // Український історичний журнал. – К., 2012. – № 2. – С. 58–72.

46. Коляда І. Український рух 70-х – початку 80-х рр. XIX ст. // Історія в школі. – 2007. – № 3. – С. 1–8.

47. Миллер А. Субсидия газете “Слово”. Галицийские русины в политике Петербурга // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля. – С. 332–338.

48. Миллер А. “Украинский вопрос” в политике властей и русском общественном мнении (вторая половина XIX в.). – Санкт-Петербург, 2000 (2-ге вид., доповн.: Украинский вопрос в Российской империи. – К., 2013).

49. Михутина И. Формирование украинского национально-политического течения в Малороссии // Михутина И. Украинский вопрос в России (конец XIX – начало XX в.). – М., 2003. – С. 7–32.

50. Нагірняк О. Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть XIX ст. – 1917 р.). – К., 2007. – 652 с.

51. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: у 2-х т. – К., 2007. – Т. 1: Життя Пантелеймона Куліша: Наукова біографія; Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша.

52. Пивовар С. “Труженики на пользу обрусения края ...” (Русифікаторська політика царизму, 1833–1914 рр.) // Київська старовина. – 1995. – № 5. – С. 58–71.

53. Полещук Т. Російська громадська думка та український національно-культурний рух (1863–1876) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип. 34. – Львів, 1999. – С. 215–230.

54. Половинчак Ю. Газета “Киевлянин” і українство: досвід національної самоідентифікації. – К., 2008.

55. Сарбей В. Микола Зібер у контексті своєї і нинішньої епохи // Український історичний журнал. – К., 1995. – № 6. – С. 79–91.

56. Україна. Процеси націотворення / упоряд. А. Каппелер; пер. з нім. – К., 2011.

57. Хмарський В. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей. – Одеса, 2002.

Контрольні запитання.

1. Коли і де виходив журнал “Основа” – перший український літературно-науковий щомісячний часопис?

2. Назвіть міста, де виникли перші українські гуртки-громади. Чим вони займалися? Яких видатних українських діячів-громадівців Ви знаєте?

3. Розкрийте зміст “Відзиву з Києва”, з яким виступили українські громадівці-“хлопомани” в 1862 р.

4. Коли і чому почалися антиукраїнські репресії російського царизму? Охарактеризуйте суть Валуєвського циркуляру 1863 р.

5. Назвіть форми діяльності українських громадівців у 70-х рр. XIX ст. (до 1876 р.). Чим відрізнялися “старі” й “молоді” громади? Хто були їх лідерами?

6. Які були причини й основні положення Емського указу 1876 р. Поясніть, чому жорсткі антиукраїнські репресії царизму не змогли повністю припинити національний рух.

7. З'ясуйте основні відмінності між першим (кінець 1850-х – початок 1860-х рр.), другим (перша половина 1870-х рр., до Емського указу) і третім (після 1876 р.) етапами українського громадівського руху до початку 1890-х рр.

8. Розкрийте ідейні погляди М.Драгоманова до виїзду за кордон. Які були особливості його еміграційної діяльності в 1876–1895 рр.

9. Чому період після Емського указу 1876 р. і до початку 1890-х рр. увійшов в історію українського національного відродження (націогенези) як “мертві роки”? З'ясуйте основні здобутки громадівського руху на Наддніпрянщині в кінці 70-х – у 80-ті рр. XIX ст.

10. Розкрийте зміст журналу “Киевская старина”, що виходив з 1882 р. Назвіть його редакторів і тираж.

Тема 5. Український національний рух на просвітницькому етапі національного відродження в 1850–1880-х рр.:

західноукраїнські землі (2 год.)

1. Особливості національного руху галицьких русинів-українців у 50-х рр. XIX ст. “Азбучна війна” 1859 р.

2. Еволюція державного устрою Габсбурзької монархії та посилення польських позицій у Галичині в 1860–1870-х рр., їх вплив на національний рух.

3. Русофіли (москвофіли) і народовці (українофіли) на західноукраїнських землях: ідейні основи, інституційний розвиток.

4. Радикали-соціалісти в національному русі Галичини середини 70-х – 80-х рр. XIX ст.

5. Полонофільство в Галичині. Формация *gente Rutheni, natione Poloni* (“русини польської нації”).

Література.

1. *Москвофільство: Документи і матеріали / вступ. ст., комент. та добірка документів О. Сухого / за заг. ред. С. Макарчука.* – Львів, 2001.
2. *Франко І. Українські “народовці” і радикали // Збір. творів у 50-ти т.* – К., 1980. – Т. 28. – С. 198–206.
3. *Алексієвець М., Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у національно-культурному відродженні Східної Галичини (1868–1914).* – Тернопіль, 1999.
4. *Алексієвець М., Савенко В. Роль Наукового товариства ім. Т. Шевченка в українському національному відродженні (друга половина XIX – початок XX ст.).* – Тернопіль, 1999.
5. *Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття.* – Львів, 2016.
6. *Аркуша О., Мудрий М. Русофільство в Галичині в середині XIX – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична.* – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 231–268.
7. *Грицак Я. До генези ідеї політичної самостійності України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* – К., 1992. – Вип. 1. – С. 119–142.
8. *Грицак Я. “Дух, що тіло рве до бою ...”: спроба політичного портрета Івана Франка.* – Львів, 1990.
9. *Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття.* – К., 1996.
10. *Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886).* – К., 2006.
11. *Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.* – Чернівці, 1999.
12. *Єсельчик С. Історія України. Становлення модерної нації.* – К., 2011.
13. *Киричук О., Орлевич І. Львівський Ставропігійський інститут (1788–1914). Роль у суспільно-політичному, культурному та релігійному житті українців Галичини.* – Львів, 2018.

14. Лисяк-Рудницький І. Українці в Галичині під австрійським пануванням // Історичні есе: В 2-х т. – К., 1994. – Т. І. – С. 413–450.
15. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
16. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
17. Міщук А. Громадська та наукова діяльність Юліана Целевича (1843–1892 рр.). – Косів: Писаний Камінь, 2009.
18. Мудрий М. Національно-політичні орієнтації в українському суспільстві Галичини австрійського періоду у висвітленні сучасної історіографії // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37, ч. 1. – С. 465–500.
19. Мудрий М. Угода між галицькими народовцями і русофілами 1882 року / Мар'ян Мудрий // Записки НТШ. – Львів, 2002. – Т. ССXLIII. Праці історично-філософської секції. – С. 653–685.
20. Орлевич І. Ставропігійський інститут у Львові (кінець XVIII – 60-і рр. XIX ст.). – Львів, 2000. – 186 с.
21. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. – Івано-Франківськ, 2012.
22. Райківський І. Ідея української соборності в підавстрійській Галичині (XIX – початок XX століття). – Івано-Франківськ, 2016.
23. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.). – Івано-Франківськ, 1999.
24. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
25. Середа О. Громади ранніх народовців у Східній Галичині (60-ті роки XIX століття) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля. – С. 378–392.

26. Середа О. Національна свідомість і політична програма ранніх народовців у Східній Галичині (1861–1867) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 199–214.

27. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у ХІХ столітті). – Львів, 2003.

28. Франко І. Азбучна війна в Галичині 1859 р. // Збір. творів у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 47. – С. 549–650.

29. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму). – Львів, 2002.

30. Якимович Б. Книга, просвіта, нація. Видавнича діяльність Івана Франка у 70–80 роках ХІХ ст. – Львів, 1996.

31. Янишин Б. Народовці на рубежі 70–80-х рр. ХІХ ст.: творення нової моделі політичної культури // Український історичний журнал. – К., 2001. – № 6. – С. 86–100.

32. Янишин Б. Українська міська політична еліта в Галичині та народовський рух останньої третини ХІХ ст.: становлення та інституційний розвиток. – К., 2008.

Додаткова література.

33. Білавич Г., Савчук Б. Товариство “Рідна школа” (1881–1939 рр.). – Івано-Франківськ, 1999.

34. Гурак І. “Молода Україна”: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. ХІХ – початок ХХ ст.). – Івано-Франківськ, 2007.

35. Киричук О. Ставропігійський інститут у політичних змаганнях русофілів і народовців 70–90-х років ХІХ століття // Україна модерна. – К.; Львів, 2000. – Ч. 4–5 за 1999–2000 рр. – С. 124–147.

36. Колб Н. “З Богом за Церкву і вітчизну”: греко-католицьке парафіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття. – Жовква, 2015.

37. Куций І. Галицьке русофільство ХІХ ст.: генеза історичної свідомості // Історичний журнал. – К., 2006. – № 6. – С. 72–84.

38. Куций І. Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.): рецепція національної історії. – Тернопіль, 2006.

39. Мудрий М. Ідея польсько-української унії та “русини польської нації” в етнополітичному дискурсі Галичини 1859–1869 років // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2005. – Вип. 39–40. – С. 83–148.

40. Мудрий М. Спроби українсько-польського порозуміння в Галичині (60–70-і роки ХІХ ст.) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1997. – Вип. 3–4. – С. 58–117.

41. Мудрий М. Формування новочасної національно-політичної культури українського суспільства Галичини (проблема зовнішніх моделей) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2003. – Вип. 38. – С. 115–147.

42. Нарис історії “Просвіти” / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник [та ін.] / за ред. І. Мельника. – Львів; Краків; Париж, 1993. – 232 с.

43. Орлевич І. “Народний дім” у Львові: заснування, етапи діяльності, роль у національній ідентифікації галицьких українців // Київська старовина. – К., 2012. – № 1. – С. 35–54.

44. Райківський І. Галичина в ідеології та діяльності наддніпрянських громадівців-українофілів // Галичина. – Івано-Франківськ, 2010. – № 17. – С. 108–122; 2011. – № 18–19. – С. 145–154.

45. Райківський І. Раннє народовство та поширення етноніму “Україна” у Східній Галичині (1860-ті рр.) // Галичина. – Івано-Франківськ, 2003. – № 9. – С. 57–72.

46. Середа О. Володимир Шашкевич у ранньому народовецькому русі 60-х років ХІХ ст. // Шашкевичіана: Нова серія. – Львів ; Вінніпег, 2000. – Вип. 3–4. – С. 222–232.

47. Середа О. Aenigma ambulans: о. Володимир (Іполит) Терлецький і “руська народна ідея” в Галичині // Україна модерна. – Львів, 2000. – Ч. 4–5 за 1999–2000 рр. – С. 81–104.

48. Сухий О. Товариство імені Михайла Качковського: організаційні засади та напрями діяльності // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2001. – Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Ф. Стебля. – С. 393–403.

49. Філіпчук В. Початки українського національного відродження на Буковині // Український історичний журнал. – К., 1999. – № 2. – С. 80–89; № 4. – С. 64–74.

50. Химка І. П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині (1860–1890) / пер. з англ. С. Левченка. – К., 2002.

51. Янишин Б.М. Політичне товариство “Народна рада”: організаційні заходи та політична програма (1885–1888 рр.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2003. – Вип. VI. – С. 214–225.

Контрольні запитання.

1. З’ясуйте суть мовно-правописних дискусій у Галичині в 1850-х рр.
2. Що Ви знаєте про “азбучні війни” в Галичині? Чому виникла друга “азбучна війна”, чим вона закінчилася?
3. Розкрийте вплив австрійської конституції 1867 р. на український національний рух у Габсбурзькій монархії.
4. Хто такі “станьчики”? Як вони ставилися до українського питання?
5. Які питання входили в компетенцію Галицького крайового сейму? Розкрийте механізм діяльності сейму.
6. Поясніть ідейні відмінності між народовцями і русофілами. Хто були їх лідерами?
7. Охарактеризуйте практичну діяльність народовців і русофілів у 1860–1880-х рр.
8. Зробіть аналіз діяльності галицьких радикалів-соціалістів у другій половині 1870-х – 1880-х рр.
9. Чим закінчився львівський судовий процес 1877–1878 рр.? Що Ви про нього знаєте?

10. Проаналізуйте особливості українського національного руху на Буковині й Закарпатті в другій половині XIX ст.

**Тема 6. Політизація українського національного руху на зламі XIX–XX ст.:
приклад західноукраїнських земель (2 год.)**

1. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. як каталізатор політизації національного руху в Галичині: передумови, спроби реалізації.
2. Заснування і діяльність Русько-української радикальної партії в першій половині 90-х рр. XIX ст. “Україна irredenta” Ю.Бачинського (1895 р.).
3. Кристалізація ідеї політичної самостійності України та оформлення партійно-політичної системи в Галичині у другій половині 1890-х рр.
4. Національно-політичні орієнтації на Буковині й Закарпатті. Особливості політизації національного руху буковинців і закарпатців.

Література.

1. *Багатопартійна українська держава на початку XX ст. Програмні документи перших українських партій.* – К., 1992.
2. *Вивід прав України: документи і матеріали до історії української політичної думки / впоряд., вступ. ст., довідки Б. Кравцев.* – 2-ге вид. – [Нью-Йорк]: Пролог, 1964.
3. *Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів.* – Львів, 1926.
4. *Москвофільство: Документи і матеріали / вступ. ст., комент. та добірка документів О. Сухого / за заг. ред. С. Макарчука.* – Львів, 2001.
5. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і мат.* – К., 1997. – Т. 1. – С. 279–282, 305–361.
6. *Україна в XX столітті. Збірник док. і мат. / Упоряд.: А.Г.Слюсаренко, В.І.Гусєв, В.Ю.Король та ін.* – К., 2000. – С. 7–22.

7. *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: у 3 т. / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. – [Мюнхен] : Сучасність, 1983. – Т. 1.*
8. *Умови польсько-української угоди 1890 року / публікація І. Чорновола // Україна модерна. – Львів, 1999. – Числа 2–3 за 1997–1998 рр. – С. 373–375.*
9. *Франко І. Поза межами можливого // Збір. творів у 50-ти т. – К., 1986. – Т. 45. – С. 276–285.*
10. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України ХІХ століття. – Львів, 2016.
11. Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. – Львів, 1996.
12. Грицак Я. До генези ідеї політичної самостійності України: (На основі аналізу історії “України irredent”-и Юліана Бачинського // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 119–143.
13. Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки НТШ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – Т. ССХХІІ. – С. 71–110.
14. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ–ХХ століття. – К., 1996.
15. Єсельчик С. Історія України. Становлення модерної нації. – К., 2011.
16. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
17. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
18. Педич В. Історична школа Михайла Грушевського у Львові (1894–1914 рр.). – Івано-Франківськ, 1997.
19. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини ХІХ століття. – Івано-Франківськ, 2012.
20. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

21. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом. Нариси історії XIX – початку XX ст. – 2-е вид. доповн. – Львів, 1999.

22. Сухий О. Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець XIX – початок XX ст.). – Львів, 1998.

23. Турій О. Греко-католицька церква та українська національна ідентичність у Галичині // Ковчег: наук. зб. із церковної історії. – Львів, 2003. – Чис. 4. – С. 67–85.

24. Химка І. П. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині 1772–1918 // Ковчег : зб. ст. з церковної історії. – Львів, 1993. – Чис. 1. – С. 73–107.

25. Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. – Львів, 2010.

26. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. – Львів, 2000.

27. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму). – Львів, 2002.

28. Шкраб'юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія). – Львів, 2012.

Додаткова література.

29. Аркуша О. Парламентська традиція галицьких українців у другій половині XIX – на початку XX ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – Вип. 6. – С. 68–91.

30. Аркуша О. Проблема консолідації національно-політичних сил українського галицького суспільства у 90-х рр. XIX ст. // Альманах “Молода нація”. – К., 1996. – Вип. 3. – С. 198–212.

31. Аркуша О. Український національно-політичний рух у Галичині наприкінці 80-х рр. XIX ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1997. – Вип. 3–4. – С. 118–139.

32. Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. – К., 2001.

33. Бурдуланюк В. Творча співпраця народознавців Галичини і Наддніпрянської України в кінці XIX – на початку XX століть // Галичина. – Івано-Франківськ, 2005. – № 11. – С. 193–200.

34. Гуйванюк М. Січковий рух у Галичині й Буковині (1900–1914 рр.). – Чернівці : Зелена Буковина, 2009.
35. Гунчак Т. Україна: перша половина ХХ століття. Нариси політичної історії. – К., 1993.
36. Гурак І. РУРП (УРП) та українське студентство (1890–1914 рр.) // Галичина. – 2006–2007. – № 12–13. – С. 94–103.
37. Жерноклеєв О. Українська соціал-демократія в Галичині: нарис історії (1899–1918). – 2-е вид., доп. – К., 2000.
38. Зайцева З. Український науковий рух: інституціональні аспекти розвитку (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) – К., 2006.
39. Каппелер А. Національний рух українців у Росії та Галичині: спроба порівняння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – К., 1992. – Вип. 1. – С. 104–119.
40. Качмар В. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) / Володимир Качмар. – Львів, 1999.
41. Кугутяк М. В. Радикальна партія в Східній Галичині // Український історичний журнал. – К., 1990. – № 10. – С. 55–63.
42. Міщук А., Міщук М. Суспільно-політична діяльність УРП–УСРП на Покутті // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. – 2017. – № 5–6. – С. 170–181.
43. Передерко В. Східна Галичина в політиці Російської імперії (1900–1914 рр.). – Івано-Франківськ, 2009.
44. Райківський І. “Руський з руським повітався ...”. Взаємини українських діячів Галичини і підросійської України в ХІХ – на початку ХХ ст. // Проект «Україна». Австрійська Галичина / автор-упорядник М.Р. Литвин. – Львів, 2016. – С. 161–190.
45. Райківський І. Українське національне відродження кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. в європейському контексті: витоки, зміст, періодизація // Галичина. – 2000. – № 4. – С. 25–48.

46. Расевич В. Виникнення та організаційні основи Української національно-демократичної партії // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1997. – Вип. 32. – С. 119–130.

47. Шкраб'юк П. М. Павлик та його візія політичного майбутнього України // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 1995. – Вип. 2. – С. 130–142.

Контрольні запитання.

1. Розкрийте підготовку і проголошення польсько-української угоди 1890–1894 рр. Чому “нова ера” стала переломною подією в українському національному русі в підавстрійській Галичині?

2. Що таке “кулішівка”? Коли вона була запроваджена в шкільне навчання Галичини?

3. Проаналізуйте основні напрямки діяльності М.Грушевського в Галичині після переїзду з Києва в 1894 р.

4. Хто були засновниками і лідерами першої модерної української політичної партії – РУРП? Що Ви знаєте про її діяльність?

5. Охарактеризуйте партійну програму РУРП. Коли до неї було включено положення про політичну самостійність України?

6. Коли вийшла друком “Україна irredenta” Ю.Бачинського? Коротко розкрийте зміст брошури.

7. Які Ви знаєте галицькі часописи в кінці XIX – на початку XX ст.?

8. Коли і де було засновано спортивно-пожежно-руханкове товариство “Січ”, що стало зародком Українського січового стрільцтва на початку Першої світової війни?

9. Дайте аналіз програм і практичної діяльності українських політичних партій у Галичині в кінці XIX – на початку XX ст.

10. З’ясуйте особливості політизації українського національного руху на Буковині й Закарпатті порівняно з Галичиною.

**Тема 7. Політизація українського національного руху на зламі XIX–XX ст.:
приклад Наддніпрянської України (2 год.)**

1. Початок політизації національного руху на Наддніпрянській Україні в 1890-х рр., його особливості. “Братство тарасівців”.
2. Активізація східноукраїнського громадівського руху в 90-і рр. XIX ст. Загальна українська організація (Загальна українська безпартійна демократична організація).
3. Утворення і діяльність Революційної української партії на початку XX ст. “Самостійна Україна” М.Міхновського (1900 р.).
4. Виникнення перших українських партій і формування партійно-політичної системи на Наддніпрянщині (до 1905 р.).

Література.

1. *Багатопартійна українська держава на початку XX ст. Програмні документи перших українських партій.* – К., 1992.
2. *Вивід прав України: документи і матеріали до історії української політичної думки / впоряд., вступ. ст., довідки Б. Кравцев.* – 2-ге вид. – [Нью-Йорк]: Пролог, 1964.
3. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і мат.* – К., 1997. – Т. 1. – С. 279–282, 305–361.
4. *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: у 3 т. / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник.* – [Мюнхен] : Сучасність, 1983. – Т. 1.
5. Коллард Ю. *Спогади юнацьких днів. 1897–1906: Українська студентська громада в Харкові і РУП.* – Торонто, 1972.
6. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. *Час народів. Історія України XIX століття.* – Львів, 2016.
7. Грицак Я. *Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття.* – К., 1996.
8. Скељчик С. *Історія України. Становлення модерної нації.* – К., 2011.

9. Калениченко Н., Ільченко Ж. Роль земств у впровадженні навчання рідною мовою в народній школі України (кінець XIX – початок XX ст.) // Український історичний журнал. – 1994. – № 1. – С. 72–81.

10. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.

11. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.

12. Моргун О. Українські діячі в земствах // Український історик. – Нью-Йорк – Мюнхен, 1969. – № 1–3 (21–23). – С. 56–64.

13. Наумов С. Братство тарасівців // Український історичний журнал. – К., 1999. – № 5. – С. 36–44; № 6. – С. 55–63.

14. Наумов С. Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.). – Харків, 2006.

15. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. – Івано-Франківськ, 2012.

16. Райківський І. Українське національне відродження кінця XVIII – початку XX ст. в європейському контексті: витоки, зміст, періодизація // Галичина. – 2000. – № 4. – С. 25–48.

17. Ресєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.

18. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

Додаткова література.

19. Гуз А. Роль земських діячів та земств у процесі національно-культурного відродження України (II пол. XIX – поч. XX ст.) // Історія в школі. – 2001. – № 7. – С. 17–19.

20. Каппелер А. Структура українського національного руху в Російській імперії // Сучасність. – К., 1992. – № 7. – С. 48–56.

21. Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX століття). – К., 1998.

22. Качмар Л. Галичина в політичному житті наддніпрянських емігрантів на початку XX століття. – Львів, 2002. – 155 с.

23. Курас І., Турченко Ф., Геращенко Т. М.І.Міхновський: постать на тлі епохи // Український історичний журнал. – 1992. – № 9. – С. 76–91; № 10–11. – С. 63–79.

24. Левенець Ю. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина ХІХ – початок ХХ століття). – К., 2001.

25. Лисенко О. Причини непорозумінь між західними та східними українцями на початку ХХ ст. // Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. – К., 2005. – Вип. Х. – С. 149–167.

26. Михутина И. Украинский вопрос в России (конец ХІХ – начало ХХ века). – М., 2003.

27. Мірчук П. Микола Міхновський. Апостол української державности. – Філадельфія, 1960.

28. Наумов С. Харківська Українська студентська громада: організація, склад, ідеологія (1897–1904 рр.) // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2002. – № 566. Історія. – Вип. 34. – С. 252–260.

29. Райківський І. Гуцульщина – місце відпочинку й творчості видатних українських діячів з підросійської України на початку ХХ ст. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Історичні науки. – Луцьк, 2015. – Вип. 7 (308). – С. 26–32.

30. Телешун С. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. – К., 1996.

31. Ткаченко Ю. “Батько українських націоналістів”: Микола Міхновський // Віче. – 1995. – листопад. – С. 127–137.

Контрольні запитання.

1. Визначте, в яких умовах відбувалася політизація українського національного руху на Наддніпрянщині на зламі ХІХ–ХХ ст. порівняно з Галичиною.

2. З’ясуйте історичні передумови виникнення “Братства тарасівців”.

3. Де існували гуртки товариства? Скільки діячів до нього входило? Назвіть лідерів.

4. Проаналізуйте програмний документ “Братства тарасівців” під назвою “Profession de foi молодих українців” (“Символ віри”).

5. Коли і з якою метою виникла Загальна українська організація (ЗУО)? Яку діяльність вона проводила?

6. Які політичні організації виникли на основі ЗУО в 1904–1905 рр.?

7. Коли виникла перша українська політична партія на підросійській Україні? Яку назву вона мала? Назвіть лідерів.

8. Зробіть аналіз брошури М.Міхновського “Самостійна Україна”. Чим автор мотивував необхідність проголошення політичної незалежності України?

9. Назвіть українські політичні партії, що виникли на Наддніпрянській Україні на початку ХХ ст., та їх лідерів. Проаналізуйте партійні програми.

10. З’ясуйте характерні риси програмних засад наддніпрянських політичних партій у порівнянні з галицькими і буковинськими.

Тема 8. Росіяни, поляки і неслов’янське населення України у складі Російської та Австро-Угорської імперій другої половини ХІХ – початку ХХ ст. (2 год.)

1. Росіяни на Наддніпрянщині. Опозиційна до царизму діяльність російських революційних народників і соціал-демократів (РСДРП, лєнінців).

2. Поляки на українських землях під владою Росії та Австро-Угорщини: розселення, культурно-інтелектуальне життя, участь у соціоетнічних конфліктах. Січневе 1863 р. повстання.

3. Розселення, політичне й економічне становище євреїв у Росії та Австро-Угорщині, їх громадсько-політичне і культурне життя. Сіонізм.

4. Демографічна характеристика, правовий статус неслов’янського населення України: німецькі колоністи, румуни Буковини та угорці Закарпаття, кримські татари на Півдні.

Література.

1. *Общественно-политическое движение на Украине в 1863–1864. Сборник документов. В 2-х т. – К., 1964.*
2. *Революционное народничество семидесятых годов XIX века. Сборник документов и материалов в двух томах. – Москва – Ленинград, 1965. – Т. II.*
3. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. II. 1861–1917. – К., 1960. – С. 69–75, 104–132, 219–241.*
4. *Шолом-Алейхем Вибране / Упоряд. А.М.Михайляна; вступ. слово М.Я.Гона. – К., 2009.*
5. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.
6. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.
7. Грицак Я. Пророк у своїй Вітчизні: Франко та його спільнота (1856–1886). – К., 2006 (Розділ 14. Франко та його євреї).
8. Дашкевич Я. Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині (кінець XIX – початок XX ст.) // Український історичний журнал. – К., 1990. – № 10. – С. 63–73.
9. Дашкевич Я. Кримські татари // Енциклопедія історії України. – К., 2008. – Т. 5. – С. 379–385.
10. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці, 1999.
11. Єсельчик С. Історія України. Становлення модерної нації. – К., 2011.
12. Іваненко О. Німці в культурно-освітньому просторі Наддніпрянської України (друга половина XIX – початок XX ст.) // Український історичний журнал. – К., 2014. – № 4. – С. 109–127.
13. Коляда І. Російський революційний рух в Україні: народники (Нарис історії до 130-річчя “Чигиринської змови” 1876–1877 рр.) // Історія в школі. – 2006. – № 12. – С. 15–25.

14. Костюк М. Німецькі колонії на Волині (XIX – початок XX ст.). – Тернопіль, 2003.
15. Кривець Н. Німці в Україні // Енциклопедія історії України. – К., 2010. – Т. 7. – С. 417–419.
16. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
17. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
18. Марочко В. Меноніти в Україні // Енциклопедія історії України. – К., 2009. – Т. 6. – С. 614–615.
19. Монолатій І. Від контактів до співпраці: соціально-економічне становлення та культурний розвиток німців у Галичині (1772–1940). – Коломия, 2002. – Част. I. Австрійський період – Західно-Українська Народна Республіка (1772–1923).
20. Морозова А. Єврейське населення Лівобережної України в другій половині XIX – на початку XX ст. – К., 2009.
21. Монолатій І. Інші свої. Політична участь етнічних акторів пізньогабсбурзьких Галичини і Буковини. – Івано-Франківськ, 2012.
22. Нариси з історії та культури євреїв України / Упоряд. та ред. Л. Фінберг і В. В. Любченко. – К., 2005. – С. 60–96 [Євреї у складі Російської імперії (В. Любченко)], 97–116 [Євреї в імперії Габсбургів (1772–1918 рр.) (І. Монолатій)].
23. Ресент О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.
24. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
25. Світленко С. Народництво в Україні 60–80-х рр. XIX ст. Аналіз публікацій документальних джерел. – Дніпропетровськ, 1995.
26. Світленко С. Народництво в Україні 60–80-х рр. XIX ст. Теоретичні проблеми джерелознавства та історії. – Дніпропетровськ, 1999.

Додаткова література.

27. Безаров О. Єврейське питання в Російській імперії у 1881–1894 роках: еволюція державної політики. – Чернівці, 2010.
28. Бикова Т. Політичне та соціально-економічне становище в Криму (від середини XVIII ст. до 1917 р.) // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2003. – Вип. 6. – С. 13–40.
29. Білобровець О. Антипольські заходи царату в контексті політики русифікації на території Правобережної України (друга половина XIX – початок XX ст.) // Мандрівець. – 2005. – № 3. – С. 31–34.
30. Буковина: історичний нарис / Відп. ред. В.М.Ботушанський. – Чернівці, 1998.
31. Варгатюк П. Матеріали до “Нарисів історії Компартії України” // Український історичний журнал. – 1989. – № 9. – С. 15–30.
32. Закарпаття в етнополітичному вимірі / Автор. кол.: М. Панчук (кер.), В. Войналович, О. Галенко та ін. – К., 2008.
33. Зарічук В. Нариси з історії та культури німців Причорномор’я. – Одеса, 2012.
34. Іващенко О., Поліщук Ю. Євреї Волині (кінець XVIII – початок XX ст.). – Житомир, 1998.
35. Ісмаїлов М.А. Виникнення німецьких колоній півдня України: кінець XVIII – 30-ті рр. XIX ст.: Автореф. дис. [...] канд. іст. наук. – Дніпропетровськ, 1993.
36. Історія Криму в запитаннях та відповідях / Кер. авт. кол. О. Галенко; упоряд. Г. Боряк; відп. ред. В. Смолій. – К., 2015.
37. Катренко А. З минулого революційного народництва на Україні // Архіви України. – 1966. – № 3. – С. 35–42.
38. Луців В. Українці і польське повстання 1863 року // Визвольний шлях. – Лондон, 1959. – Кн. 9, 10.
39. Магочій П.-Р. Крим: наша благословенна земля / Пер. з англ. О. Сидорчука і Н. Кушко. – Ужгород, 2014.

40. Марахов Г. Польское восстание 1863 г. на Правобережной Украине. – К., 1967.
41. Монолатій І. Німці у Галичині (1772–1923): Координати німецько-українських взаємин. – Львів – Коломия, 2001.
42. Німецькі колонії Галичини в таблицях. Довідник / Передмова та упорядкування І. Монолатія. – Коломия, 2000.
43. Поліщук Ю., Суліменко О. Німці Волині в кінці XVIII – на початку XX ст.: політико-правовий аспект. – Житомир, 2004.
44. Рудько М. Революційне народництво 70-х рр. XIX ст. на Україні // Український історичний журнал. – 1965. – № 7. – С. 15–29.
45. Рудько М. Революційні народники на Україні (70-і роки XIX ст.). – К., 1973.
46. Скорейко Г.М. Населення Буковини за урядовими переписами другої половини XIX – початку XX ст.: історико-демографічний аналіз: Автореф. дис. [...] канд. іст. наук. – Чернівці, 1998.
47. Тихонов А. Єврейські погроми 1881 р. в українських губерніях Російської імперії // Український історичний журнал. – К., 2007. – № 5. – С. 65–74.
48. Чирук С.В. Лютеранські колонії Південної України кінця XVIII – початку XX ст.: історико-демографічний аспект: Автореф. дис. [...] канд. іст. наук. – Дніпро, 2016.
49. Шабельник Г.П. Витоки ідеології революційних народників в Україні (60–70-ті роки XIX ст.): Автореф. дис. [...] канд. іст. наук. – Харків, 2005.
50. Щербак Н. Єврейське питання у внутрішній політиці царизму наприкінці XVIII – у першій чверті XIX ст. // Український історичний журнал. – К., 2004. – № 6. – С. 16–26.
51. Юрченко О., Демченко М. Поширення марксизму і соціал-демократичні організації на Україні (80–90-і роки XIX ст.). – К., 1983.

Контрольні запитання.

1. В яких регіонах Наддніпрянської України проживало найбільше росіян (“великоросів”)? Охарактеризуйте ставлення місцевої російської інтелігенції до українського національного руху в другій половині XIX – на початку XX ст.
2. З’ясуйте ідейні основи і практичну діяльність російських революційних народників на Наддніпрянщині в 1870-х – на початку 1880-х рр.
3. Порівняйте програмні засади діяльності загальноросійських революційних народників та українських громадівців-народолюбців на Наддніпрянській Україні. Знайдіть спільні й відмінні риси.
4. Розкрийте суть і соціальну базу ідеології марксизму в Російській імперії. Коли він сформувався як ідейна течія та знайшов поширення на підросійській Україні? Що Ви знаєте про “Союзи боротьби за визволення робітничого класу” в Києві та Катеринославі?
5. Охарактеризуйте польський визвольний рух та його поширення на Правобережну Україну в 1863–1864 рр. Чому він зазнав поразки?
6. Дайте аналіз репресіям російського царизму проти поляків на Правобережжі після поразки Січневого 1863 р. повстання.
7. З’ясуйте “українську програму” в ідеології і практичній діяльності польських політичних сил у підавстрійській Галичині.
8. Що таке Гаскала, як вона проявилася на українських землях? Дайте визначення сіонізму. Коли виникли перші сіоністські гуртки на Наддніпрянщині і в Галичині?
9. Розкрийте особливості економічного і громадського життя німецького, румунського та угорського населення на території України в XIX ст.
10. Яким було становище кримських татар під владою російського царизму? Відповідь обґрунтуйте.

Тема 9. Модернізація українського суспільства

в Російській імперії на початку XX ст. (до 1914 р.) (2 год.)

1. Передумови і початок Першої російської революції 1905–1907 рр. Розгортання соціальної боротьби на Україні.
2. Піднесення українського національно-культурного руху в Російській імперії в кінці 1905 р. – середині 1907 р.
3. Діяльність українських політичних партій на Наддніпрянщині під час революції. Початки парламентської діяльності підросійських українців.
4. Український національний рух в умовах пореволюційної реакції в 1907–1914 рр.
5. Столипінська аграрна реформа. Соціально-економічне і політичне становище Наддніпрянщини напередодні Першої світової війни.

Література.

1. *Багатопартійна українська держава на початку XX ст. Програмні документи перших українських партій.* – К., 1992.
2. *Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки).* – К., 2007.
3. *Єфремов С. Щоденник. Про дні минулі (спогади).* – К., 2011.
4. *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: у 3 т. / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник.* – [Мюнхен] : Сучасність, 1983. – Т. 1.
5. *Національні процеси в Україні. Історія і сучасність. Док. і мат.* – К., 1997. – Т. 1. – С. 362–398.
6. *Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття.* – Львів, 2016.
7. *Бевз Т. Партія національних інтересів і соціальних перспектив (Політична історія УПСР).* – К., 2008.
8. *Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття.* – К., 1996.
9. *Єскельчик С. Історія України. Становлення модерної нації.* – К., 2011.

10. Калениченко Н., Ільченко Ж. Роль земств у впровадженні навчання рідною мовою в народній школі України (кінець XIX – початок XX ст.) // Український історичний журнал. – 1994. – № 1. – С. 72–81.
11. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX століть: соціально-політичний портрет. – К., 1993.
12. Коник О. Депутати Державної думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України (1906–1917 рр.). – Дніпропетровськ, 2013.
13. Лещенко М. Українське село в революції 1905–1907 рр. – К., 1977.
14. Лисяк-Рудницький І. Український національний рух напередодні Першої світової війни // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2-х т. – К., 1994. – Т. I. – С. 471–481.
15. Лось Ф. Революція 1905–1907 рр. на Україні. – К., 1955.
16. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
17. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
18. Машкін О.М. П.А.Столипін та Україна // Український історичний журнал. – 2012. – №2. – С. 73–97.
19. Наумов С. Український політичний рух на Лівобережжі (90-ті рр. XIX ст. – лютий 1917 р.). – Харків, 2006.
20. Наумов С.О. Створення Революційної української партії // Український історичний журнал. – 2006. – № 2. – С. 49–59.
21. Передерій І. В'ячеслав Липинський як співробітник першої української щоденної газети “Рада” (1908–1914 рр.) // Український історичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 71–90.
22. Поліщук Ю. Столипінська аграрна реформа на Волині. – К., 1999.
23. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.
24. Реєнт О. Український національний рух у Російській імперії та політика державної влади з “українського питання” в модерну добу //

Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – К., 2012. – Вип. XX. – С. 6–37.

25. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 р. – Харків, 1997.

26. Самарцев І.Г. Чорносотенці на Україні (1905–1917 рр.) // Український історичний журнал. – 1992. – №1. – С. 90–98.

27. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

28. Чорний Д. По лівий бік Дніпра: проблеми модернізації міст України (кінець XIX – початок XX ст.). – Харків, 2007.

Додаткова література.

29. Білокінь О.І. Українське питання в Державній Думі Російської імперії (1906–1917 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Харківський національний університет ім. В.Каразіна. – Харків, 2001.

30. Демченко Т. Батько Шраг. – Чернігів, 2008.

31. Іваницька С.Г. “Колективний портрет” керівництва Української демократично-радикальної партії (1905–1908 рр.) // Українська біографістика: Зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 7. – С. 279–294.

32. Онопрієнко В., Щербань Т. Джерела з історії Українського наукового товариства в Києві. – К., 2008.

33. Плохій С. Великий переділ. Незвичайна історія Михайла Грушевського / Авторизов. пер. з англ. М.Климчука. – К., 2011.

34. Старовойтенко І. Євген Чикаленко: людина на тлі епохи. – К., 2009.

35. Шандра В. Генерал-губернаторства в Україні: XIX – початок XX ст. – К., 2005. – С. 326–339 (Генерал-губернаторство у кризовий період імперії).

Контрольні запитання.

1. З’ясуйте історичні передумови Першої російської революції 1905–1907 рр.

2. Розкажіть про особливості розгортання соціальної боротьби на Україні в 1905 р., виступи робітників, селян і військових.

3. Чому маніфест російського царя Миколи II 17 жовтня 1905 р. історики вважають рубіжною подією під час революції? Розкрийте його суть.
4. Які були здобутки в розвитку українського національно-культурного руху в Російській імперії в кінці 1905 р. – середині 1907 р.? Відповідь обґрунтуйте.
5. Коли і де вийшла перша українська газета “Хлібороб”?
6. Яку основні політичні вимоги ставили українські політичні партії в період революції?
7. Що Ви знаєте про українські парламентські громади в I та II Державних Думах Росії?
8. Яка подія відбулася в Росії 3 червня 1907 р.? Чому вона стала рубіжною в історії Першої російської революції?
9. Розкрийте характерні риси українського національного руху в умовах пореволюційної реакції в 1907–1914 рр. Що свідчило про те, що царизм взяв курс на перетворення імперії Романових у централізовану російську національну державу?
10. Зробіть аналіз Столипінської аграрної реформи та з’ясуйте особливості її проведення на підросійській Україні.

Тема 10. Модернізація українського суспільства

в Австро-Угорщині на початку XX ст. (до 1914 р.) (2 год.)

1. Активізація партійно-політичного життя і загострення українсько-польських взаємин у Галичині на початку XX ст. Боротьба за загальне виборче право та український університет.
2. Розбудова культурно-освітніх, економічних і спортивних організацій галицьких українців, їх роль у національно-визвольній боротьбі. Січковий рух.
3. Українські депутати в австрійському парламенті та Галицькому і Буковинському сеймах.

4. Соціально-економічне становище населення західноукраїнських земель у Габсбурзькій монархії на початку ХХ ст.

Література.

1. Барвінський О. *Спомини з мого життя. Частини перша та друга* / Упоряд. А.Шацька, О.Федорук; ред. Л.Винар, І.Гирич. – Нью-Йорк; Київ, 2004.
2. Барвінський О. *Спомини з мого життя. Том другий, частини третя та четверта* / Упоряд. А.Шацька, комент. Б.Янишин, ред. Л.Винар, М.Жулинський. – Нью-Йорк; Київ, 2009.
3. Грушевський М. *Твори: У 50 т. / Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.; гол. ред. П.Сохань. – Львів, 2002. – Т. 1: Серія “Суспільно-політичні твори (1894–1907)”*; 2005. – Т. 2: Серія “Суспільно-політичні твори (1907–1914)”.
4. Левицький К. *Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів.* – Львів, 1926.
5. *Москвофільство: Документи і матеріали / вступ. ст., комент. та добірка документів О. Сухого / за заг. ред. С. Макаруча.* – Львів, 2001.
6. Олесницький Є. *Сторінки з мого життя* / Упоряд. М.М.Мудрий, Б.О.Савчик; вступ. ст. О.Г.Аркуша. – Львів, 2011.
7. Трильовський К. *З мого життя* / Упоряд. П.Трильовський; вступ. ст. О.Павлишина. – Київ; Едмонтон; Торонто, 1999.
8. *Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали: у 3 т. / упоряд. Т. Гунчак і Р. Сольчаник. – [Мюнхен] : Сучасність, 1983. – Т. 1.*
9. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. *Час народів. Історія України ХІХ століття.* – Львів, 2016.
10. Аркуша О. *Краківський консерватизм та проблема українсько-польських взаємин у Галичині на початку ХХ століття // Записки НТШ.* – Львів, 2008. – Т. 256: *праці Історично-філософської секції.* – С. 282–315.

11. Аркуша О. Польські націонал-демократи та українське питання в Галичині на початку XX століття // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2005. – Вип. 39–40. – С. 149–202.

12. Аркуша О. Місце Львова в дискусіях про національний характер Східної Галичини на зламі XIX–XX століть // Львів: місто – суспільство – культура. Збірник наук. праць. – Львів, 2012. – Т. 8. – Част. 1: Влада і суспільство / За ред. О.Аркуші, О.Вінниченка, М.Мудрого. – С. 365–410.

13. Благий В. Структура та викладацький склад вищих шкіл Львова на початку XX ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2000. – Вип. 35–36. – С. 207–220.

14. Вендланд А.-В. Русофіли Галичини. Українські консерватори між Австрією та Росією. 1848–1915 / Пер. з нім. Х.Назаркевич, наук. ред. М.Мудрий. – Львів, 2015.

15. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К., 1996.

16. Гуйванюк М. Січовий рух у Галичині й Буковині (1900–1914). – Чернівці, 2009.

17. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці, 1999.

18. Качараба С., Рожик М. Українська еміграція. Еміграційний рух зі Східної Галичини та Північної буковини у 1890–1914 рр. – Львів, 1995.

19. Качмар В. За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.). – Львів, 1999.

20. Лисяк-Рудницький І. Український національний рух напередодні Першої світової війни // Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2-х т. – К., 1994. – Т. I. – С. 471–481.

21. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. – Львів, 2014.

22. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.

23. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.

24. Мисак Н. Українська інтелігенція в Галичині наприкінці XIX – на початку XX століття: до питання взаємовідносин із владою // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2013. – Вип. 23. – С. 493–508.

25. Мудрий М. Від Австрії до Польщі: проблема українського університету у Львові в першій чверті XX ст. // Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów Lwowa. – Kraków, 2002 / Pod red. K.Karolczaka. – S. 291–309.

26. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації. – Львів, 2014.

27. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття. – Івано-Франківськ, 2012.

28. Ресєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.

29. Сухий О. Львівський університет на рубежі XIX–XX ст.: організація, школи, громадське життя // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2013. – Вип. 49. – С. 52–77.

30. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.

31. Трофим'як Б. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.). – Тернопіль, 2001.

Додаткова література.

32. Вараниця А. Вчителі народних шкіл у структурі інтелігенції Галичини другої половини XIX – початку XX століття // Новітня доба. – Львів, 2013. – Ч. 1. – С. 166–180.

33. Дрогобицька О. Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.). – Івано-Франківськ, 2014.

34. Жерноклеєв О.С. Українська соціал-демократія в Галичині: Нарис історії. – К., 2000.

35. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст. – Чернівці, 2006.

36. Павлишин О. Євген Петрушевич. Ілюстрований біографічний нарис. – Львів, 2013.

37. Черчович І. Професійна реалізація жінок кінця XIX – початку XX століття: на прикладі українського суспільства Галичини // Новітня доба. – Львів, 2013. – Ч. 1. – С. 7–18.

38. Шкраб'юк П. Ми, українські радикали... (Михайло Павлик і Радикальна партія). – Львів, 2012.

Контрольні запитання.

1. З'ясуйте фактори, що засвідчили активізацію діяльності українських політичних партій у Галичині на початку XX ст. Які Ви знаєте партії?

2. Чому українсько-польські взаємини в Галичині на початку XX ст. набули крайньої гостроти? Назвіть події і факти суспільного життя для підтвердження цієї думки.

3. Які проблеми стояли в центрі українсько-польського протиборства? Розкрийте боротьбу за загальне виборче право та український університет.

4. Коли галицькі українці отримали загальне виборче право до австрійського парламенту? Чому місцеві поляки чинили опір демократизації виборчої системи в Галичині?

5. Розкрийте успіхи галицьких українців у розбудові своїх культурно-освітніх, економічних і спортивних організацій. Назвіть їх і з'ясуйте, яку вони відіграли роль у національно-визвольній боротьбі.

6. Що Ви знаєте про український січовий рух? Де і коли виникло перше товариство “Січ”?

7. Розкажіть про діяльність українських депутатів в австрійському парламенті. Які основні вимоги вони ставили?

8. Кого Ви можете назвати з українських послів у Галицькому крайовому сеймі? До яких течій належали ці депутати, які мали успіхи і невдачі в політичній боротьбі?

9. Проаналізуйте причини поступового занепаду москвофільської течії в національно-політичному житті Галичини на початку XX ст. (до 1914 р.). Яку позицію до місцевих москвофілів зайняли поляки?

10. Охарактеризуйте соціально-економічне становище населення західноукраїнських земель у Габсбурзькій монархії на початку XX ст.

Тема 11. Культура і Церква на Україні

в другій половині XIX – на початку XX ст. (2 год.)

1. Загальні умови розвитку української культури під владою Російської та Австро-Угорської імперій у другій половині XIX – на початку XX ст.

2. Початкова, середня і вища освіта на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях.

3. Розвиток гуманітарної і природничої науки на українських землях у складі Росії та Австро-Угорщини.

4. Українська художня література, драматургія і театр.

5. Музичне, монументальне й образотворче мистецтво України.

6. Церковно-релігійне життя на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст.

Література.

1. *Історія української культури. Збірник документів і матеріалів / За редакцією С.М.Клапчука, В.Ф.Остафійчука. – К., 2000. – С. 157–186 (розділ VI).*

2. *Хрестоматія з історії Української РСР. Т. 1. З найдавніших часів до кінця 50-х рр. XIX ст. – К., 1961. – С. 270–301.*

3. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. – Львів, 2016.

4. Вульпіус Р. Релігія та національний рух у Східній Україні. Роль православного духовенства у “націотворенні” (кінець XIX – початок XX століття) // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2001. – Число 3. – С. 321–333.

5. Зайцева З. Український науковий рух: інтелектуальні аспекти розвитку (кінець XIX – початок XX ст.). – К., 2006.

6. Історія України в особах: XIX–XX ст. – К., 1995. *Олександр Потебня, Марко Кропивницький, Михайло Драгоманов, Володимир Іконников, Микола Лисенко, Мурашки, Іван Франко, Борис Грінченко, Павло Грабовський, Леся Українка*).

7. Історія української культури: у 5 т. – Т. 4, кн. 2: Українська культура другої половини XIX століття / ред. кол. Г.А. Скрипник (гол. ред.) [та ін.]. – К., 2005.

8. Історія української літератури XIX ст.: У 3-х книгах / за ред. М.Т. Яценка. – К., 1995. – Кн. 2, 3.

9. Історія Української РСР: у 8 т., 10 кн. – Т. 3: Україна в період розкладу і кризи феодально-кріпосницької системи. Скасування кріпосного права і розвиток капіталізму (XIX ст.) / відп. ред. А. Г. Шевелєв. – К., 1978.

10. Касьянов Г. Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX ст. – К., 1993.

11. Кондратюк К. Портрети видатних українських митців XIX – початку XX ст. – Львів, 1995.

12. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.

13. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.

14. Нагірняк О. Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть XIX ст. – 1917 р.). – К., 2007.

15. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998.

16. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.

17. Сарбей В. Національне відродження України. – К., 1999. – Т. 9.
18. Турій О. Греко-Католицька Церква та українська національна ідентичність у Галичині // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2003. – Число 4. – С. 67–85.
19. Химка І. Релігія й національність в Україні другої половини XVIII – XX століть // Ковчег: Науковий збірник із церковної історії. – Львів, 2003. – Число 4. – С. 55–66.
20. Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.

Додаткова література.

21. Борисенко В.Й. Боротьба демократичних сил за народну освіту на Україні в 60–90-х роках XIX ст. – К., 1980.
22. Загайкевич М.П. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. – К., 1960.
23. Історія українського мистецтва: У 6-ти т. – К., 1970. – Т. 4. – Кн. 2.
24. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
25. Ліховий І. Симиренки в національній культурі // Слово і час. – 1997. – № 3. – С. 75–77.
26. Марченко М.І. Розвиток української культури в другій половині XIX ст. // Радянська школа. – 1966. – № 11. – С. 74–81.
27. Мороз З.П. Українська драматургія і театр другої половини XIX ст. – К., 1950.
28. Нариси історії архітектури Української РСР (Дожовтневий період). – К., 1957.
29. Нариси історії української музики: У 2-х ч. – К., 1964. – Ч. 1.
30. Німенко А.В. Українська скульптура другої половини XIX – початку XX ст. – К., 1963.

Контрольні запитання.

1. Порівняйте умови, в яких відбувався розвиток української культури під владою Російської та Австро-Угорської імперій у другій половині XIX – на початку XX ст.

2. З'ясуйте вплив на становище української культури в Російській імперії Емського указу 1876 р. Чому історики вважають, що він дав поштовх до розвитку ідеї української національної єдності (соборності) в Галичині?

3. Який був стан початкової і середньої освіти на підросійській Україні та на західноукраїнських землях? Визначте основні проблеми для розвитку народної освіти.

4. Проаналізуйте університетську освіту на етнічних українських землях. Назвіть університети на Україні в хронологічній послідовності їх заснування.

5. Що Ви знаєте про розвиток гуманітарної науки на Наддніпрянській Україні та на західноукраїнських землях? Назвіть відомих українських істориків, філологів та представників інших наук гуманітарного напрямку.

6. Поясніть причини активізації розвитку природничої науки на Наддніпрянщині та на західноукраїнських землях. Кого Ви знаєте з видатних українських дослідників природничого (технічного) профілю?

7. Назвіть видатних українських письменників та їхні твори другої половини XIX – початку XX ст. Які з них Вам найбільше запам'яталися і чому?

8. Охарактеризуйте творчість видатних українських драматургів другої половини XIX – початку XX ст. Що Ви знаєте про український театр у Галичині та “театр корифеїв” на Наддніпрянській Україні?

9. З'ясуйте тенденції розвитку українського музичного, монументального й образотворчого мистецтва. Назвіть митців з України – композиторів, художників та ін., твори яких Вам добре відомі.

10. Розкрийте особливості церковно-релігійне життя на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст. Чому Греко-католицька церква була промотором національного відродження в Галичині? Назвіть авторів першого перекладу Біблії на українську мову.

**4. Тематика семінарських занять
для студентів заочної форми навчання**

4 семестр – 6 год.	
№ семінару, год.	Тема
1. 2 год. (№ 2 для студентів стаціонару)	Адміністративно-територіальний устрій та політична система Наддніпрянської України та західноукраїнських земель у кінці XVIII – першій половині XIX ст.
2. 2 год. (№ 9 для студентів стаціонару)	Початок політизації українського національного руху. Кирило-Мефодіївське братство (1846–1847 рр.)
3. 2 год. (№ 10 для студентів стаціонару)	Україна в період європейської “весни народів” 1848–1849 рр.
5 семестр – 8 год.	
1. 2 год. (№ 3 для студентів стаціонару)	Капіталістична еволюція західноукраїнських земель у складі монархії Габсбургів другої половини XIX ст.
2. 2 год. (№ 6 для студентів стаціонару)	Політизація українського національного руху на зламі XIX–XX ст.: <i>приклад західноукраїнських земель</i>
3. 2 год. (№ 7 для студентів стаціонару)	Політизація українського національного руху на зламі XIX–XX ст.: <i>приклад Наддніпрянської України</i>
4. 2 год. (№ 8 для студентів стаціонару)	Росіяни, поляки і неслов’янське населення України у складі Російської та Австро-Угорської імперій другої половини XIX – початку XX ст.

5. Самостійна робота*.

№	Тема лекційного або семінарського заняття	Форма самостійної роботи (крім підготовки семінарських занять та візуалізованих презентацій)	К-сть год.
4 семестр			
1.	Інкорпорація українських земель до складу Російської та Австрійської імперій в останній третині XVIII ст.	Підготовка таблиці “Колонізація Південної України в другій половині XVIII ст.”. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
2.	Україна під владою Російської та Австрійської імперій на переломі XVIII–XIX століть	Складання таблиці або карти про адміністративно-територіальний устрій України в XIX ст. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
3.	Українське національно-культурне відродження першої половини XIX ст.	Опрацювання народознавчих праць наддніпрянських авторів першої половини XIX ст., робота з історичними термінами, джерелами; проблемне питання: національне відродження чи модерне націотворення? <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	6
4.	Українське національно-культурне відродження на західних землях України першої половини XIX ст.	Опрацювання народознавчих праць західноукраїнських авторів першої половини XIX ст., робота з історичними термінами, джерелами; проблемне питання: у чому символічність долі діячів “Руської трійці”? <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
5.	Україна у війні Російської імперії з наполеонівською Францією (1812–1814 рр.)	Робота з історичними термінами, джерелами; проблемне питання: політика Наполеона в українському питанні. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
6–7.	Соціально-економічний розвиток України в першій половині XIX ст. Криза кріпосництва	Робота з історичними термінами, джерелами; проблемне питання: причини і наслідки промислового	4

* У таблиці міститься самостійна робота для студентів денної форми навчання. Студентам-заочникам виділяється більша кількість годин на самостійну роботу (виділено кольором) за рахунок опрацювання ними лекційних занять, що перевіряється, як правило, тестуваннями.

		перевороту. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	
8.	Громадська опозиція російському царизму на Наддніпрянській Україні першої третини XIX ст.	Опрацювання джерел з історії декабристського руху, проблемне питання: українські декабристи чи декабристи в Україні? <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
9.	Кирило-Мефодіївське братство – перша українська таємна політична організація	Опрацювання джерел з історії кирило-мефодіївців, проблемне питання: з’ясуйте основні відмінності між кирило-мефодіями і декабристами. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
10.	Україна в європейській демократичній революції 1848–1849 рр.	Опрацювання джерел з історії Головної руської ради (далі – ГРР), проблемне питання: порівняйте програмні вимоги і діяльність ГРР і Кирило-Мефодіївського братства. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
11.	Кримська (Східна) війна 1853–1856 рр. та Україна	Проблемне питання: чи була альтернатива поразці Росії в Кримській війні? <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
12.	Українська культура в першій половині XIX ст.	Проблемне питання: де були кращі умови для розвитку української культури до 1840-х рр. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
13.	Україна XIX століття в уявленнях чужинців	Проблемне питання: які були уявлення закордонних мандрі-ників і вчених про Україну в XIX ст. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
14.	Повсякденне життя населення України в “довгому” XIX столітті	Проблемне питання: порівняйте повсякденне життя населення України і сучасне, в чому бачите переваги, що варто запозичити з минулого в наш час? <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2

Усього за 4 семестр			40
5 семестр			
1.	Скасування кріпацтва та буржуазні реформи 1860–1870-х рр. на підросійській Україні	Проблемне питання: порівняйте умови ліквідації кріпацтва на Наддніпрянській Україні 1861 р. та в Галичині 1848 р. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
2.	Соціально-економічний розвиток Наддніпрянської України в пореформений період. Індустріалізація господарства	Підготовка реферату про українських підприємців-меценатів на підросійській Україні в другій половині XIX ст. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
3.	Капіталістичний розвиток західноукраїнських земель у складі монархії Габсбургів другої половини XIX ст.	Проблемне питання: порівняти особливості промислового перевороту в Галичині та Наддніпрянській Україні. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	2
4.	Український національний рух на просвітницькому етапі національного відродження в 1850–1880-х рр.: Наддніпрянська Україна	Опрацювання джерел з історії українського національного руху на Наддніпрянщині, проблемне питання: виділіть основні розбіжності між трьома етапами українського громадського руху в кінці 1850-х – у 1880-х рр. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	6
5.	Український національний рух на просвітницькому етапі національного відродження в 1850–1880-х рр.: західноукраїнські землі	Опрацювання джерел з історії західноукраїнського національного руху, проблемні питання: 1) основні розбіжності між галицькими народовцями і наддніпрянськими громадівцями; 2) галицькі, буковинські і закарпатські русофіли (москвофіли) – зрадники чи національно несвідомі діячі. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	6
6.	Політизація українського національного руху на зламі XIX–XX ст.: приклад західноукраїнських земель	Опрацювання джерел з історії українських партій у Галичині, проблемне питання: створіть порівняльну таблицю “Українські політичні партії Галичини, Буковини і Закарпаття на початку XX ст.”. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-	6

		методичний комплекс для використання в школі.	
7.	Політизація українського національного руху на зламі XIX–XX ст.: приклад Наддніпрянської України	Опрацювання джерел з історії українських політичних партій на Наддніпрянщині, проблемне питання у формі таблиці: “Українські політичні партії в Росії”. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	6
8.	Росіяни, поляки і неслов’янське населення України у складі Російської та Австро-Угорської імперій другої половини XIX – початку XX ст.	Написання реферату про життя етнічних (національних) меншин на території України в другій половині XIX ст., створіть таблицю “Національні (етнічні) меншини) на території України в другій половині XIX ст.”. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	6
9.	Модернізація українського суспільства в Російській імперії на початку XX ст. (до 1914 р.)	Проблемне питання: “Наддніпрянсько-галицькі зв’язки в умовах першої російської революції 1905–1907 рр.”. Есе “Російські шовіністичні організації в Україні на початку XX ст.”. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
10.	Модернізація українського суспільства в Австро-Угорщині на початку XX ст. (до 1914 р.)	Створіть порівняльну таблицю “Національна політика урядів Росії та Австро-Угорщини в 1907–1914 рр.”. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
11.	Культура і Церква на Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.	Проблемне питання у формі таблиці: “Розвиток освіти, науки, літератури і мистецтва на Наддніпрянщині та на західноукраїнських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.”. <i>Практичне завдання:</i> Навчально-методичний комплекс для використання в школі.	4
Усього за 5 семестр			50

6. Список рекомендованої літератури*

1. Аркуша О., Кондратюк К., Мудрий М., Сухий О. Час народів. Історія України XIX століття. Навчальний посібник. – Львів: Літопис, 2016.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. – К.: Генеза, 1996.
3. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. – Чернівці, 1999.
4. Донік О. Україна: у складі двох імперій (остання чверть XVIII – перша половина XIX ст. – К., 2011.
5. Єсельчик С. Історія України. Становлення модерної нації. – К., 2011.
6. Єсельчик С. Українофіли. Світ українських патріотів другої половини XIX століття. – К., 2010.
7. Іванова Л. Україна між Сходом і Заходом: до проблеми становлення національної ідеї в українській суспільно-політичній думці в контексті східноєвропейського розвитку (I половина XIX ст.). – К., 2007.
8. Каппелер А. Національний рух українців у Росії та Галичині: спроба порівняння // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 1. – К., 1992. – С. 104–119.
9. Кондратюк К. Портрети видатних українських митців XIX – початку XX ст. – Львів, 1995.
10. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: В 2-х т. – К., 1994. – Т. I.
11. Магочій П.-Р. Історія України; авторизований пер. з англ. Е. Гийдела, С. Грачової. – К., 2007.
12. Магочій П.-Р. Україна. Історія її земель та народів; авторизований пер. з англ. Е. Гийдель, С. Грачова, Н. Кушко, О. Сидорчук. – Ужгород, 2012.
13. Райківський І. Ідея української національної єдності в громадському житті Галичини XIX століття: монографія. Івано-Франківськ : Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2012.

* Більш детальний список рекомендованої літератури (основної і додаткової) є в планах семінарських занять, а також на сайті дистанційного навчання в лекціях.

14. Райківський І. Ідея української соборності в підавстрійській Галичині (XIX – початок XX століття). – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2016.
15. Райківський І. Концептуальні засади українського національного відродження XIX століття // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 2007. – Вип. XII–XIII. – С. 3–14; Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XIV. – С. 3–17.
16. Реєнт О. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). – К., 2003.
17. Рибалка І. Історія України. Част. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. – Харків, 1997.
18. Рибалка І. Історія України: підр. для іст. фак. вищих навч. закладів. Ч. 2: Від початку XIX ст. до лютого 1917 року. Харків: Основа, 1997.
19. Сарбей В. Національне відродження України // Серія: Україна крізь віки. – К., 1999. – Т. 9.
20. Світленко С. Світ модерної України кінця XVIII – початку XX століття: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2007.
21. Сухий О. Від русофільства до москвофільства (російський чинник у громадській думці та суспільно-політичному житті галицьких українців у XIX столітті). – Львів, 2003.

7. 120 найважливіших дат з історії України XIX – початку XX ст.*

Серед подій, які позначили перехід до нової історичної епохи – XIX століття, найвизначнішими були ліквідація козацької автономії, російське завоювання чорноморського узбережжя й ліквідація степового кордону, поділи Польщі і, в культурній сфері, вплив просвітництва і романтизму. Як окремий період української історії, XIX століття тривало приблизно від 1780–1790-х років до 1914 року.

Лисяк-Рудницький І. Історичні есе: У 2-х т. – К., 1994. – Т. 1. – С. 43.

... “Українське XIX століття” ... справді розпочалося на руїнах Української гетьманської держави ... Протягом понад 130 років процес українського відродження розвивався у різних виявах: національно-етнічних, соціально-економічних, політичних, духовно-культурних.

Сарбей В. Національне відродження України // Серія: Україна крізь віки. – К., 1999. – Т. 9. – С. 21, 26.

Дата	Подія	Зміст
1764 р.	зречення від влади останнього гетьмана К.Розумовського	під тиском російської цариці Катерини II, замість інституту гетьманства для управління Лівобережною Україною було створено Малоросійську колегію (президент – граф П.Румянцев)
1772 р.	перший поділ Польщі	Росія, Австрія і Пруссія провели три поділи Речі Посполитої, до складу якої входили українські землі. За першим поділом, Галичина відійшла до Австрії
1775 р.	ліквідація Запорозької Січі	рубіжна подія в процесі повного знищення царизмом української автономії. Більшість колишніх запорожців стала однією з груп державних селян у Росії, окремі з них (5–10 тис. чол.) переселилися в межі Туреччини, заснувавши Задунайську Січ
70–80-і рр. XVIII ст.	реформи австрійських цісарів Марії-Терезії та Йосифа II	у дусі освіченого абсолютизму, охопили сільське господарство, церкву й освіту, децю покращили соціальне та матеріальне становище українських селян і священників, відкрили можливості

* Курсивом виділено події, що відбулися на західноукраїнських землях під владою Австрійської (з 1867 р. – Австро-Угорської) монархії.

		для українського національно культурного відродження
остання третина XVIII ст.	прискорена колонізація (заселення й освоєння) Південної України, раніше ця територія називалася “диким полем”, була млозаселена	здійснювалася російським царизмом в інтересах зміцнення імперії, сприяла економічному розвитку регіону. Переважала селянська, народна колонізація, що супроводжувалася виникненням міст – Катеринослава, Херсона, Одеси та ін., водночас уряд вдався до запрошення іноземців
1781 р.	скасування полкової системи на Лівобережжі (територія на схід від Дніпра), землях колишньої Гетьманщини	Лівобережжя під владою російського царизму остаточно втратило свій автономний статус. Знищення полково-сотенного устрою Слобожанщини відбулося в 1765 р.
1783 р.	перетворення козацьких полків на регулярні російські військові частини	старшини ставали російськими офіцерами (або увільнялися у відставку), а козаки – окремою групою державних селян
1783 р.	запровадження кріпосного права на Лівобережжі і Слобожанщині	остаточне закріпачення українських селян. На Півдні України кріпацтво існувало з 1796 р.
1785 р.	“Жалувана грамота” російської цариці Катерини (Єкатеріни) II дворянству	зрівняння в правах української козацької старшини з “благородним” російським дворянством
1787 р.	відкриття при Львівському університеті навчального закладу для австрійських русинів – Студіум рутенум – у складі філософського і богословського факультетів	проіснував до 1809 р., де русини навчалися книжною “руською” мовою. Здобувши освіту, греко-католицькі священики зробили вагомий внесок в українське національне відродження
1793 р.	другий поділ Польщі	Правобережна Україна (територія на схід від Дніпра) увійшла до складу Російської імперії. За третім поділом Польщі 1795 р. до Росії була приєднана Західна Волинь як частина Правобережжя.
1796 р.	поширення загальноросійського адміністративно-політичного устрою на територію Наддніпрянської України	тісна інкорпорація українських земель до складу Російської імперії, створено 9 губерній: на Лівобережжі – Чернігівську і Полтавську, на Слобожанщині – Харківську, на Правобережжі – Київську, Волинську і Подільську, на Південній (Степовій) Україні – Катеринославську, Херсонську і Таврійську
1798 р.	вихід у світ поеми І.Котляревського “Енеїда” (повністю вийшла в 1842 р.)	започаткувала нову українську літературу. З виходом у світ першої книжки живою народною мовою традиційно пов’язують початок українського національного відродження
1805 р.	відкриття Харківського університету	перший університет на Наддніпрянській Україні, відіграв важливу роль у

		підготовці української інтелігенції
1808 р.	відновлення Галицької митрополії	підвищило статус греко-католицького духовенства, що відіграло провідну роль у національному відродженні в Галичині до кінця XIX ст., особливо в першій половині
1812 р., липень – серпень	наступ наполеонівських військ на Україну, формування козачого (з червня 1812 р.) і земського ополчення	українське населення взяло участь у війні Росії проти наполеонівської Франції 1812–1814 рр. Французька армія основний удар спрямувала на Москву, не змогла просунутися вглиб України
1812–1835 рр.	антикріпосницький селянський рух на Правобережжі під керівництвом легендарного ватажка – Устима Кармелюка	спрямований проти кріпосницького гноблення, за землю і волю селянам. Селянські загони діяли переважно на Поділлі, усього – близько 20 тис. чол.
1816 р.	заснування під покровительством єпископа ГКЦ М.Левицького в Перемишлі культурно-освітнього товариства священиків	працювало в напрямку національного відродження галицьких русинів-українців – видання підручників, включаючи перші граматики “руської” мови, відкриття в єпархії початкових шкіл та ін.
1818 р.	видання в Петербурзі “Граматики малороссийского наречия” Олексія Павловського	перша граматика української мови, поклала початок розвитку мовознавства як однієї з галузей українського народознавства
1818 р.	заснування в Полтаві таємної ложі “Любов до істини” (члени – В.Тарнавський, В.Лукашевич, І.Котляревський та ін., усього – понад 20 чол.)	ставила, як й інші масонські ложі, завдання релігійно-етичного характеру, водночас проявляла інтерес до історичного минулого України. Масонство на Наддніпрянщині заборонено царизмом у 1822 р.
1818–1821 рр.	існування Полтавського театру	посів видатне місце в історії українського театрального мистецтва, на чолі театру були І.Котляревський та М.Щепкін, у репертуарі – п’єси “Москаль-чарівник”, “Наталка Полтавка” та ін.
1819 р.	повстання військових поселенців у м. Чугуєві на Харківщині	найбільше з повстань проти реакційного режиму “аракчєєвщини”, під гаслом ліквідації військових поселень (існували в 1817–1857 рр. , військову службу солдати поєднували з веденням сільського господарства), до яких було приписано понад півмільйона осіб, колишніх державних селян
1821 р.	створення в м. Тульчині (нині – Вінницька обл.) “Південного товариства” декабристів (програма – “Руська правда” П.Пестеля)	виступало проти самодержавства і кріпосного права в Росії, за встановлення республіки шляхом військового перевороту. Виступало за унітарну, неподільну Російську державу, до складу якої мала увійти “Малоросія”

1822 р.	видання в Москві “Истории Малой России” Д.Бантиша-Каменського в 4-х т.	перша фахова узагальнююча праця з історії України, автор обстоював право на автономне козацьке самоврядування
1823 р.	створення в м. Новограді-Волинському декабристської організації “Товариство об’єднаних слов’ян” (організатори – брати А. і П.Борисови, Ю.Люблінський)	наприкінці 1825 р. об’єдналося з “Південним товариством”. Крім вимог ліквідації самодержавства і кріпосного права, виступало за визволення слов’янських народів від самовладдя та об’єднання їх у федеративний союз (про Україну мова не йшла)
1823 р.	спорудження першого пароплава на р. Дніпро – у с. Мошни Черкаського повіту Київської губернії	початок пароплавного сполучення на українських землях. На 1861 р. по Дніпру вже плавало 17 пароплавів
1825 р., 29 грудня – 1826 р., 3 січня	повстання Чернігівського полку на Київщині (8 рот, понад 1 тис. учасників)	організоване членами “Південного товариства”, перший збройний виступ на Україні проти російського самодержавства
1827 р.	вихід у світ першої фольклорної збірки М.Максимовича “Малороссийские песни” в Москві	започаткувала українську фольклористику як науку, містила 127 народних пісень. Пізніше М.Максимович – автор “Украинских народных песен” (1834 р.), “Сборника украинских песен” (1849 р.)
1828 р.	ліквідація турецьким султаном Задунайської Січі, створеної частиною колишніх запорожців, що в 1875 р. втекли у межі Туреччини	частина задунайців під проводом кошового отамана Й.Гладкого і за його таємною домовленістю з російським командуванням перейшла на бік Росії. Це поклало початок Азовському козацькому війську, що було створено після закінчення російсько-турецької війни 1828–1829 рр.
1829 р.	вихід у світ розвідки І.Могильницького “Відомість о руськом язичі”	перша в Галичині граматика, в якій обґрунтовано тезу, що “руська” (українська) мова не є діалектом польської, започаткована ще в Київській Русі
1830–1831 рр.	Листопадове польське повстання проти російського царизму, поширення його на Правобережну Україну – Київську, Подільську і Волинську губернії	відбулося під гаслом “За нашу і вашу свободу”, відновлення Речі Посполитої в кордонах 1772 р., із включенням правобережних українських земель. Місцеве українське селянство не підтримало польсько-шляхетських постанців.
1833 р.	видання у Львові збірки В.Залеського (Вацлава з Олеська) “Пісні польські і руські люду галицького”	одна з перших народознавчих праць у галузі української фольклористики, яку І.Франко назвав “ластівкою” національного пробудження. Однак українські пісні були вміщені всуміш з

		польськими, надруковані латинкою
1833–1838 рр.	видання І.Срезневським у Харкові фольклорно-історичного збірника “Запорожская старина” в 6-ти книгах	одна з найбільш відомих наукових праць у галузі української етнографії і фольклористики, стала своєрідним маніфестом українського романтизму
1834 р.	публікація статті І.Срезневського “Взгляд на памятники украинской народной словесности”	перший на Наддніпрянщині друкований публічний виступ на захист української мови (а не наріччя), за її необмежене використання в літературі й науці
1837 р.	видання “Руською трійцею” у складі М.Шашкевича, І.Вагилевича та Я.Головацького, що виникла у Львові в 1833 р., фольклорно-літературного альманаху “Русалка Дністровая” в Будапешті	перша книжка в Галичині, надрукована живою народнорозмовною мовою, за фонетичним принципом: “пиши, як чуєш, а читай, як бачиш”, поклала початок новій українській літературі на західноукраїнських землях. Після виходу, в обхід львівської цензури, була конфіскована поліцією
1837 р.	видання польськомовної книжки Д.Зубрицького “Нарис з історії руського народу в Галичині”. Найбільш відомий галицький історик першої половини XIX ст. так і не наважився писати свої праці народною українською мовою	написана на основі багатой джерельної бази (як і наступна праця – “Історія давнього Галицько-Руського князівства” у 3-х т., 1852–1855 рр.), спростувала твердження польських істориків, нібито Галичина – край споконвіку польський
кінець 1830-х рр. – початок 40-х рр.	початок промислового перевороту на Україні, поява перших фабрик і заводів	перехід від дрібного товарного виробництва і мануфактури до великої машинної індустрії, з використанням парових двигунів
1840 р.	вихід у світ першого видання “Кобзаря” Т.Шевченка (1814–1861 рр.) у Петербурзі	вміщено вісім поезій, збірка стала могутнім рушієм формування національної самосвідомості українців
1842–1843 рр.	вихід у світ п’ятитомної “Истории Малороссии” М.Маркевича в Москві	одна з перших фахових узагальнюючих праць з історії України, автор обстоює правомірність козацького самоврядування
1846 р., січень – 1847 р., березень	діяльність Кирило-Мефодіївського братства (основний програмний документ – “Книга буття українського народу” М.Костомарова)	перша українська таємна політична організація, виступила проти самодержавства і кріпосного права, за національно-державну незалежність України з демократичним ладом у федеративній спілці незалежних слов’янських держав (засобами мирної пропаганди)
1846 р.	публікація професором Московського університету, уродженцем Лівобережжя О.Бодянським історико-публіцистичного твору “Історія русів”	популярний у середовищі українського дворянства, нащадків козацької старшини твір глибоко патріотичного змісту, до середини XIX ст. поширювався в рукописах

1846 р.	публікація статті Я.Головацького “Становище русинів у Галичині” в німецькому журналі	перший публічний виступ на захист національних і соціальних прав українського населення в Габсбурзькій монархії. Автор засуджував феодально-кріпосницький режим, був прихильником політичного українського австрофільства
1848 р.	“весна народів” в Австрійській імперії	
2 травня	виникнення Головної руської ради у Львові (голова – Г.Яхимович)	перша українська політична організація в Галичині. Виступала за виділення руських (українських) земель в Австрії – Східної Галичини, Буковини і Закарпаття – в окремий коронний край. Зібрала серед галицьких русинів на підтримку своєї вимоги 200 тис. підписів до січня 1849 р.
15 травня	скасування кріпосного права в Галичині	рішення прийнято австрійською владою в квітні 1848 р., кріпацтво в Галичині було ліквідовано на п'ять місяців швидше, ніж в інших провінціях імперії
15 травня	видання у Львові першого номеру газети “Зоря галицька”	перша українська газета. У номері від 15 травня опублікувала відозву Головної руської ради “Будьмо народом”
23 травня	створення Руського собору у Львові (голова – К.Ценглевич). Друкований орган – “Дневник руський” (“Dnewnyk ruskij”), що виходив у серпні – жовтні 1848 р. латинкою і кирилицею (8 номерів)	політична організація “русинів польської нації”, до якої увійшли полонізовані магнати і шляхтичі українського походження. Виступала, разом з Центральною радою народовою – політичною організацією поляків, проти розмежування Галичини на Східну (українську) і Західну (польську), обстоювала гасло єдності та сиру поляків і русинів у спільній вітчизні
2–12 червня	Слов'янський конгрес у Празі. 363 делегати працювали в трьох секціях, у т. ч. польсько-українській	перша спроба польсько-українського порозуміння в Галичині. На соборі укладено угоду між Головною руською радою і польською Центральною радою народовою (“Вимоги русинів у Галичині”). Уперше на міжнародному рівні заманіфестовано окремішність русинів-українців від інших слов'янських народів. Практичних наслідків угода не мала
8 червня	прем'єра вистави українського театру в Коломиї “Наталка Полтавка” І.Котляревського	перша вистава українського театру (в переробці місцевого священика І.Озаркевича мала назву “Дівка на відданю, або на минуване нема силуване”), поклала початок театральному рухові в Галичині
влітку 1848 р.	священик В.Подолінський написав брошуру “Слово	автор визначив чотири течії (“партії”) українського національного руху в

19–26 жовтня листопад кінець 1848 р. березень 1849 р.	перестороги”, видану польською мовою в Сяноку	Галичині, був прихильником політичної незалежності русинів-українців
	перший з’їзд діячів української культури у Львові (“Собор руських вчених”)	відбувся за участю більше ста представників української духовної і світської інтелігенції, дав поштовх науковій і культурно-освітній діяльності
	початок масового селянського руху на Буковині на чолі з Л.Кобилицею (тривав до 1850 р.)	виступи українських селян антипоміщицького спрямування, передусім проти викупних платежів за землю і втрати сервітутних прав
	відкрито кафедру “руської” (української) мови і літератури у Львівському університеті	перша українська кафедра у Львівському університеті, яку очолив Я.Головацький
	розпуск цісарем Францом Йосифом I австрійського парламенту (вибори – в червні 1848 р.), проголошення октройованої (дарованої монархом) конституції, так і не введеної в дію	поразка революції, відновлення в Австрії абсолютної монархії Габсбургів. Наступ реакції супроводжувався посиленням у Галичині польських впливів і занепадом українського національного руху в 1850-х рр.
1854 р., вересень – 1855 р., серпень	героїчна оборона Севастополя під час Кримської (Східної) війни, що тривала 349 днів. Під час війни уславилися матрос П.Кішка, лікар М.Пирогов та ін.	у Кримській війні (жовтень 1853 р. – березень 1856 р.) Російська імперія виступила проти Туреччини та її союзників – Англії і Франції, зазнала поразки, що наочно засвідчила відсталість феодально-кріпосницької системи
1855 р.	“Київська козаччина”, що охопила 8 з 12 повітів Київської губернії, понад 500 сіл	антикріпосницький селянський рух, був викликаний погіршенням становища народних мас у період Кримської війни. Після придушення “Київської козаччини” почався новий спалах селянського руху, що дістав назву “Похід селян у Таврію за волею” (1856 р.)
1857 р.	створення П.Кулішем у “Граматиці” української граматики – “кулішівки”, з використанням літери <i>i</i> та ін.	з певними модифікаціями (запровадження літер <i>ї</i> , <i>є</i> та ін.) у майбутньому склала основу сучасної української орфографії
1859–1861 рр.	виникнення перших українських культурно-просвітницьких гуртків-громад у Києві, Полтаві, Харкові, Чернігові та ін.	розгорнули культурно-освітню діяльність серед народу (шляхом видання українських популярних книжок, заснування “недільних шкіл” для неписьменних дорослих тощо). Найбільшого поширення громадський рух набув на Лівобережжі, на Правобережній Україні розгорнувся у формі “хлопоманства”
початок 1860-х рр.	виникнення перших народовських громад у Галичині – у Львові, Самборі, Перемишлі, Станиславові та ін.	за прикладом наддніпрянських громадівців-“народолюбців”, об’єднували національно свідому українську молодь, працювали над підвищенням культурно-

		<i>освітнього рівня і національної самосвідомості русинів-українців</i>
1861 р., 19 лютого	Маніфест і Положення про скасування кріпосного права на підросійській Україні	ліквідація особистої залежності селян від поміщиків та наділення їх землею за викуп, що значно перевищував ринкову вартість, на Лівобережжі та Півдні – “відрізки”, зменшення селянських наділів (до 30–40 %)
60–90-ті рр. XIX ст.	формування на підросійській Україні промислових центрів загальноімперського значення: Донбасу (вугільно-металургійний), Кривбасу (залізорудний) та ін. Наддніпрянщина стала колонією Росії “європейського” типу, капітали з неї викачувалися “політикою цін”: сировина коштувала дешево, а готові вироби – дорого	у пореформений період, після 1861 р., поступово завершився промисловий переворот, що означав перехід до великої машинної індустрії і застосування вільнонайманої праці. На першорядні позиції вийшли сировинні галузі промисловості (видобуток і переробка корисних копалин): вугледобувна, гірничорудна, металургійна та ін. Водночас успішно розвивалися галузі, пов’язані з сільським господарством (цукрова, гуральництво тощо)
<i>1861 р.</i>	<i>початок роботи Галицького і Буковинського крайових сеймів</i>	<i>реформування внутрішнього устрою Габсбурзької монархії – від централізму до федералізму, краї одержали обмежену внутрішню автономію. Завдяки куріальній виборчій системі, на становій основі, в Галицькому сеймі домінували поляки, але до нього регулярно обиралися й українські послы (усього в австрійський період – близько 200)</i>
<i>1861 р.</i>	<i>відкриття першої залізниці на українських землях – з Львова до Перемишля, далі – до Кракова і Відня</i>	<i>засвідчило початок розвитку капіталізму, товарно-грошових відносин на Україні. Зі Львова поїздом можна було дістатися до багатьох країн Європи</i>
1861–1862 рр.	видання в Петербурзі щомісячного журналу “Основа” (редактор – В.Білозерський)	навколо першого українського журналу, що видавався петербурзькою громадою, згуртувалися українофіли. Статті друкувалися українською і російською мовами, серед авторів – Т.Шевченко, П.Куліш, М.Костомаров та ін.
1863 р., 18 липня	циркуляр міністра внутрішніх справ Росії П.Валуєва	заборона друкування українською мовою шкільних і релігійних видань для народу. Валуєвський циркуляр мав на меті перешкодити українському рухові перетворитися із заняття невеликого кола інтелектуалів на масове явище
1863 р.	прем’єра опери С.Гулака-Артемовського “Запорожець за Дунаєм”	перша українська опера, була поставлена в Маріїнському театрі в Петербурзі й здобула світову славу
1863–1864 рр.	Січневе польське визвольне повстання проти російського	відбулося під гаслом “За нашу і вашу свободу”, відновлення Речі Посполитої в

	царизму, поширення його на Правобережну Україну. У Київській і Волинській губерніях діяло бл. 20 повстанських загонів	кордонах 1772 р., із включенням правобережних українських земель. У виступі взяла участь переважно місцева польська шляхта, українське селянство та інтелігенція (“хлопомани”) повстанців не підтримали
1864 р.	земська і судова реформи на підросійській Україні	реформи адміністративно-політичного управління 1860–1870-х рр. у Росії з метою пристовувати самодержавний лад до потреб ринкової економіки. Запроваджено місцеве (земське) самоуправління на куріальній, становій основі та досить демократичне судочинство (за участю сторін звинувачення і захисту, присяжних засідателів). Крім того, було проведено освітню, міську, військову, фінансову, цензурну та інші реформи
1864 р.	шкільна реформа на підросійській Україні. Абсолютна більшість українського населення навіть на зламі XIX–XX ст. залишалася неписьменною	вводилася єдина система початкової освіти, що на кінець XIX ст. охопила лише 1/3 дітей; середня освіта здобувалася в гімназіях двох типів – класичних і реальних; надано певну автономію університетам у навчальних справах. Зберігалася заборона на використання в навчанні української мови
1865 р.	відкриття Новоросійського університету в Одесі	третій університет на підросійській Україні (після Харківського і Київського)
1865 р., березень	на шевченківському вечорі в Перемишлі, організованому народовцями, вперше прилюдно виконано національну пісню-гімн “Ще не вмерла Україна”	автор музики – галицький композитор і диригент М.Вербицький, слова написав наддніпрянський етнограф і громадський діяч П.Чубинський (1862 р.). Державним гімном України пісня-гімн стала в 1992 р.
1865 р.	стала до ладу перша на підросійській Україні залізниця Балта – Одеса довжиною 200 км	початок залізничного будівництва на підросійській Україні. Залізниця зв'язала сільськогосподарські райони Півдня з морським портом – Одесою
1867 р.	прийняття конституції Габсбурзької монархії, Австрія перетворена в дуалістичну Австро-Угорську імперію, конституційну монархію	проголошено базові демократичні свободи – слова, друку, зборів, совісті та ін. Галичина і Буковина увійшли до складу австрійської, а Закарпаття – до угорської частини імперії. Конституційні реформи 1860-х рр. створили умови для демократичного розвитку національних рухів в Австро-Угорщині, на відміну від Росії, що залишалася “тюрмою народів”
1868 р., грудень	створення у Львові культурно-освітнього товариства “Просвіта” (перший голова – А.Вахнянин)	засноване народовцями, товариство стало першою і найбільш відомою просвітньою організацією для народу, поширювало українську національну

		свідомість серед селянства (шляхом видання літератури, проведення культурно-масової роботи та ін.)
1869 р.	шкільна реформа на західноукраїнських землях	встановлювалося загальне початкове навчання дітей віком 6–14 років. На відміну від російського, австрійський уряд дозволяв викладання українською мовою, але поляки, зосередивши у своїх руках владу в Галичині, цьому всіляко перешкоджали. Більшість населення краю (за даними 1890 р. – майже 67 %) залишалася неписьменною
70–90-ті рр. XIX ст.	становлення на західноукраїнських землях фабрично-заводської промисловості	промисловий переворот у краї почався пізніше, ніж на Наддніпрянській Україні, через імпорт фабрично-заводських виробів з більш розвинутих західних і центральних провінцій імперії. Провідні галузі місцевої промисловості – нафтова, лісопереробна, солеварна, спиртогорілчана та ін., пов'язані з видобутком і переробкою корисних копалин, сільськогосподарської продукції
1870 р.	заснування “Руської Ради” – політичної організації русофілів (москвофілів), перший голова – о. Т.Павликів	обстоювала русофільські, панрусські погляди про історичну, мовно-культурну і духовну єдність галицьких русинів з єдиною східнослов'янською спільнотою, використовувала макаронічне “язичіє”
1873 р., лютий	відкриття в Києві Південно-Західного відділу Російського географічного товариства	заснований членами Київської громади з метою наукової діяльності, видання праць у галузі українознавства
1873 р.	заснування в Києві Історичного товариства Нестора-літописця	згуртувало кращих українських науковців для дослідження історії Наддніпрянщини, серед членів товариства – В.Антонович, В.Іконников, О.Лазаревський та ін.
1873 р.	створення у Львові Літературного товариства ім. Т.Шевченка, перший голова – К.Сушкевич. Перейменовано 1892 р. в Наукове товариство ім. Т.Шевченка, стало під керівництвом М.Грушевського (з 1897 р.) своєрідною українською академією наук	засновано галицькими народолюбцями при фінансовій та ідейній підтримці наддніпрянських громадівців (О.Кониського, Д.Пильчикова та ін.), для розвитку української словесності в умовах антиукраїнських заборон у Росії. Займалося культурно-просвітницькою роботою для національного усвідомлення, зокрема виданням української літератури, з 1890-х рр. – науковою
1874 р., серпень	створення І.Наумовичем Товариства ім. М.Качковського, установчі збори – в Коломиї	русофільська (москвофільська) культурно-освітня організація, мала на меті поширення москвофільських ідей серед українського селянства в Галичині, на противагу “Просвіті”. Основні форми роботи: видання популярних книжок для

		селян, заснування читалень, братств тверезості та ін.
1874 р.	масове “ходіння в народ” російських революційних народників	охопило 37 губерній Російської імперії, в т. ч. 9 українських, мало революційну мету: підняти селянство на боротьбу проти російського царизму і перейти через сільську общину до соціалізму
1874–1876 рр.	видавництво газети “Киевский телеграф”, заборонена Емським указом	друкований орган Київської громади, видавці – М.Драгоманов, М.Зібер, Ф.Вовк та ін.
1875 р.	відкриття університету в Чернівцях, мав переважно німецький характер	другий університет на західноукраїнських землях після Львівського (заснованого за часів Польщі, відновленого в 1784 р.)
1876 р., травень	Емський указ російського царя Олександра II. З деякими доповненнями діяв до першої російської революції в 1905 р.	практично повна заборона української мови в Російській імперії: не дозволялося не лише друкувати українською мовою книжки і навіть тексти до музичних нот, а й ввозити їх з-за кордону, ставити українські театральні вистави, влаштовувати концерти з українськими піснями, закрито більшість організацій громадівців тощо
1876 р.	початок закордонної діяльності М.Драгоманова (до смерті в 1895 р.), що досягла найбільшого розмаху в 1878– 1882 рр. у Женеві (Швейцарія). Усього в 1878–1882 рр. вийшло п’ять випусків неперіодичного видання та дві книжки журнального типу.	змушений залишити Україну внаслідок Емського указу, М.Драгоманов разом з політемігрантами С.Подолинським і М.Павликом за дорученням і на кошти київської “Старої громади” організував видання науково-популярної і художньої літератури, призначеної для України. Конфлікт з київськими громадівцями в середині 1880-х рр. змусив М.Драгоманова припинити активну видавничу діяльність, перейти працювати до Софійського університету
1877 р.	“Чигиринська змова” в Чигиринському повіті на Київщині	найбільш відома спроба російських революційних народників підняти українське селянство на повстання проти царизму. Очолив змову Я.Стефанович, але її було викрито і притягнуто до слідства близько 1 тис. селян. Єдина судова розправа в історії російського народництва, коли селяни становили більшість серед звинувачених
1877–1878 рр.	перший львівський судовий процес проти українських радикалів-соціалістів (І.Франка, М.Павлика та ін.)	знаменував появу на політичній арені радикальної, соціалістичної течії в українському русі Галичини. Радикали не погоджувалися на обмеження своєї діяльності рамками культурно-освітньої роботи, прагнули надати національному рухові політичного характеру в руслі ідей

		“драгоманівського соціалізму”
1881 р.	заснування “Руського (Українського) педагогічного товариства” , що згодом отримало назву “Рідна школа”	ставило за мету педагогічну і шкільну роботу в Галичині (всебічна підтримка україномовної шкільної освіти, видання читанок і підручників, дитячої літератури та ін.)
1882 р., січень	початок видання щомісячного історико-етнографічного і літературного журналу “Киевская старина” (редактори – Ф.Лебединцев, В.Науменко та ін.)	навколо журналу групувалися громадівці-українофіли. Упродовж майже 25-ти років залишався єдиним на Наддніпрянщині періодичним органом, де друкувалися українознавчі матеріали з історії, етнографії, археології, літературознавства, історичні джерела, художні твори українських письменників та ін. 1907 р. змінив назву на “Україна” .
1882 р.	заснування в Єлисаветграді першої української професійної трупи (керівник – М.Кропивницький), що з успіхом гастролювала не лише в Російській імперії, а й за кордоном	перший на Наддніпрянщині український професійний театр. До трупи увійшли М.Заньковецька, М.Садовський, П.Саксаганський та ін., у репертуарі – п'єси І.Котляревського, Т.Шевченка, І.Карпенка-Карого та ін.
1882 р.	судовий процес над москвофілами, відомий в історії як “процес О.Грабар”	приводом до процесу за “державну зраду” послужив перехід с. Гнилички Збараського повіту на Тернопільщині з Греко-католицької церкви до РПЦ. Русофіли були скомпроментовані зв'язками з російським царизмом.
1883 р.	скасування категорії тимчасово зобов'язаних селян у Росії, поміщики були змушені укласти угоду про викуп	один з кріпосницьких пережитків, за умовами реформи 1861 р., тимчасово зобов'язаними вважалися селяни до укладення викупної угоди з поміщиком, виконували панщину
1883 р.	створення першого українського кооперативу “Народна торгівля” у Львові	заснований з ініціативи В.Нагірного та А.Ничая. 1883 р. вважається роком зародження західноукраїнської кооперації, що відіграла особливу роль у створенні міцної матеріальної основи для розвитку національного руху, гасло українського кооперативного руху – “свій до свого по своє!”
1884–1887 рр.	збудовано приміщення Одеського оперного театру за проектом віденських архітекторів Ф.Фельнера і Г.Гельмера в стилі віденського бароко	один з найкращих в Україні пам'ятників архітектури XIX ст. У театрі диригували видатні композитори П.Чайковський, М.Римський-Корсаков та ін., співали славетні Е.Карузо, С.Крушельницька тощо. Одесі належить особливе місце в розвитку архітектури: витонченістю архітектурних форм відзначаються Потьомкінські сходи до Чорного моря

		(1837–1841 рр.), будинок Старої біржі (1837 р., перебудова в 1870-х рр.) та ін.
1885 р.	створення Народної ради у Львові – політичної організації народовців (перший голова – Ю.Романчук)	мала на меті продовжувати справу Головної руської ради 1848 р., виступала за єдність українського народу обабіч австро-російського кордону, за вільний національний розвиток австрійських русинів-українців
1886 р.	відкриття в Одесі другої в світі (після Паризької) бактеріологічної станції. Організатор – професор Новоросійського університету, уродженець Харківщини І.Мечников, разом з своїм учнем М.Гамалією	Не знайшовши розуміння в Росії, І.Мечников виїхав за кордон, де продовжив дослідження у Франції. Став першим лауреатом Нобелівської премії родом з України (1908 р.) в галузі фізіології та медицини за праці про імунітет. Відкрив явище фагоцитозу – поглинання клітинами організму мікробів, що дало змогу розробити методи боротьби з інфекціями
1888 р.	спорудження в Києві на Софійській площі пам'ятника Б.Хмельницькому (скульптор – М.Микешин, постамент – архітектор В.Ніколаєв)	один з символів столиці України, пам'ятник вирізняється високим мистецьким рівнем
1890 р.	написання М.Лисенком опери “Тарас Бульба”	найвище досягнення творчості видатного українського композитора, піаніста і диригента. Був автором опер “Наталка Полтавка”, “Коза-Дерева” і “Пан Коцький” (перші опери для дітей) та ін. М.Лисенко брав активну участь в українському національному русі
1890 (осінь) – 1894 рр.	польсько-українське порозуміння в Галичині, відоме в історії як “нова ера”	найбільша в ХІХ ст. спроба польсько-українського порозуміння, при підтримці австрійської влади і діячів Київської громади на чолі з В.Антоновичем та О.Кониським. Незважаючи на провал, “нова ера” принесла українцям здобутки на культурній ниві, стала каталізатором політизації національного руху
1890 р., жовтень	створення у Львові Русько-української радикальної партії (РУРП), лідери – І.Франко, М.Павлик та ін.	перша українська політична партія модерного типу – з фіксованим членством, програмою та ін. Ухвалена на І з'їзді програма відобразила компроміс двох ідейно-політичних течій у радикальному русі – драгоманівської і марксистської
1891 р.	заснування таємного політичного товариства “Братство тарасівців” на могилі Т.Шевченка в Каневі,	перша політична організація на Наддніпрянщині, що проголосила своєю метою здобуття повної незалежності України, втілення в життя суспільних

	засновники – М.Базькевич, І.Липа та ін. Програмні ідеї відображено в рефераті І.Липи, опублікованому у львівському часописі “Правда” “Profession de foi молодих українців” (“Символ віри”)	ідеалів Т.Шевченка. Гуртки товариства існували щонайменше в 10 містах, чисельність – близько 100 чол., переважно молодь. Братство було розгромлено поліцією в 1893 р., проіснувало до 1897 р.
1891 р.	початок масової еміграції українців до Канади	еміграція в 1890-х рр. охопила сотні тисяч галицьких, буковинських і закарпатських селян, що під тиском тяжких економічних умов були змушені покидати батьківщину і переселятися до Канади, США, Бразилії, Аргентини та ін. Лише до Канади за 20 передвоєнних років (до 1914 р.) емігрувало близько 200 тис. осіб
1893 р.	офіційне визнання фонетичного правопису для “руської” (української) мови в Галичині	один з наслідків “ нової ери ”, що мав вирішальне значення на шляху формування української літературної мови і загальноукраїнського правопису серед місцевих русинів
1894 р.	відкриття кафедри історії України (офіційна назва – “кафедра руської історії з особливим наголосом на історії Східної Європи”) у Львівському університеті під керівництвом М.Грушевського	один з наслідків “ нової ери ”. Переїхавши до Львова після закінчення Київського університету (1894 р.), М.Грушевський очолив новостворену кафедру
1894 р.	заснування товариства “Сокіл” у Львові за чеським зразком	українське молодіжне товариство парамілітарного характеру, члени якого займалися фізичними вправами, влаштовували туристичні походи та ін.
1895 р.	публікація у Львові брошури представника молодшої течії в радикальному русі Ю.Бачинського “Ukraina irredenta”	уперше в українській політичній думці обґрунтовано ідею політичної незалежності й соборності України, що була включена в нову редакцію програми РУРП на IV з’їзді партії (грудень 1895 р.)
1897 р.	заснування Загальної української організації (Загальної української безпартійної організації) на нелегальному всеукраїнському з’їзді представників громад у Києві, скликаному з ініціативи “старших” громадівців В.Антоновича та О.Кониського	члени організації (восени 1898 р. – 22 громади) зайнялися культурницькою діяльністю: розповсюдженням українських видань, нелегально привезених з-за кордону, дозволеної цензурою літератури, опублікованої в рамках серій “Українська бібліотека”, “Селянська бібліотека” та ін.
1898 р.	видання першого тому 11-томної (в 12 книгах) “Історії України-Руси” М.Грушевського	у фундаментальній праці “Історія України-Руси” та науково-популярній книжці “Ілюстрована історія України” (1911 р.) та ін., що неодноразово перевидавалися, вперше створено наукову

		концепцію історії України
1899 р.	заснування Української соціал-демократичної партії (УСДП) та Української національно-демократичної партії (УНТП) у Львові	УСДП, УНТП разом з Українською радикальною партією (УРП), що була реорганізована з РУРП після розколу в 1898 р., стали основою української партійно-політичної системи в Галичині
1900 р.	створення Революційної української партії в Харкові (програма – брошура М.Міхновського “Самостійна Україна”)	перша українська партія на підросійській Україні, поклала початок створенню партійно-політичної системи. Програма РУРП проголосила завдання боротьби за незалежну Українську державу. Після кількох розколів у 1905 р. перейменована в Українську соціал-демократичну робітничу партію (УСДРП), намагалася поєднати національну ідею і марксизм (лідери – В.Винниченко, С.Петлюра, М.Шаповал та ін.).
1900 р.	митрополитом Греко-Католицької церкви став А.Шептицький	відіграв особливу роль в українському національному русі, об'єднав зусилля греко-католицьких священників і світської інтелігенції в досягненні спільної мети – національного визволення українців. За його сприянням ГКЦ стала виступати в новій ролі – як духовний і моральний авторитет українського суспільства
1900 р, травень	створення першої української молодіжної організації “Січ” у с. Завалля Снятинського повіту (організатор – радикал К.Трильовський)	спортивно-пожежне товариство, спонукало українську молодь до фізичного загартовування і зміцнення, утвердження патріотизму. Започаткувало січовий рух у Галичині, що став основою для формування легіону Українських січових стрільців під час Першої світової війни
1902 р.	сільськогосподарський страйк у Галичині	перша масова акція західноукраїнського національного руху, що була організована політичними партіями і вийшла за межі соціального явища, розглядалася як початок виступу українських селян проти польських панів
1902 р.	створення Української народної партії (УНП) на чолі з М.Міхновським	діячі УНП вийшли з РУРП, програма – “Десять заповідей УНП” М.Міхновського (1903 р.) під гаслом “Україна для українців”
1903–1906 рр.	перше видання україномовного перекладу Біблії (заходами лондонського Всесвітнього Біблійного товариства)	над перекладом з 1860-х рр. спільно працювали письменник, православний з Наддніпрянщини П.Куліш та вчений з Галичини, греко-католик І.Пуллюй. Завершити переклад після Кулішевої смерті допоміг І.Нечуй-Левицький. Слово Боже українською мовою стало вагомим внеском у морально-духовний і

		культурний розвиток української нації й, особливо, в її консолідацію
1904 р.	створення Української соціал-демократичної спілки, що на початку 1905 р. увійшла до Російської соціал-демократичної робітничої партії (меншовиків) на правах регіональної організації	лідери – М.Меленевський, Й.Скоропис-Йолтуховський та ін., друкований орган – місячник “Правда”, друкувався у Львові, в умовах Першої російської революції розповсюджувався на Наддніпрянщині
1904 р.	створення на з’їзді ЗУО Української демократичної партії (УДП), незабаром частина діячів вийшла з неї і заснувала Українську радикальну партію (УРП). Обидві партії об’єдналися в кінці 1905 р. в Українську демократично-радикальну партію (УДРП)	партія обстоювала націонал-ліберальні погляди – встановлення конституційного правління, проведення земельної і робітничої реформи, здобуття національних прав для українського народу в формі національно-територіальної автономії, водночас у програмі центристської УДРП містилися ліві, соціалістичні гасла
1905–1907 рр.	Перша російська революція на Наддніпрянській Україні	
січень – березень 1905 р.	початок масовим виступам, що охопили сотні тисяч робітників і селян на Наддніпрянщині, поширився в армії	Поштовхом до революції стала Кривава неділя 9 січня 1905 р. у Петербурзі. Особливої гостроти в українських губерніях набрав селянський рух.
червень 1905 р.	повстання на броненосці “Потьомкін”	Перший на території Російської імперії виступ військової частини зі зброєю.
17 жовтня 1905 р.	маніфест царя Миколи II, що ліквідував чинність Емського указу	проголошував демократичні свободи, що засвідчило перехід Росії на конституційний шлях розвитку
жовтень 1905 р.	заснування першого товариства “Просвіта” в Одесі	засвідчило активізацію українського життя після царського маніфесту 17 жовтня 1905 р. До середини 1907 р. нараховувалося вже 35 “Просвіт” – у Катеринославі, Кам’янці-Подільському, Чернігові, Житомирі та ін.
листопад 1905 р.	вихід першої газети українською мовою “Хлібороб” у м. Лубнах на Полтавщині	усього в кінці 1905–1907 рр. виходило більше 20 україномовних газет і журналів різного характеру: від наукових і політичних до гумористичних та дитячих
квітень – липень 1906 р.	створення українського представництва в I Державній думі у складі 44 депутатів (І.Шраг як голова, Б.Грінченко, В.Шемет та ін.)	поряд із земельним, освітнім і питанням грамотності, українське представництво в основу політичної платформи поклало боротьбу за автономію України, перетворення Росії у федеративну державу. Друкований орган – тижневик “Украинский вестник”, що виходив російською мовою в Петербурзі
лютий – червень	заснування в II Державній думі	ідейно спиралася на програму УДРП і

1907 р.	нової Української громади, до якої зголосилося 47 депутатів (П.Стебницький, Ф.Вовк і В.Доманицький та ін.)	передбачала досягнення для України автономії й демократичні соціальні перетворення. Друкований орган – газета “Рідна справа – Вісті з Думи”
1906–1911 рр.	столипінська аграрна реформа, за іменем П.Столипіна – голови російського уряду	нова аграрна політика циризму передбачала здійснення трьох груп заходів: зруйнування общини і закріплення за селянами землі в приватну власність; насадження на селі хутірського і відрубного господарства; переселення селян на окраїни Російської імперії
1907–1909 рр.	видання чотиритомного тлумачного словника української мови (“Словарь української мови”) під редакцією Б.Грінченка	мало епохальне значення для української лексикографії, сприяло піднесенню української народнорозмовної мови до літературного стандарту
1907 р.	запровадження загального виборчого права чоловікам-громадянам в Австро-Угорщині (з 24-річного віку)	стало наслідком тривалої боротьби за демократизацію виборчої системи в Габсбурзькій монархії, що базувалася на куріальній основі
1908 р.	заснування Товариства українських поступовців (ТУП) у Києві. До ТУП увійшли представники різних партій – УДРП, УСДРП, УПСР, деякі самостійники, безпартійні інтелігенти, лідери – М.Грушевський, С.Єфремов, Б.Грінченко та ін.	таємна позапартійна політична і громадська організація українців у Російській імперії, платформа якої базувалася на визнанні принципів автономії, конституціоналізму й парламентаризму. Товариство складалося з громад, що діяли в різних містах України (близько 60), Петербурзі й Москві
1911 р.	створення товариства “Пласт” – національної скаутської організації в Україні	Метою “Пласту” є сприяння всебічному патріотичному вихованню української молоді на засадах християнської моралі, підготовка всебічно розвинених громадян. Першу Пластову присягу було складено у Львові, серед засновників організації були Петро Франко – син І.Франка, І.Чмола та ін.
1912 р., січень	початок видання місячника “Украинская жизнь” у Москві. Головні редактори – О.Саліковський, С.Петлюра	привертав увагу російських читачів до українського питання і здобутків української культури, спростовуючи наклепи на український рух
1914 р.	ухвалення Галицьким сеймом під тиском Відня виборчої реформи, що була затверджена цісарем у липні 1914 р.	українсько-польський компроміс, що засвідчив зміцнення українського руху, при збереженні куріальної системи виборчі округи було поділено за національним критерієм. Втіленню реформи в життя перешкодив початок Першої світової війни.

Програмові вимоги на екзамен: 4 семестр**I. Теоретичні питання**

1. Остаточна ліквідація царизмом автономного статусу на Лівобережній і Слобідській Україні в 60–80-х рр. XVIII ст.
2. Скасування Запорозької Січі. Запорізькі козаки на нових землях у кінці XVIII – XIX ст.
3. Колонізація степових просторів Південної України – Північного Причорномор'я і Приазов'я.
4. Поділи Речі Посполитої останньої третини XVIII ст. та їх вплив на політичне становище етнічних українських земель. Зміст поняття “українське XIX століття” в науковій літературі.
5. Адміністративно-територіальний устрій українських земель у складі Російської та Австрійської імперій у кінці XVIII – на початку XX ст.
6. Національна (етнічна) і соціальна структура населення України під імперською владою Росії та Австрії.
7. Російське самодержавство як політична система на Наддніпрянській Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст.
8. Організація австрійської державної влади на західноукраїнських землях наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II.
9. Ідейні витоки і зміст українського національного відродження кінця XVIII – початку XX ст. Методологічні дискусії у висвітленні становлення модерної української нації.
10. Загальна періодизація українського відродження (модерного націотворення) кінця XVIII – початку XX ст.
11. Центри українського національного руху під імперською владою Росії та Австрії в кінці XVIII – першій половині XIX ст.
12. Народнознавчі дослідження з української історії, фольклористики і мовознавства на підросійській Україні першої половини XIX ст.

13. Роль нової української літератури в національно-культурному відродженні на підросійській Україні.

14. Наукова стадія в національному відродженні (модерному націотворенні) Галичини в перші десятиліття XIX ст.

15. Внесок “Руської трійці” в розвиток народознавства і нової української літератури. Послідовники “Трійці” в Галичині в 1840-х рр.

16. Особливості національно-культурного відродження на Закарпатті й Буковині в першій половині XIX ст.

17. “Українське питання” в баченні російської та австрійської влади і громадськості кінця XVIII – першої половини XIX ст.

18. Україна в завойовницьких планах Наполеона I та ставлення до нього верхівки українського суспільства.

19. Воєнні дії 1812 р. на території України. Формування козацького і земського ополчення.

20. Українці на фронтах бойових дій та в партизанській війні проти французької армії (1812–1814 рр.).

21. Репресії російського царизму щодо українців-учасників війни. Режим аракчєєвщини. Військові поселення.

22. Особливості феодально-кріпосницької системи на Наддніпрянській Україні кінця XVIII – першої половини XIX ст. Зародження ринкових елементів у сільському господарстві.

23. Зародження капіталістичного виробництва в промисловості Наддніпрянської України. Початок промислового перевороту.

24. Міста і внутрішня торгівля на підросійській Україні в умовах становлення ринкових відносин. Місце Наддніпрянщини в зовнішній торгівлі імперії.

25. Формування нових соціальних груп і зміни в структурі населення Наддніпрянської України першої половини XIX ст.

26. Соціально-економічне становище західноукраїнських земель у складі Габсбурзької монархії (до 1848 р.).

27. Масова антикріпосницька боротьба на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях: причини і наслідки. Легендарні селянські ватажки. Устим Кармелюк.

28. Історичні передумови формування опозиційних рухів проти царизму і кріпосництва в Росії.

29. Масонство як релігійно-етичний рух. Масонські ложі в Україні. “Малоросійське товариство”.

30. Таємні антисамодержавні організації у військах Російської імперії: заснування, програмні вимоги, діяльність.

31. Повстанці-декабристи та Україна. Історичне значення декабристського руху.

32. Польський визвольний рух на Правобережній Україні в 1830-х рр.

33. “Українське питання” в діяльності опозиційних та революційних організацій на Україні в другій половині 1810–1830-х рр.

34. Історичні передумови і чинники політизації українського національного руху в середині 1840-х рр.

35. Утворення і склад Кирило-Мефодіївського братства. Аналіз програмних документів.

36. Практична діяльність кирило-мефодіївців і репресії проти них царизму. Історичне значення товариства.

37. Тарас Шевченко і Кирило-Мефодіївське братство. Значення творчості Т. Шевченка в українському національному русі.

38. Ідейні передумови революції 1848 р. в Галичині. Український національний рух в оцінці Василя Подолинського.

39. Політичне відродження галицьких русинів-українців у 1848 р. та польсько-українська конфронтація. Головна руська рада. “Руський собор”.

40. Здобутки галицьких русинів-українців у культурно-освітній діяльності періоду “весни народів” 1848–1849 рр.

41. Особливості національного руху на Буковині й Закарпатті в 1848–1849 рр.

42. Селянський рух і скасування панщини на західноукраїнських землях під час революції 1848–1849 рр.

43. Листопадове збройне повстання у Львові 1848 р. і наступ урядової реакції. Історичне значення революції в українському національному русі.

44. Європейська демократична революція 1848–1849 рр. та підвладна Російській імперії Наддніпрянська Україна.

45. Передумови, привід і початок Кримської (Східної) війни 1853–1856 рр. Напад англо-французького флоту на Одесу.

46. Воєнні дії в Криму та оборона Севастополя під час Кримської (Східної) війни 1853–1856 рр. Поразка Російської імперії.

47. Піднесення антикріпосницького селянського руху під час Кримської війни.

48. Загальна характеристика розвитку української культури в першій половині XIX ст. Стан освіти і науки в Російській та Австрійській імперіях.

49. Музичне, театральне й образотворче мистецтво на українських землях першої половини XIX ст.

50. Традиційно-побутова культура і звичаї українського народу в дореформений період першої половини XIX ст.

51. Роль Церкви й духовництва в українському національному відродженні першої половини XIX ст.

52. Україна XIX століття в уявленнях чужинців – німців, французів, англійців та ін.

53. Уявлення російських науковців, громадських діячів і мандрівників про Україну-“Малоросію” першої половини XIX ст.

54. Повсякденне життя українських селян, міських жителів та інтелігенції в XIX ст: загальні особливості.

II. Аналіз першоджерел:

розкрийте в загальних рисах зміст та історичне значення твору.

1. “Історія Русів”.

2. “Малоросійські пісні” Михайла Максимовича.
3. “Малоруські і червононоруські народні думи і пісні” Платона Лукашевича.
4. “История Малой России” Дмитра Бантиша-Каменського та “История Малороссии” Миколи Маркевича.
5. “Відомість о руськом язиці” Івана Могильницького.
6. “Руське (українське) весілля” Й.Лозинського.
7. “Русалка Дністровая”.
8. “Азбука і абецадло” М. Шашкевича.
9. “Становище русинів у Галичині” Якова Головацького.
10. “Галицькі приповідки і загадки” Григорія Ількевича.
11. “Русская правда” Павла Пестеля.
12. Порівняйте програмні документи й вимоги Південного товариства і Товариства об’єднаних слов’ян.
13. Порівняйте програмні документи й вимоги Південного і Північного товариств.
14. “Книга буття українського народу” Миколи Костомарова.
15. Порівняйте програмні документи й вимоги Південного товариства і Кирило-Мефодіївського товариства.
16. Порівняйте програмні документи й вимоги Товариства об’єднаних слов’ян і Кирило-Мефодіївського товариства.
17. “Слово перестороги” Василя Подолинського.
18. Програмні відозви Головної руської ради.

III. Питання з термінології.

Поясніть зміст терміну, явища:

1. Національний рух.
2. Національне відродження.
3. Політизація.
4. Товарне виробництво.

5. Урбанізація.
6. Рентабельність.
7. Урочна система.
8. Модернізація.
9. Промисловий переворот.
10. Сервітут.
11. Інкорпорація.
12. Колонізація.
13. Абсолютизм.
14. Централізм.
15. Федерація.
16. Панславізм.
17. Імперія.
18. Еволюція.
19. Опозиція.
20. Космополітизм.

IV. Тестові завдання з історії України

кінця XVIII – першої половини XIX ст. *(за варіантами)*.

Програмові вимоги на екзамен: 5 семестр**I. Теоретичні питання**

1. Історичні передумови і підготовка скасування кріпосного права на підросійській Україні.
2. Законодавчі акти аграрної реформи 1861 р. та особливості проведення її на підросійській Україні (за регіонами).
3. Реформи адміністративно-політичного управління 1860–1870-х рр. на підросійській Україні (судова, земська, міська, військова, фінансова, освітня і цензурна).
4. Вплив буржуазних реформ 1860–1870-х рр. на соціально-економічний розвиток і політичне становище Наддніпрянщини до початку XX ст. (загальна оцінка).
5. Розвиток капіталістичної промисловості на Наддніпрянській Україні в 60–90-х рр. XIX ст. Залізничне будівництво.
6. Капіталістична еволюція сільського господарства Наддніпрянщини в пореформений період (60–90-і рр. XIX ст.).
7. Міста і торгівля підросійської України в 1860–1890-х рр.
8. Зростання населення Наддніпрянщини і зміни в його соціальній та національній (етнічній) структурі в пореформений період (60–90-і рр. XIX ст.).
9. Соціальна боротьба селян і робітників проти залишків кріпосництва та капіталістичної експлуатації на Наддніпрянщині в 60–90-х рр. XIX ст.
10. Розвиток фабрично-заводської промисловості на західноукраїнських землях у складі монархії Габсбургів другої половини XIX ст.
11. Капіталістична еволюція сільського господарства Галичини, Буковини і Закарпаття в другій половині XIX ст. Кооперативний рух.
12. Зростання міст, торгівлі і транспорту на західноукраїнських землях другої половини XIX ст.
13. Соціальне становище селян і робітників Галичини, Буковини і Закарпаття. Початок масової трудової еміграції з краю.

14. Українські гуртки-громади Наддніпрянщини в кінці 1850-х – на початку 1860-х рр.: структура, ідейні основи, діяльність.
15. Українські гуртки-громади Наддніпрянщини в 1870-х рр. (до Емського указу 1876 р.). “Старі” й “молоді” громадівці.
16. Репресивні заходи російського царизму щодо українства. Емський указ 1876 р.
17. Культурницько-аполітична діяльність наддніпрянських громадівців-українофілів у кінці 1870-х – в 1880-х рр.
18. Український “громадівський соціалізм”. Діяльність М.Драгоманова та його прихильників в еміграції.
19. Особливості національного руху галицьких русинів-українців у 50-х рр. ХІХ ст. “Азбучна війна” 1859 р.
20. Еволюція державного устрою Габсбурзької монархії та посилення польських позицій у Галичині в 1860–1870-х рр., їх вплив на національний рух.
21. Русофіли (москвофіли) і народовці (українофіли) на західноукраїнських землях у 1850–1880-х рр.: ідейні основи, інституційний розвиток.
22. Радикали-соціалісти в національному русі Галичини середини 70-х – 80-х рр. ХІХ ст.
23. Полонофільство в Галичині другої половини ХІХ ст. Формація *gente Rutheni, natione Poloni* (“русини польської нації”).
24. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. як каталізатор політизації національного руху в Галичині: передумови, спроби реалізації.
25. Заснування і діяльність Русько-української радикальної партії в першій половині 90-х рр. ХІХ ст. “Україна irredenta” Ю.Бачинського (1895 р.).
26. Кристалізація ідеї політичної самостійності України та оформлення партійно-політичної системи в Галичині у другій половині 1890-х рр.
27. Національно-політичні орієнтації на Буковині й Закарпатті в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Особливості політизації національного руху буковинців і закарпатців.

28. Початок політизації національного руху на Наддніпрянській Україні в 1890-х рр., його особливості. “Братство тарасівців”.

29. Активізація східноукраїнського громадівського руху в 90-і рр. XIX ст. Загальна українська організація (Загальна українська безпартійна демократична організація).

30. Утворення і діяльність Революційної української партії на початку XX ст. “Самостійна Україна” М.Міхновського (1900 р.).

31. Виникнення перших українських партій і формування партійно-політичної системи на Наддніпрянщині (до 1905 р.).

32. Росіяни на Наддніпрянщині в другій половині XIX – на початку XX ст. Опозиційна до царизму діяльність російських революційних народників і соціал-демократів (РСДРП, більшовиків).

33. Поляки на українських землях під владою Росії та Австро-Угорщини: розселення, культурно-інтелектуальне життя, участь у соціоетнічних конфліктах другої половини XIX – початку XX ст. Січневе 1863 р. повстання.

34. Розселення, політичне й економічне становище євреїв у Росії та Австро-Угорщині, їх громадсько-політичне і культурне життя в другій половині XIX – на початку XX ст. Сіонізм.

35. Демографічна характеристика, правовий статус неслов'янського населення України: німецькі колоністи, румуни Буковини та угорці Закарпаття, кримські татари на Півдні другої половини XIX – початку XX ст.

36. Передумови і початок Першої російської революції 1905–1907 рр. Розгортання соціальної боротьби на Україні.

37. Піднесення українського національно-культурного руху в Російській імперії в кінці 1905 р. – середині 1907 р.

38. Діяльність українських політичних партій на Наддніпрянщині під час революції 1905–1907 рр. Початки парламентської діяльності підросійських українців.

39. Український національний рух в умовах пореволюційної реакції в Російській імперії 1907–1914 рр.

40. Столипінська аграрна реформа. Соціально-економічне і політичне становище Наддніпрянської України напередодні Першої світової війни.

41. Активізація партійно-політичного життя і загострення українсько-польських взаємин у Галичині на початку XX ст. Боротьба за загальне виборче право та український університет.

42. Розбудова культурно-освітніх, економічних і спортивних організацій галицьких українців, їх роль у національно-визвольній боротьбі на початку XX ст. Січковий рух.

43. Українські депутати в австрійському парламенті та Галицькому і Буковинському крайових сеймах на початку XX ст.

44. Соціально-економічне становище населення західноукраїнських земель у Габсбурзькій монархії в 1900–1914 рр.

45. Загальні умови розвитку української культури під владою Російської та Австро-Угорської імперій у другій половині XIX – на початку XX ст.

46. Початкова, середня і вища освіта на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст.

47. Розвиток гуманітарної і природничої науки на українських землях у складі Росії та Австро-Угорщини в другій половині XIX – на початку XX ст.

48. Українська художня література, драматургія і театр другої половини XIX – початку XX ст.

49. Музичне, монументальне й образотворче мистецтво України другої половини XIX – початку XX ст.

50. Церковно-релігійне життя на Наддніпрянщині та західноукраїнських землях другої половини XIX – початку XX ст.

II. Аналіз першоджерел:

розкрийте в загальних рисах зміст та історичне значення документу.

1. Програма “Руської ради” (1870 р.).
2. Програма Народної ради (1885 р.).
3. Політична програма Русько-української радикальної партії (1890 р.).

4. Програмні засади “Братства тарасівців” (“Символ віри” І.Липи).
5. “Україна irredenta” Ю.Бачинського.
6. “Самостійна Україна” М.Міхновського.
7. Політичні вимоги Української національно-демократичної партії в Галичині (1899 р.).
8. Політичні вимоги Української соціал-демократичної партії в Галичині (1899 р.).
9. Політичні вимоги Католицького русько-народного союзу (1896 р., пізніше – Християнсько-суспільна партія).
10. Політичні вимоги Руської (“Русской”) народної партії (1900 р.).
11. Політичні вимоги Революційної української партії на Наддніпрянщині (1900 р.).
12. Політичні вимоги Української народної партії на Наддніпрянщині (1902 р.).
13. Політичні вимоги Української соціал-демократичної спілки на Наддніпрянщині (“Спілки”) (1904 р.).
14. Політичні вимоги Української соціал-демократичної робітничої партії на Наддніпрянщині (1905 р.).
15. Політичні вимоги Української демократично-радикальної партії на Наддніпрянщині (1905 р.).

III. Питання з термінології.

Поясніть зміст терміну, явища:

1. Національний рух.
2. Національне відродження.
3. Політизація.
4. Нація.
5. Націоналізм.
6. Товарне виробництво.
7. Урбанізація.

8. Рентабельність.
9. Модернізація.
10. Промисловий переворот.
11. Абсолютизм.
12. Федерація.
13. Панславізм.
14. Імперія.
15. Еволюція.
16. Опозиція.
17. Космополітизм.
18. Демократизація.
19. Політична партія.
20. Сіонізм.

IV. Тестові завдання з історії України

кінця XVIII – першої половини XIX ст. *(за варіантами)*.